

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА
ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
Збірник матеріалів

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА
ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Збірник матеріалів
Х ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань,
присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора
Федоришина Бориса Олексійовича**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України 6 травня 2020 року
(протокол №4)*

Рецензенти:

Е.О. Помиткін – доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Л.О. Хомич – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: збірник матеріалів Х ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича / за ред. Н. В. Павлик. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2020. 147 с.

У збірнику матеріалів представлено праці психологів, педагогів, освітян-практиків з актуальних проблем сьогодення, зокрема: сучасної профорієнтації та нових тенденцій особистісно-професійного розвитку учнівської молоді; стратегій усвідомлення професійного покликання і способів самореалізації випускників закладів вищої освіти; розвитку психологічної готовності педагогічного персоналу до професійної діяльності в умовах Нової української школи; професійної адаптації та дезадаптації суб'єкта діяльності в кризових умовах життєдіяльності (війна, окупація, вимушене переселення, епідемічна загроза, карантин, а також інших питань, що були обговорені в процесі проведення Х ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича.

Адресовано педагогічним працівникам, науковцям, практичним психологам, соціальним педагогам, а також студентам, батькам, волонтерам.

ЗМІСТ

ФУНКЦІЇ І РОЛІ АНДРАГОГА В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ. <i>Баніт О. В.</i>	5
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КАНАДІ: КРОСКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ. <i>Баранова Л. М.</i>	9
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ. <i>Берецька Є. І.</i>	12
ПРОФІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ В ІНТЕГРОВАНІХ УРОКАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. <i>Білоус О. І.</i>	15
РОЛЬ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СПРИЯННІ ПРОФЕСІЙНІЙ АДАПТАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ. <i>Білошицький С. В., Мітягіна С. С.</i>	18
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ. <i>Ващенко Л. І.</i>	21
ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ ЯК КОНФЛІКТНА СИТУАЦІЯ. <i>Володченко М. А.</i>	24
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ. <i>Галонська Н. О.</i>	27
ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІТ-МЕНЕДЖЕРІВ. <i>Горетько Т. В.</i>	31
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ПІДВИЩЕНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ. <i>Дорофей С. В.</i>	34
ПСИХОЛОГО-УПРАВЛІНСЬКІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ. <i>Дуткевич Т. В.</i>	38
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СУБ'ЄКТОМ ВТРАТИ РОБОТИ. <i>Жуляк Н. В.</i>	42
ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ: АКТУАЛЬНІСТЬ В НАШ ЧАС ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО. <i>Заєць І. В.</i>	45
ФУНКЦІЇ КОУЧА, ФАСИЛІТАТОРА І МОДЕРАТОРА ПЕДАГОГА НУШ. <i>Іванова О. В.</i>	50
ЗАСОБИ ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ КАР'ЄРНОГО РАДНИКА. <i>Ігнатович О. М.</i>	54
ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ. <i>Калюжна Т. Г.</i>	57
ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЙ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ РОБОТИ З ТЕКСТОМ. <i>Кібзуй О. П., Попович Л. А., Татаурова С. А.</i>	59
ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛІТНІХ ОСІБ ТА ЇХНЯ ПРОФЕСІЙНА ЗАЙНЯТИСТЬ. <i>Коваленко О. Г.</i>	63
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ ЛЮДИНИ ДО ДІЇ. <i>Кочерга О. В.</i>	66

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. <i>Кравчук Л. В., Полякова О. В.</i>	70
ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ. <i>Матвійчук О. Є.</i>	74
ВИХОВНІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ. <i>Охріменко З. В.</i>	78
НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА – НОВІ ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА. <i>Павлик Н. В.</i>	82
СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. <i>Павлюк В. Д.</i>	88
ЦІННІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ. <i>Панчук Н. П.</i>	92
НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО ПРОФЕСІЙНОГО УЧИЛИЩА №25 м. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ. <i>Пенделюк Н. П.</i>	95
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТАРШОКЛАСНИКІВ. <i>Піддячий М. І.</i>	99
ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІВ. <i>Піддячий В. М.</i>	103
ВИКОРИСТАННЯ ЕМОЦІЙНОГО РЕСУРСУ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВИХ УЧИТЕЛЬСЬКИХ РОЛЕЙ. <i>Радзімовська О. В.</i>	105
ПРОФОРІЄНТАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В РАННІЙ ЮНОСТІ. <i>Савицька О. В.</i>	108
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ. <i>Столяренко О. Б.</i>	111
РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ. <i>Сиско Н. М.</i>	115
АДАПТИВНИЙ STEM-ПРОСТІР У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ. <i>Суховерхова О. П.</i>	118
РЕАДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ДО УМОВ ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ. <i>Федорчук В. М.</i>	120
КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ. <i>Федорчук В. В.</i>	123
КАР'ЄРНИЙ РАДНИК В ШКОЛІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ. <i>Шевенко А. М.</i>	127
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ. <i>Шкіренко О. В., Ясинська В. Д.</i>	130
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ. <i>Штенура А. П.</i>	134
ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ. <i>Щербина В. М.</i>	137
АВТОРИ ЗБІРНИКА МАТЕРІАЛІВ	142

ФУНКЦІЇ І РОЛІ АНДРАГОГА В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Баніт О. В.

В умовах динамічних змін у галузі науки й техніки, розвитку культурно-історичних, суспільно-політичних і соціально-економічних процесів актуальною постає проблема забезпечення вільного доступу до знань різним категоріям населення. Її розв'язання уможлиблюється за умови докорінної зміни теорії й практики освіти дорослих. Нині вже сформувалися нові принципи й технологічні прийоми навчання дорослих, динамічно розвивається нова наука про освіту і навчання дорослих – андрагогіка. З огляду на це освіта дорослих потребує не лише методологічного й концептуального забезпечення, але й і спеціально підготовлених викладацьких кадрів, які на високому рівні здатні задовольнити потребу дорослих у знаннях [1]. Таких фахівців можемо сміливо називати нині андрагогами, оскільки ця професія з 2019 року внесена в Український класифікатор професій. Аналіз наукових джерел дає можливість констатувати, що андрагоги – це фахівці високої кваліфікації, які володіють комплексом спеціалізованих андрагогічних знань, умінь і навичок, що забезпечують освітню діяльність з дорослим населенням з урахуванням специфіки їх освітніх потреб і вікових особливостей. Їхня діяльність пов'язана з певними ролями й відповідними функціями, які вони виконують на кожному з етапів процесу навчання. Насамперед зазначимо, що однією з ключових ролей андрагога є роль викладача. Андрагогами можна називати всіх викладачів, які працюють в освітніх установах, де безпосередньо навчаються дорослі: інститутах підвищення кваліфікації, вечірніх школах, різного роду курсах тощо. У цьому випадку функції андрагога полягають у здійсненні комплексу організованих освітніх процесів для навчання дорослих і розвитку їхніх професійних компетентностей. Зрозуміло, що ці функції мають свої особливості й відмінності від діяльності викладача-педагога, який працює з шкільною чи студентською аудиторією.

До андрагогів також відносять представників низки інших сфер діяльності, здатних впливати на освіту дорослої людини. Зокрема, очевидною є приналежність до когорти андрагогів соціальних працівників. Окрім надання допомоги тим категоріям дорослих, які потребують соціального захисту, в діяльності цих фахівців прослідковуються андрагогічні аспекти, пов'язані з просвітницькою та адаптаційною функціями. Згідно з переліком послуг, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р.

№ 1417, соціальні працівники надають психологічні послуги (консультації з питань психічного здоров'я та поліпшення відносин з оточуючим соціальним середовищем, психологічної корекції, методичних порад), соціально-педагогічні послуги (виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб громадян, яких обслуговує територіальний центр, організація їхнього дозвілля), інформаційні послуги (надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), розповсюдження просвітницьких і культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги), поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг) [4].

Варто акцентувати увагу на досить поширеному в сучасному суспільстві загалом і у сфері соціального захисту дорослого населення зокрема явище волонтерства. Як приклад можна привести волонтерів, які беруть участь у роботі з дорослими, що потребують соціального захисту та інтеграції в суспільство. З одного боку, волонтерство розглядається як ефективний спосіб вирішення складних проблем окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи держави про суспільне благо. У цьому сенсі воно саме по собі несе андрагогічне навантаження. Волонтерів залучають до реалізації вузькоспеціалізованих програм, а саме: робота з безпритульними, соціально-педагогічна підтримка осіб з особливими потребами, консультування, просвітницька й профілактична діяльність з найгостріших проблем – тютюнової, алкогольної та наркотичної залежності, профілактики ВІЛ/СНІДу тощо [2, с. 16]. З іншого боку – це серйозне дозвілля дає можливість волонтеру реалізувати себе поза роботою, придбати спеціальні знання, стати соціально корисним. Таким чином, до згаданих вище функцій волонтери додають консультаційну й профілактичну.

Андрагогами цілком можна вважати керівників і управлінців різного рівня практично у всіх професійних сферах. У широко розповсюдженій нині в міжнародній практиці концепції організацій, що навчаються, саме керівництву відводиться ключова роль у стимулюванні навчання колективу. Керівник може виступати як андрагог стосовно окремих співробітників, груп працівників, колективу організації в цілому [3, с. 169]. З огляду на це розглянемо кілька прикладів того, як андрагогічні функції тісно переплітаються з ролями й посадовими обов'язками різного рівня управлінців.

Керівник організації, що навчається, виступаючи в ролі андрагога-стратега, визначає стратегічні напрями навчання персоналу, сприяючи створенню у своїй організації інформаційно-освітнього середовища. Він всіляко стимулює прояви освітніх потреб і мотивів у своїх співробітників, визначаючи при цьому

доцільність формування суб'єктів навчання різного масштабу (навчання всього колективу для підтримки конкурентоспроможності; додаткову освіту і перепідготовку творчих груп, які забезпечують інноваційний розвиток; індивідуальне підвищення кваліфікації, орієнтоване на кар'єрне просування, розвиток лідерства, підтримку талантів тощо) [5].

Керівникові доводиться виступати в ролі андрагога-конфліктолога, проводячи індивідуальну й групову роботу з кадрами щодо запобігання, зняття конфліктів, налагодження ділової комунікації. Для цього йому необхідні спеціальні соціально-психологічні знання й уміння. Він також виконує виховну функцію стосовно молодих співробітників, резерву керівних кадрів, підтримки й розвитку талантів. Крім того, на керівникові лежить відповідальність передусім за підтримку корпоративного духу організації, який втілюється в традиціях, системі організації праці й дозвілля, атмосфері міжособистісного спілкування.

Велике значення в плані андрагогічного впливу на співробітників має професійний імідж керівника. З його допомогою пред'являються і транслуються еталонні моделі професійної поведінки та спілкування, специфіка культури організації. Стиль поведінки керівника здатний ненав'язливо продемонструвати оточуючим, які риси він хотів би бачити у своїх колегах (пунктуальність, порядність, творчість тощо). Таким чином, імідж може виконувати найважливіші андрагогічні функції професійного виховання і стимулювання. Ще одним напрямом діяльності керівника є контролююча та експертна позиція в організації. Він оцінює якість кадрів і результати діяльності свого колективу, вирішує питання делегування відповідальності тим чи іншим співробітникам, переміщення, стимулювання, заохочення. Таким чином, перелічені вище ролі керівника пов'язані з виховною, експертною, контролюючою функціями [5].

Окремою ланкою андрагогічної діяльності є неформальна освіта. У цій сфері андрагог може приймати на себе роль наставника, коуча, консультанта, радника, ментора, тьютора, тренера, інструктора. Потенціал співвіднесення діяльності цих фахівців з їхніми андрагогічними функціями криється в усвідомленому включенні в навчання дорослих людей, з якими вони професійно пов'язані; у визначенні кола інформації, необхідної для надання допомоги своїм підопічним в діагностиці індивідуальних можливостей; в поліпшенні їхнього соціального самопочуття. Для цього андрагог повинен бути носієм нормативного еталонного комплексу знань, умінь, навичок в локальній освітній галузі, володіти значним досвідом в тій чи іншій сфері життєдіяльності, займати значно вищий щабель в ієрархії, ніж його дорослий підопічний.

Андрагог не просто передає знання чи інформацію. Залишаючись на рівні з учасниками, він організовує й координує процес навчання, сприяючи створенню атмосфери співпраці, при необхідності – радить і підшуковує експертів за певною проблематикою. Таким чином, своєрідність діяльності андрагога полягає в тому, що він супроводжує дорослого в процесі його навчання, освіти, самоосвіти і саморозвитку.

Підсумовуючи, можемо виокремити такі основні групи функцій, що виконують андрагоги згідно з їхніми ролями в соціумі:

- викладацька, просвітницька, компесанторна (навчальний персонал, методисти, інструктори, тренери, науковці різного профілю, які здійснюють теоретичні розробки проблем розвитку освіти дорослих та ін.);
- адаптаційна, профілактична (соціальні працівники, волонтери, наставники, ментори, тьютори та ін.);
- дорадча, консультаційна (коучі, ментори, тьютори, радники, консультанти, наставники, волонтери та ін.);
- керівна, контролююча, експертна, виховна (управлінці різного рівня, організатори навчального процесу, працівники державних служб та ін.).

Література

1. Лук'янова Л. Андрагог – соціальний посередник в інформаційно-освітніх процесах дорослої людини. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7735/1/Андрагог%20-%20соціальний%20посередник.pdf>
2. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник. Авт. кол.: З.П. Бондаренко, Т.В. Журавель, Т.Л.Лях та ін. Київ: Версо-04, 2012. 288 с..
3. Основы андрагогики: под ред.. И.А. Колесниковой. Москва: АСАДЕМА. 2007 Часть V. Профессия андрагог. с.167-172.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1417 «Перелік соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг)». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243237379>
5. Рабочая книга андрагога. Авт. кол.: Бродянская Л.В., Вершловский С.Г., Королева Е.Г., Лебедева С.С.; под ред. Вершловского С.Г. Санкт-Петербург: [б. и.], 1998. 198 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КАНАДІ: КРОСКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Баранова Л. М.

Глобалізація та інтеграція сучасного суспільства вимагає співвіднесення процесів, що відбуваються у вітчизняній освітній сфері з тенденціями розвитку освіти провідних країн світу. Освітня політика України характеризуються новою тенденцією в навчанні іноземних мов, спрямованою на інтеграцію України до світового освітнього простору, розвитку кроскультурного співробітництва, обміну культурним досвідом.

У цьому контексті важливого значення набуває кроскультурний аспект підготовки студентів – майбутніх вчителів іноземних мов, спрямований на вирішення низки актуальних питань, безпосередньо пов'язаних як з освітою (зміцнення міжнародної солідарності й співпраці в галузі освіти; спільне використання знань і навичок у різних країнах й на різних континентах) так і тих, що виходять за межі системи освіти, зокрема: формування ставлення до військових конфліктів, до етнічної різноманітності населення, культурної маргіналізації, порушення прав людини, релігійної нетерпимості, духовної деградації, економічного зубожіння, знищення навколишнього середовища. Цей перелік нині може бути розширений актуальними для ХХІ століття проблемами плюралізації думок, визнання культурного розмаїття тощо.

Як показує аналіз літературних джерел, ідеологами кроскультурної освіти є американські та канадські вчені: Р. Барнхард, Дж. Бенкс, К. Беннет, Д. Голлнік, Ж. Гей, У. Гудікунст, Е. Джексон, Ж. Елліо, С. Нієто, А. Флерас та ін. Науковці США і Канади виходять із критеріїв і пріоритетів антирасистської, ліберальної спрямованості. Сутність кроскультурної підготовки вони розуміють як відображення етнічного різноманіття, при якому учні різних соціальних, расових, етнічних, мовних груп отримують рівні шанси для досягнення академічних успіхів [1, с. 2].

Зміст кроскультурної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у закладах вищої освіти Канади формується на основі системної та послідовної політики федерального уряду. Канада є першою країною, яка офіційно запровадила політику кроскультуралізму і є однією з небагатьох держав, яка надала їй конституційного статусу. Канадський кроскультуралізм має успіх, зокрема, завдяки державній підтримці системи освіти, яка враховує культурну

поліетнічність населення: більше, ніж 70 етнічних груп країни розмовляють 60 мовами, у багатьох школах учні представляють понад 20 окремих етнокультурних груп [3, с. 131].

У Канаді Конституцією передбачено білінгвальне навчання, тобто навчання двома офіційними мовами – англійською і французькою. Також, Оттава надає фінансову підтримку владі провінцій для організації навчання рідною мовою дітей іммігрантів і автохтонів. Таке полілінгвальне навчання у так званих «класах спадщини» з кінця 1980-х років є популярним у всій країні. Нині кроскультурна освіта Канади охоплює всі рівні, форми й етапи навчальної та виховної діяльності і передбачає створення сприятливого педагогічного і психологічного клімату, розумове і моральне виховання кроскультурної особистості, розвиток критичного мислення, заохочення вчинків і рішень у дусі гуманізму і міжкультурного діалогу, ініціацію соціально активних громадянських дій тощо.

Важливе значення Міністерство освіти Канади надає підготовці вчителів, які безпосередньо реалізують ідеї кроскультурної освіти на практиці. Зокрема, мета кроскультурної підготовки майбутніх учителів, що полягає у формуванні особистості, здатної працювати в багатокультурному середовищі, відображена в навчальних планах, програмах і стандартах вищої педагогічної освіти. Як наголошує Л. Султанова, навчальні плани і програми передбачають розвиток зацікавленості й поваги до культур народів світу, розуміння загальнолюдського і специфічного в них, виховання поваги до глобальних, загальносвітових подій, розуміння їх характеру й наслідків для долі народів світу, сприйняття різних поглядів на світові явища й події [3, с. 131].

Важливо підкреслити, що кроскультурна підготовка майбутніх учителів іноземних мов націлена не тільки на формування комунікативної та предметної компетенції. Одним із важливих її завдань в сучасних умовах глобалізації також стає соціокультурна складова, яка полягає у вихованні поваги до різних аспектів багатополярного світу, формуванні позитивного комунікативного мислення і навичок міжкультурної взаємодії.

Вивчення іноземної культури починається з вивчення мови. Іноземна культура може бути зрозумілою тільки при зіставленні з рідною культурою, з тими знаннями, якими вже опанував студент. У закладах вищої освіти, як наголошує І. Ставицька, кроскультурна підготовка реалізується через кроскультурний компонент іноземної мови, що створює найкращі умови для виховання у майбутніх учителів не тільки визнання розбіжностей у своїй і чужих культурах та поважного ставлення до них, але й допомагає сформувати почуття гордості за свою країну, народ, культуру [2].

Згідно з дослідженням А. Чирви, Канадське бюро міжнародної освіти опікується проблемами і перспективами розвитку міжнародної освіти, проводить тренінгові, стипендіальні програми, організовує курси підвищення кваліфікації вчителів, викладачів, співпрацює з освітніми установами, громадськими й урядовими організаціями Африки, Азії, Латинської Америки, країн СНД, Центральної і Східної Європи. Асоціація університетів і коледжів Канади здійснює видання інформаційних матеріалів з питань інтернаціоналізації в канадських університетах, адмініструє понад 150 стипендіальних і дослідницьких програм, національних і зарубіжних агентств і приватних компаній, реалізує міжнародні освітні проекти. Позиціювання Канади на міжнародній арені як провайдера освітніх послуг світового класу покладено на Мережу освітніх центрів Канади [4, с. 19]. Вивчення накопиченого в Канаді позитивного теоретичного й практичного досвіду кроскультурної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов дозволить підвищити рівень готовності вітчизняної системи вищої освіти до зростаючих вимог сучасного глобалізованого суспільства щодо надання вищої освіти міжнародного виміру, підвищення рівня розвитку кроскультурних компетентностей випускників і адаптувати їх до роботи в умовах полікультурного середовища. Відтак перспективу подальших досліджень вбачаємо аналізі змісту, форм, методів, прийомів кроскультурної підготовки майбутніх учителів іноземних у закладах вищої освіти Канади.

Література

1. Баніт О. В., Баранова Л. М. (2019). Кроскультурна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у контексті адаптивного підходу. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка, 7 (13).
2. Ставицька І.В. (2011). Метод діалогу культуру процесі викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/988>.
3. Султанова Л. Ю. (2018). Теоретичні і методичні засади полікультурної освіти майбутнього викладача вищого педагогічного навчального закладу. Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України. 507 с.
4. Чирва А. С. 2012. Тенденції інтернаціоналізації змісту вищої освіти в університетах Канади. Дис. ... канд. пед. наук. Суми, 269 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Берецька Є. І.

В суспільстві висуваються вимоги до наявності сформованості компонентів соціально-комунікативної компетентності як основи успішності міжособистісних взаємин і соціалізації в цілому. Особливе місце в цьому процесі відводиться вихователю. Саме від його професійної підготовки буде залежати успішність формування якостей і поведінкових моделей дитячої особистості, що зумовлює необхідність підвищення якості фахової підготовки студентів. Сучасна стратегія освіти визначила основний гуманістичний дитиноцентричний підхід до навчання й виховання дошкільників, що сприяло переорієнтації завдань та змісту мовленнєвої роботи в закладах дошкільної освіти. Так, важливим завданням розвитку мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства є виховання особистості, яку характеризує достатній рівень мовленнєво-комунікативної компетентності, яка вільно і творчо застосовує мову в різних ситуаціях життєдіяльності [1].

Дослідженням проблем комунікативно-мовленнєвого розвитку займалися А. Богуш, О. Бондарчук, Н. Дятленко, М. Лісіна, Л. Калмикова, К. Крутій, Т. Рєпіна, О. Кононко, Т. Піроженко, Ю. Приходько тощо. Проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів у вищих закладах освіти є предметом досліджень Л. Артемової, Н. Бесараб, Г. Беленької, О. Богініч, О. Гнізділової, Н. Голоти, Н. Грами, Н. Ємельянової, Л. Загородньої, Т. Зотєєвої, Н. Ковальнової, Т. Котик, О. Кучерявого, М. Машовець, Г. Підкурғанної, Л. Плетеницької, Т. Поніманської, О. Проскури, І. Рогальської, Н. Сайко та ін.

Комунікативна компетенція виступає результатом сформованості мовленнєвої компетенції. Як підкреслено в Базовому компоненті дошкільної освіти, «комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування у конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватись у ситуації спілкування, ініціативність у спілкуванні, стриманість у спілкуванні, культура мовленнєвої комунікації» [1, с. 20].

Комунікативна компетенція дитини старшого дошкільного віку – це сфера, в якій виявляється комунікативна функція мовлення, яка включає в себе не лише здатність до обміну думками, але і потребу в констатації фактів, обміні емоційними переживаннями, налагодженні та узгодженні практичної взаємодії.

«Комунікативна функція – це функція спілкування, яка здійснює інформаційний зв'язок між членами суспільства, задовольняє потребу однієї людини в іншій, забезпечує нерозривну єдність людини і мови» [2, с. 42]. «Комунікативна компетенція дитини старшого дошкільного віку – це комплексна характеристика, яку визначають за рівнем розвитку комунікативної діяльності у сфері спілкування з дорослими й однолітками, орієнтацією на дорослого, чутливістю до його оцінок, сприйняттям в особливій ролі вчителя, набутим дитиною досвідом мовленнєвого спілкування і комунікації, сформованістю чинників мовленнєвої і комунікативної компетенцій, розвитком ініціативності, доброзичливості, товариськості» [2, с. 96].

На думку Т. О. Піроженко, комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини охоплює наступні аспекти: емоційний, комунікативно-лінгвістичний, вольовий, творчий розвиток, що виявляються в мовленнєвій поведінці, розвитку свідомості, особистісних рисах [5].

У структурі психолого-педагогічних причин, які викликають труднощі у комунікації старших дошкільників, важливо виділити [5]:

1) соціальні: дефіцит спілкування з оточуючими, який викликає загальну затримку в засвоєнні дитиною суспільного досвіду: сімейної взаємодії з дитиною, як з об'єктом, процес спілкування супроводжується певними установками; стиль спілкування (авторитарний, ліберальний, гіперопіки і т.д.), який частіше всього вибирають батьки; дефіцит повноцінної, відповідної віку, діяльності, який заважає своєчасному функціональному розвитку; ворожість по відношенню до дитини, нестійке спілкування з протиріччями, що, в свою чергу, формує позицію дитини: протидія або бездіяльність;

2) педагогічні: авторитарний і ліберальний стилі спілкування педагога з вихованцями; недостатнє відведення часу у ході навчально-виховного процесу нерегламентованим видам діяльності старших дошкільників, а саме самотійній ігровій діяльності;

3) психологічні: особливості психіки дитини і т.д.

Кінцевою метою роботи з розвитку мовлення в закладі дошкільної освіти є формування культури спілкування. У зв'язку з цим основними завданнями щодо формування комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку виступають:

- розвиток комунікативних здібностей дітей — емоційне спілкування з дорослими, спілкування з ровесниками;
- засвоєння норм ввічливого спілкування, розвиток мовленнєвого етикету;
- формування культури мовлення;
- формування культури спілкування [2, с. 93].

Сучасне пояснення мовленнєвого спілкування відбувається у контексті теорії комунікативно-мовленнєвої діяльності. «Специфіка цієї діяльності зумовлюється власне комунікативними мотивами, віковими особливостями оволодіння вербальними і невербальними засобами спілкування, своєрідністю буття й внутрішнього світу дошкільника» [3, с. 7]. Важливо враховувати той факт, що серед дітей можуть виявитись обдаровані дошкільники, у яких наявний словниковий запас, що супроводжується складними синтаксичними конструкціями. Вміння ставити питання частіше всього звертають увагу оточуючих на таких дітей. Володіння великим словниковим запасом, дозволяє їм вільно і чітко викладати думки, однак заради власного задоволення вони часто придумують власні слова [4].

Таким чином, своєчасне виявлення та усунення наявних у дітей труднощів у комунікації та ефективний розвиток і удосконалення мовлення для дитини дошкільного віку є життєво необхідним, оскільки це забезпечує дошкільнику активну участь у спільній діяльності з дорослими та однолітками. Одним із найбільш доступних та цікавих засобів виступає фольклор. Легкість для запам'ятовування, барвистість, ритмічність та виразність – це те, що вигідно характеризує його. Використання усної народної творчості під час навчально-виховного процесу з дітьми має свою методику та послідовність, яка враховує специфіку та особливості віку дитини, дотримання якої, буде сприяти розвитку мовлення загалом та формуванню мовленнєвої та комунікативної компетенції.

У зв'язку з вищесказаним доречно надавати дошкільникам з труднощами комунікації таку допомогу, яка заключалася би у створенні для них спеціальних умов, які б призводили до розвитку рефлексії по відношенню до себе, як суб'єкта комунікативного спілкування, з метою нейтралізації комунікативних труднощів, розвитку і покращення прийомів комунікативного спілкування. Перед дорослими стоїть важливе завдання – розвивати мислячу істоту через надання можливості дитині реалізувати справжнє призначення розвитку мовлення. У зв'язку з вищесказаним студенти повинні оволодіти знаннями про: особливості процесу соціалізації в дошкільному дитинстві; специфіку і закономірності функціонування дитячої групи; загальну характеристику процесів спілкування в дошкільному віці; методи соціально-психологічної діагностики соціально-комунікативної компетентності дошкільників; специфіку впливу сім'ї на формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників; зміни у спілкуванні та взаєминах дошкільників на різних етапах дитинства.

Професійне становлення майбутнього вихователя у процесі його підготовки у вищому закладі освіти передбачає не лише оволодіння певною сукупністю знань,

умінь і навичок, але і його особистісне самовдосконалення. Оскільки формування соціально-комунікативної компетентності в дітей не може бути ефективним, якщо її складові не розвинені в самого вихователя, це стає одним із аспектів фахової підготовки.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш, О. П. Долинна та ін. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / За ред. А. М. Богуш. Київ: Вища школа, 2007. 542 с.
3. Луценко І. Організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільнят на засадах дитиноцентризму / Дошкільне виховання. 2015. № 1. С. 7.
4. Максимчук Н. П. Психологія дитячої обдарованості: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: "Медобори" (ПП Мошак М. І.), 2003. 124с.
5. Піроженко Т. О. Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку: Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С. Д.Максименка. Київ: Нора-Друк, 2003. Вип.23. 436 с.

ПРОФІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ В ІНТЕГРОВАНІХ УРОКАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Білоус О. І.

У ХХІ столітті стають особливо актуальними зміни в шкільній та професійній освіті. Відбулися зміни в мотиваційній сфері молодших школярів. У сучасних дітей основне питання – «Навіщо?», а не «Чому?». Дітей цікавить сенс своїх вчинків і дій, вони не зосереджуються на причиново-наслідковій залежності між об'єктами і явищами.

Виклики часу зумовили розроблення Концепції «Нова українська школа» - документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей.

Творчий компонент – ознака сучасної людини. Кожна професія на сьогодні потребує творчого підходу. Креатив – вимога сучасності. Щоб створити максимально сприятливе середовище для активної творчої самореалізації учнів, учитель має подбати про атмосферу педагогічного комфорту. Необхідно так організувати пошук розв’язання завдань, аби, непомітно підвівши дітей до кінцевого результату та відповідей, надати їм змогу здійснити для себе радісне відкриття. Для розвитку творчої уяви відшуковую завдання, у розв’язанні яких є місце для фантазії. Творчі завдання, а не готова інформація до споживання, дають можливість проявляти індивідуальне бачення. Вивчаючи конкретний предмет, розглядаємо його з різних сторін. Це можливо під час інтегрованих уроків та тематичних тижнів.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано визначення поняття інтеграція – доцільне об’єднування та координація дій різних частин цілісної системи [2, с. 401]. За Коротким термінологічним словником з педагогіки «інтеграція навчання – відбір та об’єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); це створення інтегрованого змісту навчання – предметів, які об’єднували б в єдине ціле знання з різних галузей» [5, с. 16].

Інтегрований урок об’єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня. Такий урок забезпечує формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно, емоційно, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування [5, с. 10]. Досвід такого підходу до навчання був отриманий при впровадженні Всеукраїнського проекту «Вибір успішної професії».

Молодші школярі завжди скажуть, ким вони хочуть бути. Але не зможуть відповісти на запитання: чому?, що потрібно знати, вміти?, яку користь принесеш собі та іншим людям?, чи зможе ця професія (робота) «прогодувати» тебе і твою (в майбутньому) родину? Кожна професія виставляє певні вимоги до людини:

1. Інтереси та нахили.
2. Можливості (вміння, наполегливість, обставини, темперамент, оточення, стан здоров’я.
3. Конкурентоспроможність, можливість працювати за цією професією, заробляти, перспективи зайнятості.

Знайомство з професіями учнів початкових класів відбувається у вигляді розповіді, бесіди, перегляду відеоматеріалів, зустрічі з представниками професій, екскурсії. Використовуються різноманітні ігри, загадки, вірші, ребуси, малюнки. І, як підсумок, колективна робота – створення проектів, альбомів, міні-книжок. Особливо цінною є допомога та участь батьків у таких видах навчальної діяльності. «Урок з мамою, з татом, бабусею, дідусем», коли хтось із членів родини розповідає про свою професію, або навчає виготовляти щось корисне – діти з нетерпінням чекають наступного такого уроку.

У сучасній школі підходи до навчання та виховання учнів спрямовані на розвиток ключових життєвих компетентностей, а саме: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентність в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова; уміння вчитися впродовж життя; соціальна та громадянська; ініціативність та підприємливість; загальнокультурна грамотність; екологічна грамотність і здорове життя [7].

Варто звернути увагу на розвиток емоційного інтелекту. Термін «емоційний інтелект» популяризували Джон Майєр з університету Нью-Гемпшира та Пітер Салов з Єльського університету. «Емоційний інтелект – це вміння обробляти емоції й емоційну інформацію і, виходячи з емоцій, розвиватися». Він тісно пов'язаний із самопізнанням, визначає успіх у житті. Емоційний інтелект знаходиться серед 24 рис і чеснот (за класифікацією Мартіна Селігмана і Кристофера Петерсона), визнаних пріоритетними понад 50 країнами світу, рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи. Ці цінності зазначені в Концепції Нової української школи.

Випускники сучасної школи повинні вміти: опрацьовувати інформацію, вирішувати проблеми, працювати в команді, спілкуватися. З цими вміннями вони вступають в доросле життя, від них буде залежати рівень соціально-економічного розвитку країни, рівень власного життя.

Література

1. Болюх О. Робота з обдарованими дітьми / О. О. Болюх // Завучу. Усе для роботи: науково-методичний журнал. – 2014. №17/18. – С. 23 – 26.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
3. Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів / Наталія Данько // Початкова школа. – 2013. – № 4. – С. 1 – 2.

4. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання // Початкова школа. – 2004 – № 5. – С. 10 – 13.
5. Короткий термінологічний словник з педагогіки / Укладач С. Г. Мельничук. – Кіровоград, 2004.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/lavs/show/344_2013. - Загол. З екрану.
7. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
8. Туриніна О. Л. Психологія творчості: навч. посіб. / О. Л. Туриніна. – К. : МАУП, 2007. – 160 с.

РОЛЬ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СПРИЯННІ ПРОФЕСІЙНІЙ АДАПТАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Білошицький С. В., Мітягіна С. С.

Кардинальні зміни в щоденній практичній діяльності вчителів закладів загальної середньої освіти, обумовлені карантинними заходами, виявили необхідність створення нових сервісів, спрямованих на сприяння професійній адаптації педагогів у кризових умовах життєдіяльності. При цьому ідеться як про психологічну підтримку, так і про допомогу у формуванні й розвитку нових компетенцій.

За таких обставин високої актуальності набуває соціологічний підхід до вивчення ситуації, що складається в освіті. Соціологічні дослідження різних рівнів і масштабів (загальнодержавні, регіональні, локальні) покликані забезпечувати достовірною інформацією про реальні думки і ставлення педагогічних працівників, проблеми, з якими вони стикаються, потреби, які в них з'являються, тощо. Саме застосування соціологічного підходу здатне допомогти науковцям та представникам органів управління уникнути у своїй діяльності розриву між власним розумінням, власними уявленнями про те, що є необхідним для педагогічних працівників, та реальними потребами освітян.

Важливо пам'ятати, що соціологічні розвідки будь-якого рівня матимуть позитивний вплив на розвиток освіти (через допомогу вчителям у процесі

адаптації до нових умов діяльності та вимог до її здійснення) лише в разі вироблення конкретних, практично спрямованих рекомендацій та їх подальшої реалізації. Відповідно, необхідна консолідація зусиль науковців, методистів, адміністрацій закладів освіти та представників органів управління освітою різних рівнів.

Особливої значущості зазначені питання набувають для закладів післядипломної педагогічної освіти. Можна констатувати, що карантинні заходи, які кардинально вплинули на сферу загальної середньої освіти, виявили актуальність нового напрямку діяльності закладів ППО – сприяння професійній адаптації педагогів до діяльності в кризових умовах. Саме такі заклади здатні створювати й реалізовувати нові сервіси на допомогу вчителям в аспекті сприяння їхній адаптації до нових умов діяльності, оскільки в силу специфіки свого функціонування вони, з-поміж іншого:

- тісно співпрацюють із закладами загальної середньої освіти, глибоко розуміють специфіку сучасної школи, у тому числі ті виклики, з якими вчителі стикнулися в період карантину;
- можуть забезпечувати роботу в даному напрямку на високому методичному рівні з урахуванням специфічних характеристик адресної аудиторії;
- можуть поєднувати науковий, методичний та навчальний напрями діяльності щодо сприяння професійній адаптації педагогів до кризових умов;
- здатні забезпечувати в даному напрямку діяльності співпрацю науковців, педагогів-практиків, психологів, лікарів та інших фахівців.

Попри актуальність соціологічних досліджень в освітній галузі в масштабах всієї країни слід зазначити, що потужним потенціалом відрізняються регіональні та локальні розвідки, оскільки вони:

- надають інформацію про думки і ставлення педагогічних працівників конкретного регіону або конкретного закладу освіти;
- можуть здійснюватися доволі оперативно і, відповідно, забезпечувати зацікавлених осіб інформацією щодо гострих питань і проблем, які щойно виникли, але потребують швидкого вирішення;
- здатні забезпечувати відповідною інформацією ті органи управління та інші структури, пов'язані з організаційною й методичною роботою з педагогічними працівниками, які зацікавлені в цих даних для підвищення ефективності власної діяльності;
- забезпечують зворотний зв'язок між надавачами послуг (організаційних, консультаційних, освітніх тощо) та споживачами цих послуг, тобто педагогічними працівниками.

Отже, особливу актуальність здійснення соціологічних досліджень в педагогічному середовищі становить для закладів післядипломної педагогічної освіти. Водночас заклади ППО можуть сприяти коректності проведення субрегіональних і локальних соціологічних розвідок методичними службами та закладами освіти. Практика показує, що проведення досліджень у сфері освіти часто доручається працівникам, які не отримали відповідної спеціальної підготовки. Це призводить до некоректності виконання дослідницьких завдань на окремих або навіть усіх етапах, що, своєю чергою, унеможлиблює отримання достовірних даних. Заклади післядипломної педагогічної освіти здатні вирішувати дану проблему в рамках цілого спектру сервісів. Зокрема ідеться про:

- консультаційну допомогу при виробленні концепції дослідження, розробленні програми та інструментарію;
- науково-методичну допомогу при розробленні інструментарію досліджень;
- розроблення науково-методичної та навчально-методичної продукції для розвитку науково-дослідницької компетентності педагогічних працівників;
- проведення навчальних занять, семінарів, тренінгів тощо для підвищення кваліфікації педагогічних працівників в аспекті здійснення соціологічних досліджень.

Отже, усе вищезазначене дозволяє зробити такі висновки та припущення:

- Існує необхідність створення й реалізації сервісів, спрямованих на сприяння професійній адаптації педагогічних працівників до діяльності в кризових умовах. Визначення змістового наповнення таких сервісів повинно спиратися на дані соціологічних досліджень. Соціологічні розвідки можуть здійснюватися на локальному (на рівні закладу освіти), субрегіональному, регіональному або національному рівні та мають бути спрямовані на визначення реальних потреб педагогів.

– Заклади післядипломної педагогічної освіти здатні забезпечувати здійснення регіональних соціологічних досліджень в освітянському середовищі. Отримані в їх ході дані мають слугувати адміністрації та відповідним структурним підрозділам закладів підґрунтям для визначення змісту, методів і форм сприяння адаптації педагогічних працівників регіону до професійної діяльності в критичних умовах та швидкозмінюваних обставинах.

– Заклади післядипломної педагогічної освіти мають сприяти професійній адаптації педагогічних працівників до діяльності в кризових умовах та по завершенні критичної ситуації – в нових обставинах з огляду на запити з боку учнів та їхніх батьків, суспільства в цілому. Підґрунтям для такої діяльності

повинні бути соціологічні дослідження, що здійснюються з метою вивчення стану думок і ставлень освітян (а також інших учасників освітнього процесу).

– Заклади післядипломної педагогічної освіти мають сприяти зростанню рівня соціологічної культури педагогічних працівників, що дозволить закладам загальної середньої освіти здійснювати власні соціологічні розвідки. Даний напрямок діяльності має включати в себе консультаційну допомогу, розроблення науково-методичної продукції, проведення навчальних заходів тощо.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ващенко Л. І.

В умовах сучасного суспільного розвитку, модернізації системи освіти, побудови економіки, заснованої на знаннях, освіта дорослих стає одним з ключових факторів розвитку як окремої людини, так і суспільства загалом. Актуального значення набуває підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації дорослих. Сучасні фахівці повинні бути не просто компетентними й висококваліфікованими, але здатними до ефективної роботи в умовах швидкозмінних і постійно зростаючих вимог сучасної дійсності, готовими до постійного професійного розвитку й соціальної мобільності. Неперервний професійний розвиток фахівців О. Баніт розглядає на особистісному рівні як одну з найголовніших умов індивідуального успіху, а на рівні суспільства як рушійну силу науково-технічного прогресу, ефективний засіб боротьби з безробіттям, а також потужний фактор, що забезпечує економічне процвітання компаній [2].

Кілька десятків років тому достатньо було проходження курсів підвищення кваліфікації один раз на 5 років у закладах формальної освіти. Нині ж для того, щоб бути конкурентоспроможним на ринку праці, потрібно навчатися упродовж життя. Причому навчання чи перенавчання потребують фахівці всіх вікових категорій. З огляду на загальну тенденцію до старіння населення політика розвинених країн світу направлена на заохочення людей похилого віку якомога довше вести активний спосіб життя, працювати, бути включеними в суспільне життя. А для цього треба оновлювати отримані в юності знання, заповнювати так званий цифровий розрив, який існує між поколіннями.

Зазначимо, що раніше навчання дорослих проводилося переважно в закладах формальної освіти, зокрема, в інститутах післядипломної освіти. Однак сучасна система формальної освіти має безліч проблем, пов'язаних з оптимізацією навчального процесу дорослих. Відомо, що формальне навчання часто здійснює на дорослого психологічний тиск. Перехід від професійної діяльності до навчальної у багатьох дорослих супроводжується труднощами (невпевненістю і страхом перед навчанням, ще більше – перед іспитами), внутрішнім дискомфортом, викликаним негативними спогадами про колишнє навчання в школі і в інституті (пасивне сприйняття матеріалу, заучування, негнучка система контролю тощо). Необхідно взяти до уваги й те, що можливість механічного запам'ятовування матеріалу в дорослих з віком знижується. Крім того, фахівцю, який має високий професійний статус, буває важко прийняти роль учня, яка ставить його в залежність від викладача [5].

З огляду на ці та низку інших чинників зараз все частіше мова йде про неформальну освіту. Саме неформальна, неінституалізована освіта, як наголошує Л. Лук'янова, є більш гнучкою: вона дає людині право вибору – де, коли, в якому обсязі і яким чином отримувати необхідні знання. Це можуть бути курси, лекції, тренінги тощо [4]. Формальна освіта не здатна так швидко реагувати на потреби ринку праці. Тому неформальна освіта дорослих набуває широкого упровадження. У зв'язку з цим актуалізується необхідність вивчення особистості дорослої людини, її психологічних особливостей, здібностей, мобільності, активності, здатності до безперервного навчання. Для вирішення цих питань на допомогу приходить психологія навчання дорослих, метою якої є вивчення особливостей навчальної діяльності дорослих.

У цьому контексті варто звернути увагу на дослідження, організоване й проведене під керівництвом Б.Г. Ананьєва, присвячене вивченню розвитку дорослих у віці від 18 до 40 років. У результаті цього дослідження було проаналізовано потенціал і навчальні можливості дорослих, були виявлені внутрішні закономірності їхнього розвитку. Передусім було виявлено, що у різні життєві періоди в людини спостерігається нерівномірний розвиток психічних функцій (так звана «гетерохронність» розвитку). Так, на одному етапі швидше розвивається пам'ять (18-21 рік), на іншому – мислення (22-25 років). Були отримані дані, які дозволяють стверджувати, що психічні функції з віком стають все більш взаємопов'язаними й інтегруються в єдине ціле, що допомагає людині компенсувати відставання в розвитку будь-якої функції (наприклад, мислення) за рахунок розвитку іншої (наприклад, пам'яті) [1, с. 48].

Науковці і практики одноставно стверджують, що дорослі люди розуміють необхідність навчання, особливо в сучасних умовах бурхливого зростання інновацій, і бачать можливості застосувати його результатів на практиці. Тому найбільш доцільним підходом в організації навчально-освітнього процесу для дорослих є практико орієнтований, що передбачає оперативне застосування в практичній діяльності придбаних знань, набутих умінь і навичок.

Варто відзначити наявність життєвого й професійного досвіду дорослих, що також накладає свій відбиток на специфіку навчання. Тривалий час у педагогіці переважала думка про позитивний вплив досвіду дорослого на його здатність до навчання. Але це не завжди так. Психологи правомірно стверджують, що порядок проходження одних подразників за іншими формує у людини певний динамічний стереотип, тобто поведінку щодо системи сигналів зовнішнього середовища. Під впливом нових подразників у процесі навчання наявний стереотип вступає в протиріччя, гальмує дії цих подразників. Попередній досвід і пов'язані з ним стереотипи поведінки можуть виступати перешкодою для входження дорослого в нову фазу життєдіяльності. Але така перешкода не є непереборною, вона лише ускладнює просування дорослого в навчанні [3, с. 68]. Тому під час навчання дорослих важливо налаштовувати слухачів на зміни стереотипів. Доводиться не стільки навчати, скільки переучувати в плані подолання опору раніше сформованих стереотипів.

В умовах неформальної освіти важливо враховувати мотивацію дорослих. У цьому контексті варто звернути увагу на те, що доросла людина свідомо розглядає навчально-освітній процес насамперед з точки зору економічної вигоди: можливість кар'єрного зростання, підвищення оплати праці, стабільність збереження робочого місця в умовах реорганізації та оптимізації системи. Інтерес представляє також мотив професійного й особистісного розвитку.

В основі свідомого і цілеспрямованого управління людиною своєю власною діяльністю, в тому числі і навчальною, лежить самооцінка. Адекватна самооцінка є показником самосвідомості й високого рівня розвитку особистості. Усвідомлення людиною своєї власної індивідуальності, можливостей, переваг і недоліків лежить в основі свідомого і цілеспрямованого управління навчальною діяльністю. Реально оцінюючи свої можливості, доросла людина здатна знайти для себе найбільш оптимальні освітні траєкторії, визначати ті напрями, в яких вона може найбільш повно розкривати свій потенціал [3, с. 70].

Таким чином, теоретичний аналіз досліджень, присвячених вивченню психології навчання дорослих, підводить до висновку про те, що доросла людина здатна мислити, творити і вчитися. Серед низки особливостей навчання дорослих,

що сприяють підвищенню продуктивності навчально-виховного процесу, ключовими є: усвідомлене ставлення до власного навчання, потреба в самостійності, наявність життєвого і професійного досвіду, прагнення до практичного застосування отриманих знань, умінь і навичок, мотивація до отримання конкретних знань і ефективного їх застосування. Великого значення у навчанні дорослих набуває вплив професійних, соціальних, побутових і тимчасових факторів. Відтак перспективою подальших досліджень є аналіз організаційно-педагогічних засад навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Література

1. Ананьев Б.Г. Интеллектуальное развитие взрослых людей как характеристика их обучаемости. Советская педагогика. 1969. № 10. С. 41–44.
2. Баніт О.В. Відображення концептуальних положень неперервного професійного розвитку дорослих у міжнародних документах. Адаптивне управління: теорія і практика. Випуск 1, 2016. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/705943/1/banit.pdf>
3. Лебедева Н.В. Психология обучения взрослых: особенности и содержание. Вестник МГОУ. Серия «Психологические науки». 2014. № 3. С. 65–72.
4. Неформальное обучение взрослых способно быстрее реагировать на потребности рынка труда. Голос України: газета Верховної Ради України. 2018. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article/310142>.
5. Новгородцева И.В., Бледных О.И., Микрюкова Н.В. Некоторые проблемы обучения взрослых. Концепт. 2013. № 04. URL: <http://e-koncept.ru/2013/13087.htm>.

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ ЯК КОНФЛІКТНА СИТУАЦІЯ

Володченко М. А.

Стрімкі соціально-економічні зміни, що стали відмітною ознакою сучасних реалій, актуалізують переосмислення проблеми професіоналізації особистості. Систематична професіоналізація майбутніх фахівців відбувається в умовах

закладів вищої освіти, діяльність яких зазнає глибоких перетворень, перш за все, стосовно цілей професійної освіти, а, отже, і критеріїв її ефективності. Професіоналізація сучасних студентів у ЗВО набуває ознак конфліктної ситуації, вирішення якої може сприяти, як вдосконаленню освітнього процесу, так і кращій адаптації молодих фахівців у відповідності з вимогами сучасності. Цим зумовлена актуальність дослідження.

Професіоналізація розглядається як процес професійної соціалізації та професійного становлення людини (Н.Ю.Волянчук [1], І.А.Зязюн [2], В.П.Казміренко [3] та ін.). Проблеми суперечливості й конфліктності у процесі реформування освіти висвітлено у роботах В.Г.Кременя [6], Л.М. Карамушки і О.С.Толкова [4], Г.К. Радчук [5] та ін. Дослідники звертають увагу на різноманітні психологічні бар'єри, що гальмують втілення освітніх інновацій, стримують творчість педагогів. Серед них – такі особливості впровадження інновацій, що сприяють появі у викладачів і студентів станів нервово-психічної напруги, стресу, висувають підвищені вимоги до їх самовладання і самоменеджменту. Ці обставини підвищують конфліктність професіоналізації, що не було предметом спеціального вивчення й відповідно визначило наше дослідження.

Докорінна модернізація українського суспільства є утвердженням нового, що відзначається низкою конфліктогенних чинників, а саме: соціально-економічною невизначеністю, яка утруднює реалізацію життєвих планів молоді, боротьбою віджилих і нових складових в усіх сферах діяльності, переважно хаотичною перебудовою ринку праці, появою низки нових і зникненням звичних професій, потребою фахівців узгоджувати два суперечливих процеси, а саме професіоналізацію та професійну мобільність.

Одним з потужних джерел конфліктної ситуації у підготовці фахівців на сьогоднішній день виступає зорієнтованість освітнього процесу закладів вищої освіти на здобуття професійних знань та ігнорування особистісного розвитку, зокрема, недостатнє формування тих якостей, які забезпечують адаптабельність молоді людини у нестандартних умовах, небувалих і неочікуваних ситуаціях, властивих для сьогодення. Підкреслимо, що значний розрив (суперечність) між процесами професійного та особистісного розвитку посилює конфліктність у підготовці майбутнього фахівця, не дає можливості випускнику ЗВО бути водночас впевненим у своє професійному самовизначенні та готовим за життєвої потреби до його трансформації. Конфліктна ситуація виникає внаслідок суперечності між професійною спрямованістю, з одного боку, та життєвою необхідністю до її (часто неодноразової) зміни. Студенти починають розуміти цю суперечність ще перебуваючи в стінах ЗВО. Вони спостерігають, як складається

доля у їхніх старших колег, які вже закінчили ЗВО, як їм бракує здатності до самовизначення і самореалізації в різних життєвих сферах і ситуаціях. Навіть у межах здобутої професійної кваліфікації діяльність характеризується високою динамічністю в зв'язку з розвитком технологій, соціокультурними та економічними факторами і тому вимагає від людини постійної роботи над самовизначенням, над побудовою творчої й динамічної моделі професійного шляху протягом усього життя. У зв'язку з цим професійне самовизначення є не поодиноким фактом вибору, а тривалим багатокроковим динамічним процесом усвідомлення і конструювання особистістю індивідуальних цінностей і смислів майбутньої або вже виконуваної діяльності.

Суспільний ідеал позитивної орієнтованості особистості на певну професію незворотно відійшов у минуле. Професійна спрямованість, що традиційно розглядалась як єдиний критерій ефективності вищої освіти, внаслідок вищевикладених міркувань не може тепер сама по собі слугувати в якості такого. Необхідність неодноразово змінювати здобуту професію стає не виключенням, а правилом нашого життя. Відтак вища освіта вже не може просто готувати до якоїсь професії, навіть озброївши студентів всіма професійно важливими компетентностями. Натомість зростає роль загальних, широких особистісних компетентностей.

Не якість знань і навіть не обсяг засвоєних професійних компетентностей, а розвиток особистості, реалізація унікальних людських можливостей, підготовка до складнощів життя стають провідною метою освіти. Формування особистості, здатної до реалізації своїх можливостей, морально і фізично сильної, соціально-стійкої й одночасно мобільної, здатної адаптуватись, виробляти і змінювати свою поведінку в мінливих обставинах – такий орієнтир здобувають мета і критерії сучасної освіти.

Висновки. Отже, професіоналізація майбутніх фахівців за традиційними канонами породжує конфліктну ситуацію, сутність якої пояснюється як невідповідність між формуванням вузького професіонала і життєвою вимогою бути адаптабельним та професійно мобільним у сучасних стрімко змінних умовах ринку праці. Вирішення посталої конфліктної ситуації передбачає побудову освітнього процесу, орієнтованого на поєднання формування вузько професійних компетентностей майбутніх фахівців з посиленням розвитком творчої, готової до змін, адаптабельної особистості.

Література

1. Волянчук Н.Ю. Психологія професійного становлення тренера: Монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. 444 с.
2. Зязюн І. А. Неперервний розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності вчителя у післядипломний період // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2012. Вип. 29. С. 13-23.
3. Казміренко В. П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молодшої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 6. С. 76-78.
4. Карамушка Л.М., Толков О.С. Формування психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін : монографія. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2013. 260 с.
5. Радчук Г.К. Виклики та орієнтири розбудови освіти з позиції синергетики // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. ; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г.С.Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А.Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. Вип. 14. С. 674-683.
6. Синергетика і творчість : монографія / За ред. В.Г. Кременя. Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2014. 314 с.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Галонська Н. О

Спрямованість нової парадигми освіти на особистість, на задоволення її освітніх потреб вимагає створення таких умов, які сприяли би забезпеченню майбутнім фахівцям закладів дошкільної освіти якісної підготовки до майбутньої професійної діяльності, розвитку мотивації до творчості. Такі умови забезпечує освітньо-креативне середовище, у якому проходить професійне та особистісне становлення майбутнього спеціаліста. Зв'язок між процесом становлення особистості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти та ефективністю

виконання ним професійних функцій засвідчують результати численних теоретичних досліджень науковців. У Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Положенні про дошкільний навчальний заклад, державних національних програмах «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено, що відродження суспільства України, його розвиток, значною мірою залежить від творчості та активності його членів, їх ініціативи; тих умов, що створюються для розвитку та реалізації потенціалу кожної особистості. Пошук шляхів та засобів розвитку обдарованості та здібностей, створення умов для актуалізації творчих ресурсів кожного дошкільника наразі є одним із пріоритетних завдань сучасної дошкільної освіти. Актуальним виглядає аналіз умов побудови стосунків дітей старшого дошкільного віку з віртуальною реальністю комп'ютерних ігор та особливостей їх функціонування в житті дитини.

Комп'ютерні ігри включені як різновид інтелектуальних ігор у програму дошкільної освіти. Комп'ютерним іграм надають важливе значення у розвитку інтелекту та пізнавальних здібностей дітей (Ю. Д. Бабаєва, Г. О. Балл, І. А. Васильєв, О. Є. Войскунський, Т. В. Корнілова, Ю. І. Машбиць, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, В. І. Прокопенко, Р. Є. Радева, М. Л. Смульсон, О. О. Смирнова, О. К. Тихомиров, С. О. Шапкін, Н. Б. Шумакова та ін.). Психолого-педагогічні проблеми й можливості застосування нових інформаційних технологій у процесі навчання висвітлені в роботах науковців М. І. Жалдака, Ю. О. Жука, В. В. Лапінського, В. М. Мадзігона, Н. В. Морзе, Ю. С. Рамського, З. І. Слєпкань та ін. Суттєвий внесок у вивчення і розробку важливих психологічних принципів розвитку творчих здібностей дошкільників, побудову психологічних моделей розвитку обдарованості на етапі дошкільного дитинства зроблено вченими Ю. З. Гільбухом, О. І. Кульчицькою, В. У. Кузьменко, І. І. Карабаєвою, Н. С. Лейтесом, О. М. Матюшкіним, В. О. Моляко, О. Л. Музиною, М. М. Подд'яковим, В. В. Рибалкою та ін. Авторами доведено, що процес розвитку творчих здібностей у цьому віці є досить специфічним, він відбувається стрімко, спонукається внутрішніми передумовами, потребою дитини у пізнанні, відкриттях, творенні, діях, а також залежить від впливів соціального середовища.

За переконаннями Л. В. Долинської, З. В. Огороднійчук та О. В. Скрипченка, творчий розвиток дошкільників відбувається за допомогою спостереження і спроб маніпуляцій з предметами, а творчий розвиток старших дошкільників відбувається за допомогою спроб передачі своїх відчуттів за допомогою доступних їм засобів. Тобто стадія спостереження поступово переходить у дію, тому способи і методи творчого розвитку полягають у

стимулюванні дитини до дій. Найкраще у цьому віці ненав'язливо, але методично пропонувати дитині ігри, які будуть у делікатній формі спонукати дитину до творчої активності. Але в цьому віці для розвитку творчих здібностей важлива участь батьків. Вони мають проявляти живий інтерес до діяльності дитини, грати в розвиваючі ігри вдома [2]. Зарубіжні й вітчизняні вчені Т. А. Бабакова, Н. В. Бабкіна, І. В. Васильєва, Ю. М. Горвиць, Б. Хантер та ін. наголошують, що використання комп'ютерних технологій у дошкільному віці можливе і необхідне, але за умови дотримання санітарно-гігієнічних вимог.

Комп'ютерна гра – це один із ефективних засобів розвитку творчих здібностей старшого дошкільника, оскільки змістовною частиною гри передбачено конструювання різноманітних ситуацій (уявних, проблемних, пригодницьких, логічних), що потребують творчого вирішення, пошуку оригінального варіанта розв'язання проблеми, гнучкого застосування різноманітних вмінь та навичок задля досягнення результату в грі. Унаочнення уявної ситуації сприяє перетворенню абстрактних образів у більш реальні. Ці властивості комп'ютерної гри забезпечують розвиток творчих здібностей за критеріями творчої оригінальності, творчої уяви, творчої гнучкості. Ігрова ситуація з пригодницьким або казковим змістом полегшує хід вирішення проблеми, робить його захоплюючим та емоційно привабливим для дитини, що позитивно впливає на розвиток творчих здібностей за критеріями творчої легкості та творчої продуктивності. Загалом, аналізуючи комп'ютерні ігри за їх психологічним спрямуванням, нами було виділено такі різновиди комп'ютерних ігор, що будуть стимулювати розвиток творчих здібностей: ігри на розвиток творчої легкості – циклічні; на розвиток творчої оригінальності – логічні; ігри на розвиток творчої гнучкості – пригодницькі; ігри на розвиток творчої продуктивності – стратегії; ігри на розвиток творчої уяви – покрокові стратегії.

Д. І. Кулаков стверджує, що раннє спілкування з комп'ютером має багато позитивних сторін, воно відкриває дитині світ величезних можливостей. Яскраве оформлення програм та анімація активізують увагу дитини, розвивають асоціативне мислення. Вміло підібрані завдання, що враховують можливості вихованців, створюють позитивну психологічну атмосферу співпраці, виробляють позитивні емоції від почуття досягнутого успіху. Комп'ютер стає улюбленою іграшкою, співрозмовником, засобом пізнання дитиною навколишнього світу та її розвитку [3]. Потрібно пам'ятати, що допитлива дитина, «здатна з головою входити в цікаві для неї заняття, роботу; має високий енергетичний рівень (продуктивність); часто робить все по-своєму (незалежна); винахідлива в

образотворчому мистецтві, в іграх, у використанні матеріалів і ідей; здатна по-різному підійти до проблеми або до використання матеріалів (гнучкість)» [4].

В. В. Грамолін виділяв такі умови розвитку творчих здібностей:

- створення сприятливих умов між дитиною та комп'ютером;
- організація режиму дня;
- навчання дитини комп'ютерній грамоті;
- введення комп'ютерних ігор у життя дитини лише після того, як вона освоїть традиційні види діяльності – малювання, конструювання і т.ін.;
- впевненість, що під час гри у комп'ютерну гру дошкільник чітко визнає, що на екрані “віртуальна реальність”;
- необхідність навчання дитини дошкільного віку правилам поведінки під час гри у комп'ютерні ігри;
- підбір комп'ютерних ігор з урахуванням вікових обмежень;
- підбір комп'ютерних ігор, спрямованих на розвиток необхідного психологічного показника;
- допомогти усвідомити дитині, що навчальні та розвивальні комп'ютерні ігри носять як навчальний, так і виховний характер;
- зауважити, що комп'ютерні ігри потрібно використовувати не лише як засіб для навчання, але і як мотивуючий інструмент [1].

Таким чином, майбутні працівники закладів дошкільної освіти мають враховувати, що комп'ютерні ігри виконують соціально-психологічні функції – мотиваційну, розвивальну, навчальну, виховну, пізнавальну, комунікативну, психотерапевтичну, але лише за умови їх правильного застосування, наявності у гравців навичок саморегуляції, здатності до вчасного припинення ігрової діяльності, розвинутого самоконтролю. Важливо пам'ятати, що у дітей дошкільного віку ці якості ще недостатньо розвинуті, саме тому важливо розглядати питання про коректні форми проведення занять, спрямованих на розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор. Важливою умовою застосування комп'ютерних ігор є її доцільне розміщення у розпорядку життєдіяльності дитини, поєднання віртуального спілкування з реальним, комп'ютерних ігор з реальними, відповідними віковим потребам дітей старшого дошкільного віку (сюжетно-рольовим, інсценівкам, будівельним, конструктивним тощо). Створення освітньо-креативного середовища із залученням майбутніх фахівців до проектувальної діяльності із розвитку творчого потенціалу дітей є важливою організаційно-педагогічною умовою.

Література

1. Грамолін В. В. Навчальні комп'ютерні ігри / Інформатика та освіта. 1994. № 4. С. 34.
2. Долинська Л. В., Огороднійчук З. В., Скрипченко О. В. та ін. Загальна психологія: Підручник Київ: Либідь, 2005. 416 с. С. 215-223.
3. Кузнецова І. В. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2011. № 1. С. 19-20.
4. Максимчук Н. П. Психологія дитячої обдарованості: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: "Медобори" (ПП Мошак М.І.), 2003. 124с.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІТ-МЕНЕДЖЕРІВ

Горетько Т. В.

У результаті стрімкого розвитку впродовж останніх десятиліть інформаційні технології (ІТ) проникли в усі сфери суспільного життя. Використання інформаційних технологій компаніями стало необхідною умовою їхньої успішності та конкурентоспроможності. Відповідно, з'явилася потреба в ефективному управлінні ІТ та у спеціалістах, здатних здійснювати таке управління – менеджерах з інформаційних технологій (ІТ-менеджерах). Основним завданням ІТ-менеджерів є забезпечення зростання успішності та конкурентоспроможності своїх компаній шляхом ефективного використання ІТ. Для цього ІТ-менеджери повинні відстежувати й оцінювати інновації, планувати інвестиції в ІТ, управляти ІТ-ресурсами та ІТ-персоналом, взаємодіяти з клієнтами, керівництвом, регулюючими органами. Відповідно, система професійної підготовки ІТ-менеджерів має забезпечувати набуття студентами знань, умінь і навичок, необхідних для виконання цих завдань.

Метою цієї розвідки є висвітлення питань, пов'язаних з психологічною готовністю викладачів до здійснення професійної підготовки майбутніх менеджерів з інформаційних технологій. Наше дослідження виявило низку особливостей професійної підготовки майбутніх ІТ-менеджерів, зокрема, чітко виражену міждисциплінарну спрямованість освітніх програм, тісну співпрацю університетів із потенційними роботодавцями студентів, акцент на ситуаційному навчанні, розвитку надпредметних умінь та навичок, а також широке

використання ІТ у процесі навчання. Остання зі згаданих характеристик пояснюється не лише необхідністю підвищення ефективності навчального процесу загалом та специфікою змісту освітніх програм з ІТ-менеджменту зокрема, але й важливістю врахування психологічних особливостей навчання сучасного покоління. Представники покоління Z (народжені після 1995-1997 рр.) та Альфа (після 2010 р.) є «цифровими аборигенами»: вони сприймають цифрові технології як органічну частину навколишнього світу й починають оволодівати цифровими компетенціями з раннього дитинства. Водночас, більшість викладачів є представниками старших поколінь (в основному, бебі-бумерів, поколінь X та Y), для яких часто є характерною психологічна та технічна неготовність до широкого використання ІТ як у повсякденному житті, так і у процесі викладання та самонавчання.

Найгостріше ця невідповідність проявляється у сферах дистанційної та змішаної освіти, частка яких у системі сучасної освіти невпинно зростає. Зарубіжні науковці зазначають, що сучасні студенти часто є більш компетентними користувачами цифрових технологій, ніж їхні викладачі, і очікують від викладачів такого самого рівня цифрової компетентності [3, с. 400]. Суголосною є думка і вітчизняних дослідників: вони наголошують, що впровадження онлайн-технологій в освіту вимагає готовності до цього викладачів, оскільки «ефективність дистанційного навчання значною мірою залежить від наявності у викладачів універсальної підготовки, що передбачає володіння сучасними педагогічними та інформаційно-комунікаційними технологіями, психологічну готовність до роботи зі студентами в новому інтелектуально-насиченому компетентнісному мережевому середовищі» [1, с. 253].

У цьому контексті важливим є переосмислення підходів до професійної підготовки та розвитку викладачів, моделей навчання, розробки освітніх програм та використання навчальних ресурсів [2, с. 145].

Аналізуючи психолого-педагогічний аспект професійної підготовки майбутніх ІТ-менеджерів, пов'язаний із різницею у сприйнятті цифрових технологій представниками різних поколінь, не можна не згадати про загальні відмінності у стилях навчання, що притаманні різним поколінням. Так, для покоління бебі-бумерів є характерним структуроване навчання, для покоління X – колективне, для мілленіалів (покоління Y) – інтерактивне, для покоління Z – комбіноване, для покоління Альфа – віртуальне [4]. Оскільки викладачі часто використовують той стиль викладання, до якого вони звикли у ролі студентів, концепції навчання, яких очікують молодші покоління, можуть бути

неприйнятними для старших поколінь, що знижує ефективність освітнього процесу.

Так само різним для різних поколінь є образ ідеального лідера. Якщо представники старших поколінь воліють вбачати у своїх керівниках ідеологів, практиків та помічників, в уявленні представників молодших поколінь лідер має бути членом команди, співтворцем [там само]. Зазначимо, що формування якостей лідера є вкрай важливим елементом професійної підготовки майбутніх ІТ-менеджерів. В освітні програми за спеціальністю «ІТ-менеджмент» університети вносять такі дисципліни, як «Лідерство та мистецтво організатора», «Управління командами», «Лідерські цінності» тощо. Крім того, розвиток лідерських якостей є інтегрованим в програми ІТ- та бізнес-курсів, які складають основу підготовки майбутніх спеціалістів з ІТ-менеджменту, і забезпечення розвитку таких якостей є одним із завдань викладачів, що читають ці курси. Попри те, що концепції лідерства старших та молодших поколінь різняться, викладачі мають бути психологічно готовими формувати у студентів саме такі лідерські якості, які дозволять їм у майбутньому стати ефективними керівниками представників молодших поколінь.

Підсумовуючи, зазначимо, що динамічний розвиток ІТ вимагає від закладів вищої освіти, які готують майбутніх ІТ-менеджерів, розробки та постійного оновлення збалансованих та ефективних освітніх програм, а також забезпечення психологічної та професійної готовності викладачів до роботи за цими програмами. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у детальнішому аналізі психолого-педагогічних засад професійної підготовки майбутніх ІТ-менеджерів, а також вивченні конструктивного зарубіжного досвіду у цій сфері, оскільки в Україні напрям професійної підготовки за спеціальністю «ІТ-менеджмент» знаходиться на стадії становлення.

Література

1. Мультимедійні технології та засоби навчання: навч. посіб. / А. М. Гуржій, Р. С. Гуревич, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський. Вінниця, 2017. 556 с.
2. Ally M., Prieto-Blázquez J. What is the future of mobile learning in education? Mobile Learning Applications in Higher Education [Special Section]. 2014. Vol. 11, № 1. P. 142-151.
3. Lucas U., Milford P. Key aspects of teaching and learning in accounting, business and management. A Handbook for Teaching and Learning in Higher

Education: enhancing academic practice /. Edited by H. Fry, S. Ketteridge, & S. Marshall. 3rd ed. New York, NY, 2009. P. 382-404.

4. McCrindle Research Pty Ltd. Gen Z and Gen Alpha Infographic Update. 2020. URL: <https://mccrindle.com.au/insights/blogarchive/gen-z-and-gen-alpha-infographic-update> (дата звернення: 14.04.2020).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ПІДВИЩЕНИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНІСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Дорофей С. В.

Всі сьогоднішні події – це те, чого раніше з нами не було, чого немає в нашому досвіді. Сучасній людині досить складно перебувати в ізоляції, і це стосується не лише обмеження пересування, соціальних контактів, роботи, відпочинку, хобі. Закрито школи, ресторани, театри і концертні зали - в зв'язку з пандемією коронавірусу в багатьох містах планети життя частково зупинилося. Люди налякані, відчують тривогу, хтось може впасти в депресію. Поряд з виконанням наказів, рекомендацій влади, медиків, щодо гігієни, ізоляції, поведінки, варто звернути увагу і на психологічний аспект карантинних заходів, пов'язаних з коронавірусом. Діти тільки пару днів раділи продовженню канікул і знаходженню вдома. Вони реагують на всю інформацію, навіть якщо зовні це ніяк не проявляється. Їх психіка “заражена” тривогою. І якщо з цим нічого не робити, то через деякий час вона почне проявлятися в різних формах: розлад сну, харчування, появою незвичайних страхів, патологічною прив'язаністю до батьків, погіршення поведінки. Кожна дитина потребує індивідуального підходу, діти відчують велике полегшення, коли у них є можливість поділитися своїми переживаннями в доброзичливій атмосфері.

Тривога як стані як риса, яка виникає у процесі адаптації до середовища та виконання різних видів діяльності, вивчали у вітчизняній та зарубіжній літературі Ю.Александровський, Ф.Горбов, А.Леонова, Н.Пасинкова, Я.Рейковський, К.Сантросян, А.Тутундісян, Ю.Ханін, Х.Хекхаузен. У деяких дослідженнях тривожність розглядається як реакція на соціальні впливи при певних індивідуальних психофізіологічних особливостях (М.Авенер, Г.Айзенк, Г.Аракелов, Б.Вяткін, В.Кисловська, М.Ландерс, Н.Лисенко, Н.Левітов, М.Махоні, В.Мерлін, Ч.Спілбергер, Є.Шотт), а також як така, що може виникати при різних

психосоматичних захворюваннях (В.Мясищев, Є.Соколов та ін.). Вплив самооцінки та рівня домагань на розвиток тривожності вивчали Л.Бороздіна, Е.Залученова, Н.Наєнко, А.Прихожан, О.Соколова.

У ряді досліджень з проблем профілактики і корекції тривожності значна увага приділялась прийомам зняття нервово-м'язової напруги (М.Буянов, Г.Габурєєва); прогресивної релаксації (Р.Ассаджолі, Ш.Левіс); прийомам психогімнастики (Ю.Ємельянов, Г.Ісуріна, Н.Цзен;), систематичної десенсибілізації (М.Раттер); аутогенного тренування (А.Алексєєв, В.Леві, В.Лебзін); методам соціально-психологічного навчання (Л.Долинська, А.Петровська, В.Петровський, К.Роджерс, Л.Уманець, Н.Чепелева, Т.Яценко); методам психотерапії (М.Буянов; В.Гарбузов, А.Захаров, А.Уоттс). Ряд досліджень присвячених проблемам діагностики тривожності: комунікативної особистісної тривожності (G.Freidrich, I.McCrosky); шкільної, міжособистісної і самооцінної тривожності старших підлітків (А.Прихожан); тривожності як властивості особистості і як емоційного стану (Ч.Спілбергер та ін.); тривожності дошкільників (С.Васьківська, Т.Ольховецька, З.Карпенко, Г.Лаврентєва, Т.Титаренко). Окремі питання прояву та корекції тривожності молодших школярів розглядалися С.Васьківською, І.Дубровіною, Р.Овчаровою.

Феномен тривожності неодноразово ставав предметом вивчення дослідників, але і зараз немає чіткої узгодженості у визначенні і використанні понять, що стосуються явищ тривожного ряду. Варто відрізнити тривогу від тривожності. Якщо тривога – це епізодичні прояви занепокоєння, хвилювання, то тривожність є стійким станом. Виникнення і закріплення тривожності багато в чому обумовлено незадоволенням актуальних потреб людини, які набувають гіпертрофованого характеру [4].

Традиційно тривожністю називають схильність людини до переживання тривоги, тобто негативного емоційного переживання, пов'язаного з передчуттям реальної або уявної небезпеки. «Тривожність - це відображення емоційного стану або певної сукупності реакцій, що виникають у суб'єкта, який сприймає ситуацію як особистісно загрозову, небезпечну» [5, с.61]. І. Павлов оцінював тривожний стан як показник слабкості нервової системи, хаотичності нервових процесів. На думку М. Левітова, «тривожність – це психічний стан, що виражається як побоювання і порушення спокою, викликані можливими неприємностями» [1, с.63]. Відповідно до концепції Ч. Спілбергера слід розрізняти тривожність, як стан (ситуативну) і тривожність, як властивість особистості (особистісну). Ситуативна тривожність - це стан тривоги, що виникає як реакція людини на

різноманітні соціально-психологічні стресори. Як правило, ситуативна тривожність у однієї і тієї ж людини буває різною в різний час.

Тривога — це страх невідомого, реакція на загрозу небуття. Острах чогось, що не має ані назви, ані чіткого вигляду, але погрожуючого людині втратою себе, втратою свого «Я». Тривогу визначають як «відчуття неконкретної, невизначеної, неспрямованої загрози», неясне почуття небезпеки. Очікування небезпеки, яка насувається, сполучається з почуттям невідомості: людина не усвідомлює, звідки вона може загрожувати. У відмінності від емоцій страху, тривога не має певного джерела. Можна сказати, що тривога — «страх невідомого» [3]

Можна виділити дві великі групи ознак тривоги. Перша — внутрішні, соматичні ознаки (від грецького «сома» — тіло), що виникають у людини під впливом хвилювання, друга — зовнішні поведінкові реакції у відповідь на тривожну ситуацію. Складність опису цих проявів полягає в тому, що всі вони можуть супроводжувати не тільки тривогу, але й інші стани й переживання, наприклад розпач, гнів або навіть радість.

За умов впливу негативних чинників та переживань, які виникають, звичайно, в екстремальних ситуаціях, тривожність набирає загрозливого характеру. Вона може цілком дезорганізувати поведінку і діяльність людини, завдати шкоди її психічному й фізичному здоров'ю. Тривожність поділяється на дві основні категорії: прихована, тобто різною мірою не усвідомлювана, виявляється або надмірним спокоєм, або непрямим шляхом через специфічні способи поведінки; відкрита, тобто свідомо пережита і проявляється в поведінці і діяльності у вигляді стану тривоги [4].

Профілактика та подолання тривожності і страхів в умовах пандемії буде ефективною при дотриманні і врахуванні ряду загальних психолого-педагогічних умов розвитку і формування особистості учнів: врахування індивідуально-типологічних та вікових особливостей, соціального оточення, в якому живе дитина; вивчення і складання диференційованої характеристики пізнавальної, емоційно-вольової і мотиваційної сфери; виявлення особливостей його поведінки і діяльності в сім'ї, школі та при дистанційному спілкуванні з учителем, однолітками; забезпечення взаємодії між сім'єю та школою у питаннях розвитку навчання і виховання дітей та формування їх особистості.

В роботу з подолання тривожності учнів початкової школи впершу чергу включені їх батьки. Для багатьох батьків, крім COVID-19, постала нова «загроза» — це спілкування із власною дитиною, організація їхнього дозвілля в чотирьох стінах та вміння контролювати власні емоційні стани. Подолання тривожності буде значно ефективнішим за умов забезпечення в сім'ї: поваги до

індивідуальності дитини; виховання самостійності, розвитку спрямованості на вільний вибір; подолання ригідності; допомога у визначенні шляхів виходу із складної ситуації; формування гармонійної системи цінностей та збереження емоційного комфорту; рефлексивного аналізу батьками власних методів виховання, системи заборон, покарань та заохочень тощо.

Психологічні служби, шкільні психологи, які долучені до роботи по подоланню тривожності дітей мають здійснювати діяльність на трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих рівнях: вироблення конструктивних способів поведінки в важких для дитини ситуаціях; навчання учнів прийомам і методам оволодіння тривожністю; розширення функціональних і операціональних можливостей школяра, формування в нього необхідних знань, умінь та навичок, які ведуть до підвищення результативності діяльності, створення запасу емоційної рівноваги і стійкості; перебудова мотивації учня, вироблення і закріплення впевненості в собі; розвиток самооцінки і уявлень про себе, формування адекватного рівня домагань, позитивного ставлення до себе. [2].

Подолання тривожності повинно включала в себе елементи тренінгових занять, спрямованих на усвідомлення себе в системі життєвих відносин: актуалізація «Я- станів» в минулому, сьогоденні і майбутньому, активізація самосвідомості; активізація «Я-мотивації», формування позитивного мислення, розвиток спостережливості, уваги, уяви, тренування здатності до прояву вольових зусиль; вправи на релаксацію тощо. При проведенні занять можна використовувався музичний супровід з відповідним коригуючим емоційним навантаженням. Учні можуть вести щоденники, де будуть записували, малювали чи схематично зображали свої переживання, відчуття, страхи, тривоги тощо. Записи повинні аналізувалися психологами в процесі індивідуального консультування батьків та при індивідуальних формах роботи з дітьми і вчителями.

Отже, ефективність запропонованих напрямів роботи, що включає в себе психолого-педагогічні умови та систему психогімнастичних коригуючих вправ для подолання особистісної тривожності дітей молодшого шкільного віку впроваджені в дистанційну роботу вчителів та батьків учнів початкової школи, тісна співпраця з психологами з самого початку карантину, дозволять попередити виникнення і закріплення у них особистісної тривожності і страхів.

Література

1. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека .М.: Просвещение, 1964. 332 с.
2. Омельченко Я.М. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. К.: Шк.. світ, 2011. 112с.
3. Осадько О. Страх як прояв особистісних самообмежень .Психолог. 2004. №7. С. 25-30.
4. Томчук С.М., Томчук М.І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія. Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.
5. Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции. М.: Наука, 1989. 455 с.

ПСИХОЛОГО-УПРАВЛІНСЬКІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ ПЕДАГОГІВ

Дуткевич Т. В.

Під час переходу до нової української школи (НУШ), до діяльності закладів освіти у ринкових умовах виникають складні проблеми, зокрема ті, що забезпечують різні напрями і рівні адаптації педагогів. Загострюються питання професійної адаптації, оскільки цей процес у сучасних реаліях набуває перманентного і глобального характеру. Серед найбільш актуальних проблем – впровадження у діяльність закладів освіти адаптаційних технологій, що є важливим управлінським завданням. Відтак дослідження психолого-управлінських умов професійної адаптації молодих педагогів відповідає вимогам часу і є актуальним.

Б.О.Федоришин є піонером новітньої історії української професійної психології, одним з її фундаторів. Вчений розглядав професіоналізацію особистості як провідний шлях її самореалізації, чим доводив виключну важливість її успішності. Питання професійної адаптації різнобічно висвітлено у низці психолого-педагогічних досліджень (О.М. Галус [1], Н.І.Литвинова [6], Н.Г.Ничкало [3], Г.П.Осика-Татаурова [6], Н.А.Побірченко [4], В.В.Синявський [6], О.П.Сергеєнкова [4], Б.О.Федоришин [8] та ін.). Визначено, що професійна адаптація являє собою процеси, які забезпечують педагогові виконання його

діяльності в межах існуючих у закладі освіти умов, вимог, норм без шкоди для свого здоров'я та особистих суспільно значущих досягнень (Н.Г.Ничкало [3], Н.А.Побірченко, В.В.Синявський, О.П.Сергеєнкова [5]). Професійна адаптація щойно прийнятих на роботу педагогів передбачає поєднання процесів входження до соціально-психологічної структури педагогічного колективу й до виконання виробничих вимог, передбачених посадою вчителя. Вченими підкреслюється, що професійна адаптація молодих педагогів є важливим управлінським завданням керівників закладів освіти (Л.М.Карамушка [2] та ін.). Водночас, психолого-управлінські умови професійної адаптації залишаються недостатньо дослідженими, що загальмовує впровадження у діяльність закладів освіти адаптаційних технологій.

Від того, як складуться перші кроки педагога у професії, залежить не лише подальша доля фахівця, але й міжпоколінна наступність у роботі закладу освіти. Успішність професійної адаптації прямо впливає на результативність педагогічної діяльності, на формування задоволеності працею та пов'язаної з нею мотивації до тривалого професійного (кар'єрного) зростання. Результати професійної адаптації новоприбулого фахівця виявляються у рівнях адаптованості. Високий рівень передбачає професійну ідентифікацію, тобто внутрішнє прийняття педагогом цілісної системи норм і вимог закладу освіти, повне застосування своїх можливостей у діяльності на робочому місці, підвищення власного професіоналізму та розвиток професійних особистісних якостей. Середній рівень адаптованості являє собою пристосування педагога до роботи шляхом зовнішнього дотримання вимог (офіційних чи неофіційних) при внутрішньому прийнятті лише їх частини. Професійна діяльність проходить на пів сили, не всі свої можливості педагог використовує, оволодіння новими навичками та вміннями не призводить до професійно-особистісного розвитку. Низький рівень виявляється як повне внутрішнє неприйняття інтересів, задач, вимог закладу освіти, незгода із його організаційною культурою, споживацьке ставлення до свого робочого місця для вирішення особистих проблем, що йде урозріз з інтересами закладу освіти і призводять до професійної деформації особистості (О.В.Савицька, Л.С.Подуфалова [7]).

Успішність професійної адаптації визначається мірою відповідності між поєднанням професійно-особистісними якостями молодого фахівця і характеристиками соціально-психологічного середовища закладу освіти, зокрема між:

- ціннісними орієнтаціями, установками, очікуваннями, звичками новоприбулого фахівця і характеристикам організаційної культури закладу освіти;
- мотивацією новачка до професійної діяльності й педагогічної комунікації та системою ділових стосунків, притаманної для закладу освіти;
- індивідуально-стильовими особливостями управлінської діяльності керівника та рівнем згуртованості педагогічного колективу;
- уявленнями новачка про належні умови професійної праці та реальним їх забезпеченням у закладі освіти.

Сукупність психолого-управлінських умов професійної адаптації молодих педагогів охоплює ціннісно-мотиваційні й технологічно-діяльнісні чинники. Ціннісно-мотиваційні чинники віддзеркалюють ставлення керівника до молодих педагогів, принципи, якими керівник послуговується у роботі з ними. Ціннісно-мотиваційні чинники дозволяють враховувати інтереси педагогів, забезпечувати високу мотивованість їхньої праці. Професійна мотивація, слугуючи провідним психологічним чинником успішної професійної адаптації молодого педагога, забезпечує його зв'язок зі своїми колегами у колективі, зумовлює прагнення працювати у певному закладі освіти і бути приналежним до його колективу. Забезпечення ціннісно-мотиваційних чинників визначається орієнтованістю керівника на довгострокове наймання кадрів, групове прийняття рішень, індивідуальну відповідальність, помірковану й аргументовану оцінку педагогів та їх поступове просування, неформальний контроль прозорими і зрозумілими методами, надання широких кар'єрних можливостей, всебічне піклування про підлеглих.

Друга група психолого-управлінських умов стосується технологічно-діяльнісних чинників і реалізується у системі роз'яснювальних, ознайомлювальних, інструктивних заходів з молодими педагогами. Розпочинається ця робота з ознайомлення новачка із вимогами до його особистісних якостей (наявність професійної освіти та перспективи підвищення її рівня, сформованість професійно-важливих якостей, знань, умінь та навичок). З іншого боку, керівник створює умови для роз'яснення новоприбулому педагогові змістовних і формальних особливостей його професійної діяльності, виконання посадових обов'язків, управлінської ієрархії, доведення планів, графіків роботи закладу освіти. Початкові етапи професійної діяльності новачка потребують не лише уважного і турботливого, але й терплячого ставлення, як з боку адміністрації, так і від колег.

Після того, як новоприбулий педагог розпочав трудову діяльність, проводиться моніторинг виконання ним професійних завдань, їх обсягу та якості, фіксується ступінь відповідності організаційній культурі закладу освіти норм і правил поведінки педагога, його спілкування з колегами, учнями, їх батьками, керівництвом. У випадку виявлення ділянок професійної діяльності, що викликають найбільші труднощі, новачку надається підтримка і допомога. Проходять заходи, що сприяють входженню новачка у систему ділових стосунків педагогічного колективу з використанням таких управлінських методів, як включення новачка у склад робочих груп, методичних об'єднань, призначення старшого наставника тощо.

Висновки. Отже, психолого-управлінські умови професійної адаптації молодих педагогів охоплюють ціннісно-мотиваційні й технологічно-діяльнісні чинники. Ціннісно-мотиваційні чинники дозволяють підтримувати високу мотивованість праці, а технологічно-діяльнісні – сприяють формуванню професійної майстерності молодих педагогів. У перспективі планується проведення психодіагностики сформованості психолого-управлінських умов адаптації молодих педагогів у закладі освіти.

Література

1. Галус О.М. Професійна адаптація особистості: концептуальні підходи, структура й основні характеристики // Теоретичні основи професійної адаптації: Зб. наук. пр. / За ред. Г.П.Васяновича. Львів, 2007. С. 30-51.
2. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту: навч. посіб. Київ: Либідь, 2004. 424 с
3. Ничкало Н.Г. Адаптація професійна // Енциклопедія сучасної України. Київ, 2001. Т. 1. Електронний ресурс. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642
4. Побірченко Н.А., Сергеєнкова О.П., Сургунд Н.А. Витоки неперервної професійної орієнтації у працях вітчизняного дослідника Бориса Федоришина // Ринок праці та зайнятість населення. 2014. № 4. С. 45-48.
5. Психологічний словник / Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сergeєнкова / За ред.. Н.А.Побірченко. 336 с. Електронний ресурс. http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf
6. Психологія профорієнтації в системі педагогічної освіти: монографія / Єгорова Є.В, Ігнатович О.М, Кобченко В.В, Литвинова Н.І, Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В.В., Татаурова Г.П., Шевенко А.М.;[за ред. О.М. Ігнатович.] Київ: Педагогічна думка, 2014. 375 с

7. Савицька О.В., Подуфалова Л.С. Соціально–психологічні чинники та показники професійної адаптації практичних психологів // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України: Проблеми сучасної психології. 2010. Випуск 7. С.653-661.

8. Федоришин Б.О. Психологічні основи підбору кандидатів до педагогічної професії // Актуальні проблеми психології: традиції і сучасність: зб. наук. пр. / Ін-т психології АПН України ім. Г.С. Костюка. Київ, 1993. С. 194-198.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СУБ'ЄКТОМ ВТРАТИ РОБОТИ

Жиляк Н. В.

Людина не пасивна істота, залежна від впливу на неї зовнішніх факторів, а суб'єкт активності, що впливає на зовнішній світ. Активність практично завжди виступає як атрибут, універсальна властивість усього живого.

Пробудження в людини внутрішньої готовності до активних дій на сучасному ринку праці України – складний, довготривалий процес. І велику роль у вирішенні цього складного завдання відіграють інформаційна підтримка безробітного, навчання методам пошуку роботи, залучення його до активних дій у пошуку роботи[4].

Для безробітних громадян втрата роботи – це втрата сенсу життя. Нерідко переорієнтуватись на нові види діяльності їм важко, а довготривале безробіття викликає психологічну напруженість, стресовий стан. Основними негативними чинниками є усвідомлення незайнятості; неможливість реалізувати наявний потенціал; жорсткі вимоги з боку роботодавців, низький рівень матеріального забезпечення; соціальна незахищеність; безперспективність тощо. Невдалі спроби працевлаштуватись знижують зусилля до подолання труднощів[2].

Причини безробіття – не тільки економічні, але й індивідуально-психологічні. Дуже часто намагання працевлаштувати людину на ту чи іншу роботу виявляються марними. І це можна пояснити внутрішньою суперечністю людини. Причини цих суперечностей різні – занижена самооцінка, низький рівень домагань, неправильні настанови, що сформувалися, відсутність мотивації тощо. Тому дуже важливим є формування в безробітних позитивної «Я-концепції», яка сприятиме більш ефективній самореалізації їх на ринку праці. Спеціалісти з

профорієнтації відзначають, що кожний другий безробітний потребує психологічної допомоги, але досі вона не виділена в окремий вид послуг, а здійснюється в межах профконсультаційної роботи. Тому перед проведенням, власне, профконсультації їм потрібна психологічна допомога для оптимізації, корекції психічного стану, що включає аутогенне тренування, гетерогенний тренінг, оздоровчі сеанси психоемоційного розвантаження, музична терапія[1, 3].

Спеціалісти з профорієнтації проводять первинну й поглиблену професійну діагностику тасаме консультування. Профконсультаційну роботу проводять за двома основними напрямками: сприяють коригуванню психоемоційного стану людини, її самооцінки та допомагають оволодіти навичками технології пошуку роботи шляхом збирання, аналізу, вибору інформації, спілкування з роботодавцями (безпосередньо, по телефону, складання резюме) [2]. Для вирішення цих завдань спеціалісти з профорієнтації використовують як індивідуальні, так і групові форми роботи, враховуючи індивідуальні характеристики, основні проблеми конкретних її учасників.

Навчальні тренінги з «Технології пошуку роботи» спрямовуються на аналіз реальної економічної ситуації та адаптацію до неї безробітних громадян, конкретизації напрямів збирання, аналізу, вибору інформації із врахуванням індивідуальних характеристик, професійних спрямувань, стереотипів поведінки [2, 4]. Тому на заняттях безробітні не просто сприймають і запам'ятовують інформацію, а й аналізують різні проблеми, визначають варіанти їх розв'язання, вибирають найбільш підходящу для себе нову професію, спеціальність, за якою існує попит на ринку праці і можна буде працевлаштуватись.

Коли пошук роботи затягується, а сьогодні, на жаль, це типове явище, то на безробітного чекає багато неприємностей, зокрема і психологічного плану. Це песимізм і безпорадність, чому сприяє відчуття соціальної ізоляції. Це такі вкрай негативні та неприємні відчуття, як відсутність впевненості у собі, депресія, безнадія і постійна стурбованість за своє майбутнє. Безробітний підсвідомо намагається боротися з таким станом постійної стурбованості та хвилювань, але здебільшого далеко не кращим способом - у більшості випадків це проявляється в байдужості та апатії. Створюється парадоксальна ситуація - людині потрібно діяти, шукати вихід із стану безробіття, а вона опускає руки, здається перед труднощами, не долає їх, а зникає до них.

Коростілева Л. А., Олійник А.К., Комарніцький Н.М. та ін.. зазначають, що чим триваліше безробіття, тим значніші негативні зміни у психіці безробітного, тим вищий їх рівень і більша потреба в психологічній допомозі. Психологічна підтримка безробітних, індивідуальний підхід до кожного - один з важливих

напрямків роботи профконсультантів-психологів, які працюють в службі зайнятості[3].

Виділення психологічного консультування безробітних у окремий напрямок роботи психолога служби зайнятості базується на певних об'єктивних підставах[4]:

1. Пошук роботи безробітним дедалі ускладнюється зростанням та поширенням безробіття.

2. Низький рівень життя, взагалі, та низький рівень матеріальної допомоги безробітним, зокрема, утворюють серйозні проблеми у вирішенні побутових питань.

Ці чинники безпосередньо впливають на психоемоційний стан безробітних та призводять до того, що більшість з них непокоїть: відчуття надмірної тривоги, психічної напруженості, втоми, зневірення у власних здібностях і можливостях, невдоволеність собою.

Такі психологічні та психофізіологічні стани утворюють психологічний дискомфорт особистості та призводять досуттєвих труднощів уу:

- адаптації безробітних до соціальної ситуації;
- пошуку нових варіантів працевлаштування, тобто у вирішенні тих питань, якими безпосередньо покликана займатися саме служба зайнятості[1].

Тому проблема психологічної підтримки безробітних – як одного з основних напрямків роботи психологів міськ(рай)центрів зайнятості – набуває особливої актуальності.

Отже, безробіттям нині нікого не здивуєш. Втрата роботи як прикра несподіванка може очікувати кожного, особливо у теперішній соціально-економічній ситуації. Реалії сучасного ринку праці, конкуренція кандидатів на вакантні посади потребують від осіб, які шукають роботу, активної життєвої позиції.

Перспективою нашого подальшого дослідження є детальне вивчення психологічних причин безробіття, розробка семінарів та тренінгів для незайнятого населення України, яке опинилося у кризових умовах життєдіяльності.

Література

1. Абульханова-Славська К. А. Деятельность и психология личности. Москва : Мысль, 2000. 198 с.
2. Клімов Е.А. Психология профессионального самоопределения. Ростов-на-Дону. : Изд-во “Феникс”, 1996. 512 с.

3. Коростілева Л. А. Самореализация личности в профессиональной сфере: генезис затруднений. / Вып. под. ред. Г.С. Никифорова, Л.А. Коростылевой. Санкт Петербург. : Издательство С.-Петербургского университета, 2001. С. 3-23.

4. Життєві кризи особистості: Наук.-методичний посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М. Доній та ін. Київ : ІЗМН, 2018. Ч. 1: Психологія життєвих криз особистості. 360 с.

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ: АКТУАЛЬНІСТЬ В НАШ ЧАС ТА ПЕРСПЕКТИВИ МАЙБУТНЬОГО

Заєць І. В.

Згідно із статистикою в Україні близько 70% людей працюють не за спеціальністю. А 60-70% старшокласників не знають яку професію обрати, ким стати у майбутньому...

Слід наголосити на тому, що сучасний стан речей диктує нові підходи до професій в цілому. Раніше вважалося за норму здобувати одну професію впродовж життя. Зараз тенденції значно змінилися, і людина впродовж життя освоює 2-3 професії. Це пояснюється тим, що вимоги до професій змінилися і значно розширилися. Зокрема це стосується особистісних та професійно важливих знань, якостей та здібностей. Також, зараз, спеціаліст повинен розбиратися в кількох професійних сферах – це диктується сучасними вимогами до професійної діяльності, конкуренцією на ринку праці, а також іншими факторами.

Нині в умовах національного карантину, що пов'язаний з пандемією коронавірусу, професійна орієнтація набуває особливо важливого значення. Зокрема це стосується переорієнтації, адже багато людей втрачають робочі місця. Також необхідно сказати про актуальність відносно нового поняття «світчу» у професійній орієнтації. Світч – це перехід людини у нову професію.

Зазначимо, що дослідження Всесвітнього економічного форуму показало які якості та вміння будуть актуальними у 2020 році: вирішення складних проблем, критичне мислення, креативність, управління людьми, комунікативність, емоційний інтелект, прийняття рішень, введення переговорів, гнучкість тощо.

Також доцільно відмітити якості та вміння, що втратять свою актуальність і залишаться в минулому. Звісно, все буде залежати від індустрій та професій, та в

цілому, їх перелік приблизно такий: мультизадачність – дослідження вказують на те, що постійне переключення між завданнями або спроби робити все одночасно, знижують продуктивність та якість роботи. При цьому варто врахувати, що майбутнє за професіями та ролями, які включають знання «на перетині» одразу кількох спеціалізацій, тому набір навичок має бути широким; контроль (та потреба в ньому) – одна з ключових функцій менеджерів, на якій досі будувалася ефективна робота, поступово втрачає свою актуальність. Прагнення стежити за кожним рухом підлеглого – пригнічує будь-які прояви самостійності в команді та вміння брати відповідальність на себе. Замість цього варто розвивати вміння делегувати та надавати зворотний зв'язок, автономність та ініціативність – саме ці навички допоможуть розвиватися активно та отримувати нові можливості; безперервна робота – наразі цю якість цінують роботодавці, та цим все ще пишається багато працівників: здатність працювати без перерв, вихідних та відпусток заради досягнення цілі. Проте такий режим призводить до падіння продуктивності, а часто навіть до професійного вигорання, і точно не сприяє виникненню цікавих ідей та проривних рішень. А, отже, навичка майбутнього – вміння зберігати баланс між роботою та відпочинком, керувати стресом, піклуватися про фізичне та ментальне здоров'я, вчасно «переключатися», брати паузу, щоб переосмислити цілі та способи їх досягнення; цілеспрямованість – вміння ставити та фокусуватися на досягненні цілей важливе, проте цей процес має ставати все більш гнучким. Нам варто вчитися не просто «смартувати» цілі, а регулярно переглядати їх, аналізувати, чи не змінилося оточення, умов, очікування, чи актуальні досі наші пріоритети, вміти адаптуватися до нових умов; самовпевненість – віра в свої ідеї та здібності все ще залишається рушійною силою досягнень. Але сліпа впевненість у собі і в тому, що твоя думка – єдина правильна, значно обмежує шанси на досягнення бажаного командою. Отже, дуже важливо вчитися приймати конструктивний зворотний зв'язок та враховувати погляди інших членів команди; неконфліктність – вміння тримати свою думку при собі може сподобатися керівникам, та більш актуальним буде вміння керувати конфліктами та переводити їх у конструктивне русло; «шкільні» навички – здатність запам'ятовувати багато інформації, як і вміння рахувати, писати, вже не такі важливі, як раніше. Штучний інтелект виконує ці операції набагато швидше та без помилок. Набагато цінніші для майбутнього навички – це інформаційна гігієна (усвідомлене споживання інформації), вміння інтерпретувати та використовувати на практиці величезні обсяги даних, які доступні сьогодні.

Зазначимо, що за результатами наших досліджень з професійної орієнтації (а також досліджень американських науковців) в наш час особливо актуальним

питання для молодих людей корисності в суспільстві. Чим я можу бути корисним суспільству? Яку цінність Я несу? Яка моя життєва місія? Це і є одні з головних постулатів нинішнього покоління. Індивідуально-типологічні особливості особистості, схильності, здібності відіграють важливу роль в професійному самовизначенні, але на перший план, в наш час виходять поняття індивідуальної цінності, корисності для суспільства і для планети Земля в цілому. Також дуже важливу роль для сучасних старшокласників, згідно результатів профорієнтаційних досліджень, відіграють емпатія, альтруїзм, допомога іншим. Це все цінності покоління Z. Зауважимо, що в 2020 році до 40% населення Планети складатиме покоління Z. Цим людям зараз від 13 до 23 років. Це соціально свідоме покоління, що займається «активізмом» та досить часто дотримується вегетаріанського способу життя. Вони сприймають ідею, що розділ на жінок та чоловіків не настільки чіткий, як вважалося раніше. Це - «політичні руйнівники», схильні скоріше вдаватися до певних крайнощів у своїх поглядах (бути крайніми правими або лівими), ніж зберігати нейтралітет. За їхніх часів з'явився феномен FOMO – страх пропустити щось важливе, тому відволікання на стрічку новин відбувається повсякчас. Вони відкриті до своєї релігійності, але маніфестують її інакше: нечасто ходять до церкви, але більше досліджують себе, свою психологію, намагаючись зрозуміти свою природу та призначення. Це іміджеве покоління яке хоче отримувати досвід, а не володіти речами, і їм важливо, який вигляд їх життя матиме в Інстаграмі. Реальність ними сприймається через екран телефону, де 90% фото оброблені фільтрами та фотошопом. До того ж, вони соціально ізольовані, бо можуть спілкуватися з іншими, залишаючись вдома. З одного боку, це добре для їхніх батьків, з іншого – діти зростають більш тривожними і менш пристосованими до життя в суспільстві.

Нинішні «тінейджери» не так фіксують увагу на ідеї однієї, «довічної» професії. Також вони ставлять під сумнів корисність здобуття університетської освіти. Існує розбіжність між тим, чого вони хочуть, і тим, що їм потрібно. Якщо раніше всі бажали стабільності в роботі та житті, то зараз молоді люди все частіше прагнуть гнучкості. Наприклад, вони не розуміють, чому мають працювати п'ять днів на тиждень, якщо встигають зробити ту саму роботу за чотири дні.

Необхідно сказати, що Джастін Тобін, засновник інноваційного консалтингового агентства DDG, вважає: «Все більше і більше людей, що мислять незалежно, усвідомлюють, що бути вузькоспеціалізованим працівником – все одно що вкладати всі свої гроші в одну частку акцій. Краща стратегія — диверсифікувати свій «портфель». Тому сьогодні можна спостерігати все більше

людей, що намагаються опанувати декілька професій». Також багато дослідників вважають, що люди повинні стати якомога гнучкішими і «реалізувати багато талантів у роботах, які вони можуть запропонувати ринку праці». У майбутньому, за їхніми словами, дорослий працюватиме в декількох компаніях одночасно, а не на одну велику корпорацію.

Далі пропонуємо проаналізувати шість трендів майбутнього, що назавжди змінять наше життя: Роботизація. Про початок масової автоматизації говорили ще декілька років назад. Але, за словами дослідників, вона набуде чималих масштабів у найближчі десять років. Це стосується і підприємств, де все частіше людську працю замінюють машинами, які не потребують відпусток, не конфліктують з керівництвом та не зменшують продуктивності своєї роботи через поганий настрій. Роботи вже вміють розпізнавати обличчя, рухи та емоції людей, вони пишуть статті, створюють картини та керують автомобілями, а в майбутньому планують замінити 75 мільйонів робочих місць у світі.

Екологічність. Міжурядова група експертів ООН встановила, що у людства є лише десять років, щоб запобігти незворотним змінам, що спровокують екологічну катастрофу. Тому тренд на екологічність у майбутньому пошириться на ще більшу кількість людей.

Турбота про здоров'я. Мода на здорове харчування та заняття спортом вже давно не дивує нікого навколо, але до трендів майбутнього має додатися ще й турбота про своє психічне здоров'я. За даними ВОЗ, вже у 2020 році депресія буде займати перше місце серед захворювань, що спричиняють непрацездатність. Надмірна завантаженість роботою, постійний стрес та страх конкуренції змушують людей перебувати в напруженні. Згодом вони провокують професійне та емоційне вигорання або психічні розлади. Тому турбота про ментальне здоров'я стане трендом майбутнього. У моду ввійдуть здоровий сон, вміння відпочивати та корпоративні методи розслаблення.

Урбанізація. Прагнення людей проживати та працювати у великих містах зростає все більше з кожним роком. Вже зараз на планеті 31 мегаполіс з населенням понад 10 мільйонів чоловік. У найближчому майбутньому таких міст стане більше і в них житиме 80% населення планети. Адже саме в мегаполісах зосереджена найбільша кількість робочих місць, можливостей для розвитку та дозвілля.

Стандартів більше не існує. Спочатку усі помітили, як почали стиратися стандарти краси: звичні моделі втратили популярність, а обличчями відомих брендів почали ставати дівчата з нестандартними формами тіла. Тепер жінки та чоловіки не соромляться свого тіла чи віку, а сприймають його та обожнюють

таким, як є. У сучасному світі стало популярним бути неідеальним у всьому. Все більшого поширення набувають інклюзивні дизайн, навчання, розвиток тощо.

Робота вже не буде колишньою. Наприклад експерти прогнозують, що традиційний робочий тиждень 5/2 замінять альтернативним графіком. Зменшення робочих годин допоможе роботодавцям заощаджувати електроенергію чи воду, зменшити використання паперу чи файлів, а отже бути в екотренді. Також нестандартний підхід до праці привабить у такі прогресивні компанії чимало талантів.

Слід зазначити, що «Бостонська консалтінгова група» вважає, що від 9% до 50% існуючих професій можуть зникнути в найближче десятиліття через цифровізацію, а 19% усіх працівників можуть бути замінені роботами. Деякі професії які будуть актуальними в XXI столітті ще не існують. Ті професії які існують, з часом зазнають трансформації. Дослідження фірми «McKinsey & Company» виявило, що близько 30% завдань у 60% професій можуть бути комп'ютеризовані, а головний економіст Банку Англії заявив, що роботи можуть відібрати 80 мільйонів робочих місць у США та 15 мільйонів у Великобританії. Як стверджує академік Стенфордського університету Джеррі Каплан у книзі «Людам прохання не турбуватися»: сьогодні, автоматизація — «сліпа до кольору вашого комірця». Не має значення, чи ви фабричний працівник, фінансовий радник чи професійний флейтист: автоматизація у тій чи іншій мірі торкнеться вашої роботи.

Професійні сфери та професії, що знаходяться у зоні ризику. Багато дослідників та футуристів, що активно цікавляться майбутніми змінами у професійній діяльності вважають, що робочі місця, які найбільше підпадають під зону ризику, — це ті, що «на певному рівні повторювані і передбачувані». Телемаркетинг, наприклад, який є надзвичайно рутинним, із імовірністю у 99% буде автоматизованим. Ви, певно, вже помітили різке збільшення дратівливих робото-дзвінків та перехід клієнтської підтримки багатьох банків, або наприклад, мобільних операторів на боти, що автоматично відповідають на ваші питання заготовленими інформаційними блоками. Робота податкових клерків, що складається з систематичної обробки великих обсягів передбачуваних даних, працівників банків, касирів, таксистів, стикається з 99% шансом на автоматизацію. Роботи також візьмуть на себе завдання юридичних помічників, які зіткнулися з 94% вірогідністю комп'ютеризації своїх робочих місць. Кухарі фаст-фуду також стикаються з 81% вірогідністю, що їх робочі місця замінять роботи. Вірогідно, що і тревел-агентам також не знайдеться місця у майбутньому, адже сьогодні з'являється все більше додатків для полегшення мандрівок, завдяки яким можна

забронювати або знайти безкоштовне житло, спланувати маршрут, застрахувати подорож тощо.

Професійні сфери та професії, що будуть актуальними у майбутньому. За прогнозами дослідників, у найближчі десять років, буде актуальною робота, що пов'язана з інформаційними технологіями та діджиталізацією. Працівник, який має великий досвід та знається на сучасних технологіях, – автоматично у виграші. Спеціалісти радять розвивати навички «Soft skills», соціальні вміння спілкування, отримувати нові знання та не боятися щось змінювати у будь-якому віці. Науковці прогнозують, що, попри попит на знавців технологій, в епоху масової автоматизації, особливо, будуть цінуватися навички соціалізації, вміння працювати в команді, емоційний інтелект, лідерські якості та гнучкість. Відповідно майбутнє мають професії, пов'язані з комунікацією, якої у світі роботів буде не вистачати: психолог, психотерапевт, коуч тощо. Також спеціалісти прогнозують, що в найближчому майбутньому буде розвиватися все, що пов'язане з озелененням, ергономічністю та комфортом. Тому сфера інтер'єрного та ландшафтного дизайну теж пропонуватиме велику кількість робочих місць. Варто додати, що чимало дослідників та експертів вважають, що технічний прогрес рухається не такими темпами, щоб замінити живих людей у багатьох аспектах і спровокувати масове безробіття. За їх словами, навіть якщо процеси автоматизації набудуть чималих масштабів, то люди все ж залишаться, щоб навчати та контролювати роботу машин.

Література

1. Онлайн-журнал «The Point». Квітневий та травневий випуски. с. 1-20, с.5-15.

ФУНКЦІЇ КОУЧА, ФАСИЛІТАТОРА І МОДЕРАТОРА ПЕДАГОГА НУШ

Іванова О. В.

Концепція Нової української школи спрямована передусім на розвиток особистості учня, на виховання цілісної, всебічно розвиненої, здатної до критичного мислення людини. Випускник Нової української школи - це патріот з активною громадянською позицією, який здатен приймати відповідальні рішення і діє згідно з морально-етичними принципами; це інноватор, який змінює

навколишній світ, розвиває економіку і є конкурентноспроможним на ринку праці. Ця висока місія підвищує значення особистості педагога, її сутнісної ціннісно-сміслової наповненості, а також - здатності неперервно розвиватися, навчатися, пізнавати нове, й самовдосконалюватися згідно вищезгаданих морально-етичних принципів і вимог сучасності. Педагогіка партнерства передбачає дотримання таких принципів: повага до особистості; доброзичливість, позитивне ставлення до інших; довіра у стосунках; діалог - взаємодія - взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [2].

Зазначені принципи засвідчують необхідність для вчителя НУШ бути не просто лідером й носієм високих морально-етичних цінностей, а й виконувати низку нових функцій, серед яких - функції коуча, фасилітатора і модератора. Для того, щоб їх зрозуміти, потрібно усвідомити суть самих понять «коуч», «фасилітатор» і «модератор».

Коучинг виник на межі спорту і психології в 70-х роках ХХ століття, коли спортивними коучами (тренерами) було помічено, що на досягнення результату (спортивної перемоги або поразки) впливає психологічний настрій спортсмена, його стиль мислення, переконання, і та «внутрішня гра» (термін, запропонований одним з основоположників коучинга Т. Голві), яка розгортається всередині його психіки, безпосередньо проєктується на зовнішнє реальне життя, зокрема, на хід і результат спортивних змагань. У зв'язку з цим виникла нова професія – коуч. Метою коуча є сприяння максимальному розкриттю потенціалу людини, досягнення нею її найкращого результату через прийняття повної відповідальності за своє життя на себе, усвідомлення своїх істинних цінностей і цілей, та віру у свій невичерпний потенціал.

Коуч як тренер доводить людину-клієнта до кінцевої мети, особливо, якщо ця мета є довгостроковою, не дає «зійти з дистанції». Це спеціаліст, який виступає в якості зовнішнього джерела подразнення для людини, завдяки якому вона стає здатною побачити більше. Коуч будує свою взаємодію з клієнтом з позиції рівності та на засадах партнерства. Коуч визнає за клієнтом експертність свого ж життя. Таким чином, основними функціями коуча педагога Нової української школи є: сприяння учневі в досягненні його життєвих цілей, розвитку та успіху; сприяння в усвідомленні ним власної відповідальності за всі ті сфери, за які він може відповісти згідно з можливостями свого віку; в розвитку експертності власного життя; максимальному розкритті власного потенціалу в початку й

творчості; умінні розрізняти свої істинні цінності і цілі, ставити мету та досягати результат.

У коучингу будь-який процес, все, куди спрямована увага людини, – це проєкт! У тому числі, навчання та освіта. Також коучинг декларує принцип «ви абсолютно гідні того, що ви маєте»; тобто, «мати» дорівнює «бути», а будь-які проблеми розглядаються як виклики [1]. Тому на початку навчального року вчитель може виділити час, щоб разом з учнями сформуванати бачення свого року, освоєння конкретної навчальної дисципліни або різних навчальних дисциплін. Це можна робити як у цілому на весь час навчання, так і на кожний рік, семестр окремо, й окремо по кожному предмету. Вчитель також формує своє власне бачення. Для цього на етапі «проєктування майбутнього» потрібно осмислити й прописати (так, як виходить, а потім це можна буде корегувати): 1) чого я хочу? (від навчання в школі, або від засвоєння певної дисципліни...); 2) для чого мені це потрібно? 3) що я хочу мати в результаті? (наприклад, знання, навички, високий бал...); 4) який буде мій найкращий результат? 5) яким/якою мені для цього потрібно бути? (дисциплінованим, уважним, ходити на всі уроки, виконувати завдання і т.д.); 6) як я зрозумію, що я цього досяг/досягла?; що зміниться в моєму зовнішньому і внутрішньому житті?; що я буду відчувати? Цей етап необхідний для того, щоб у школяра сформувалося бачення свого майбутнього. Якщо учень не бачить мети комунікації, то 90% комунікації він буде схильний пропускати «повз вуха». Тому важливо розвивати бачення себе як учня, як майбутнього студента, професіонала, порядного громадянина й гідної особистості.

Концепція Нової української школи передбачає, що педагог виконує також функції фасилітатора – людини, яка підтримує дитину в процесі навчання, максимально полегшує їй цей процес, сприяє у ньому та надихає. Сам термін «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate», що означає – «полегшувати, сприяти, допомагати, просувати». У психолого-педагогічну практику цей термін увів К.Роджерс, який розумів педагога-фасилітатора як професіонала, який займає партнерську позицію, сприяючи розвитку учня, і сам може продовжувати навчатися життю [3].

К. Роджерс розглядає три головні установки вчителя-фасилітатора: 1) «конгруентність» вчителя, тобто його істинність: вчитель з учнями повинен бути таким, яким він є насправді; 2) «прийняття» й «довіра»: внутрішня впевненість вчителя в можливостях і здібностях кожного учня; 3) «емпатійне розуміння»: вміння вчителя бачити внутрішній світ і поведінку кожного учня його ж очима [4]. Ці установки забезпечують для педагога можливість поводити себе природно, безоціночно розуміти й приймати внутрішній світ учнів, створювати

необхідні умови для внутрішнього розвитку учнів й фасилітації їх навчання, яка полягає у: стимулюванні та направленні процесу самостійного пошуку інформації учнями; заохоченні учнів до спільної діяльності; організації й управлінні процесом обговорення певних питань й тем в учнівському колективі; організації спілкування всіх учасників обговорення на нейтральних позиціях; налагодженні ефективного обміну протилежними думками; допомозі в подоланні розбіжностей при прийнятті колективного рішення. Крім цього, в сучасному педагогічному процесі фасилітація – це підвищення ефективності діяльності учня у взаємодії з учителем або іншими учнями: навіть пасивна присутність вчителя (без цілеспрямованих педагогічних дій) в класі активізує й спрямовує діяльність учнів у потрібне русло, а також стабілізує її. Зазначимо, що феномен фасилітації виникає тільки в тому випадку, коли педагог є авторитетним й визнаним [5].

Можна підсумувати, що функції вчителя-фасилітатора в навчальному процесі полягають у заохочуванні, спонуванні до дії, сприянні, активізації діяльності та досягненні консенсусу завдяки особистій когруентності, прийнятті, довірі й емпатійності.

Модерація - це ще одна важлива функція педагога НУШ. Модерація як освітня технологія вперше була розроблена в 60-ті - 70-ті роки в Німеччині і описана в роботах вчених і практиків: Е. Schnelle, К. Klebert, Е. Schrader та ін. В основу розробки цілей, змісту і методів модерації покладені педагогічні, психологічні та соціологічні аспекти, спрямовані на забезпечення комфортності в групі кожного учасника, формування спрямованості на досягнення результатів. Модерація як спосіб проведення навчальних занять або професійних нарад швидше призводить до результатів і дає можливість усім учасникам прийняти як загальні рішення, так і свої власні [2]. Процес модерації є структурованим за певними правилами з метою ідентифікації проблем, пошуку шляхів їх вирішення та прийняття спільного рішення під час й в результаті групового обговорення того чи іншого питання. Тому педагог, який виконує функції модератора, є організатором групової роботи. Він активізує процес групової взаємодії, регламентує його на основі демократичних принципів. Вчитель-модератор забезпечує формат ділового спілкування, ведення протоколу (у разі необхідності), фіксації проміжних і підсумкових результатів групової дискусії. Інакше кажучи, педагог-модератор уможливорює ведення конструктивного діалогу між різними учасниками навчального процесу: учнями, вчителями, батьками, адміністрацією школи.

Отже, вчитель НУШ – це, передусім, фахівець, умотивований до постійного професійного й творчого розвитку; в освітньому процесі орієнтується на потреби

учня; наскрізно вплітає у навчальний процес аспект ціннісного виховання особистості учня; завжди пам'ятає про важливість формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві; будує педагогічну взаємодію з учнями на засадах партнерства.

Література

1. Аткинсон М. Мастерство жизни: Внутренняя динамика развития. М.: Альпина Паблишер, 2012. 214 с.
2. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи Всеосвіта : веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua> (дата звернення: 09.05.2020)
3. Роджерс К. Свобода учиться. М.: Смысл, 2002. 527 с.
4. Сиразеева А.Ф. Человекоцентрированная технология обучения Карла Роджерса / Фундаментальные исследования. 2007. № 6. С. 54-55.
5. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: учебное пособие [для студентов высших и средних пед. учебных заведений] / С.А.Смирнов и др.]; под ред. С.А.Смирнова. 4-е изд., испр. М. : Академия, 2001. 512 с.

ЗАСОБИ ОНЛАЙН-КОНСУЛЬТУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ КАР'ЄРНОГО РАДНИКА

Ігнатович О. М.

Актуальність проблеми використання засобів онлайн-консультування в професійній діяльності кар'єрного радника викликана процесами інформатизації освіти, переходом до дистанційної форми навчання, а також зміною в суспільстві ставлення до професійного самовизначення і кар'єрного розвитку особистості. Інформаційно-комунікативні технології давно стали реальними у багатьох сферах нашого життя.

Розглянемо деякі проблеми кар'єрного консультування, які можуть бути змодельовані щодо онлайн консультування учнів старших класів в процесі діяльності кар'єрного радника. Для цього важливо згадати основні цілі, завдання та рівні їх рішення, а також і відповідні їм методи, що є відповідними професійному самовизначенню як психічному новоутворенню особистості

підліткового віку. У такому контексті можна визначити глобальні напрями, серед яких [1]:

Інформаційно-довідковий, просвітницький, відповідно до якого вищим рівнем допомоги є поступове формування готовності старшокласників самостійно шукати потрібну інформацію щодо можливостей майбутнього кар'єрного розвитку і осмислювати її. На сучасному ринку консультаційних послуг існує багато розроблених комп'ютеризованих інформаційно-просвітницьких систем, за допомогою яких учні закладів загальної середньої освіти можуть навчатися орієнтуватися в різноманітних варіантах вибору та приймати рішення стосовно майбутньої професії та місця професійного навчання. Водночас, поки що зарано вести мову про вищий рівень допомоги у вирішенні інформаційно-довідкових задач, коли учень міг би самостійно шукати інформацію, фільтрувати її, осмислювати і використовувати для вирішення завдань професійного та кар'єрного самовизначення. Такий висновок зроблено на підставі того, що інформаційно-просвітницькі системи, розроблені та викладені у вільному доступі інтернет-мережі, більшістю старшокласників використовується в режимі онлайн разом з кар'єрним радником на базі центрів служб зайнятості та психологічних центрів.

Професійно-діагностичний, в контексті якого вищим рівнем допомоги є поступове формування готовності особистості старшокласника до самоаналізу і самопізнання.

Морально-емоційна підтримка. У цього напрямку вищим рівнем допомоги є поступова підготовка підлітків до саморегуляції, самомотивації, самовладання в складних ситуаціях життєвого, особистісного-професійного та кар'єрного самовизначення [2]. Також в якості важливого ефекту такої допомоги можна було б виділити набуття учнем сенсу свого розвитку – гідної життєвої і кар'єрної цілей, формування і розвиток життєвого задуму.

Допомога в ухваленні рішення і конкретних виборах. В контексті цього напрямку вищим рівнем допомоги є поступова підготовка особистості учня до засвоєння логіки прийняття рішення, що заснована на розв'язуванні типових завдань, у яких змодельована проблематика професійних виборів та шляхи їх вирішення.

Допомога в плануванні життєвих і професійних перспектив, у процесі якої конкретні кар'єрні вибори розглядаються лише як елементи загального плану життя. При цьому вищим рівнем допомоги є поступове формування готовності старшокласника самостійно і усвідомлено будувати, коригувати та реалізовувати такі перспективи.

Доступність і популярність інформаційно-комунікативних технологій збільшують можливості доступу учнів старших класів до психолого-педагогічних послуг, але недостатньо використовуються в практиці кар'єрного консультування. Водночас, все частіше можна зустріти використання в професійній діяльності кар'єрного радника різних видів онлайн-консультування таких, як: відеоконференц-зв'язок; аудіо-сесії; текстовий чат «один на один»; електронна пошта «один на один»; консультування групи за допомогою дошки для повідомлень; робота з групою за допомогою електронної пошти; консультація групи за допомогою чату; участь у віртуальних спільнотах за інтересами; інструменти самовдосконалення і саморозвитку онлайн; вебблоги; психодіагностика онлайн; інформаційні вебсайти та ін. Ці засоби професійної діяльності кар'єрного радника дозволяють учням старших класів вирішувати широкий спектр найрізноманітніших проблем, сприяють їх успішному та цілеспрямованому професійному самовизначенню.

У підсумку ми маємо ситуацію, коли нові засоби консультування, що дозволяють кар'єрному раднику працювати в режимі онлайн, відкривають великі перспективи стосовно професійного самовизначення учнівської молоді.

Література

1. Gati, I., Levin, N. (2015) Making better career decisions. In P.J. Hartung, M.L., Savickas, W.B. Walsh et al. (Eds.) APA handbook of career intervention. Volume 2: Applications (pp. 193—207). Washington, DC: American Psychological Association. doi:10.1037/14439-015.
2. Заєць, І. В., Ігнатович, О. М., Татаурова-Осика, Г. П., Шевенко, А. М. (2019) Кар'єрне консультування: практичний посібник [за ред. О. М. Ігнатович]. Київ. 292с.
3. Ігнатович, О. М. Інструменти кар'єрного консультування працівників освіти : Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: збірник матеріалів IV-ої Всеукраїнської Інтернетконференції 16 жовтня 2019 р. м. Київ, Національна академія педагогічних наук України ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» віртуальна кафедра андрогогіки. – Київ, Україна. С. 216-217.
4. Янцур, М. С. (2012). Словник-довідник з професійної орієнтації: навч. посіб. – Рівне: РДГУ РВВ. 124 с.

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Калюжна Т. Г.

Вимоги сучасної вищої освіти повинні повністю відповідати викликам епохи – століттю інформаційних технологій. Виникає необхідність створення нової категорії навчальних об'єктів, які, будучи носіями і інтеграторами інформації, повинні стати організаторами пізнавальної діяльності слухачів курсів післядипломної педагогічної освіти, забезпечувати можливість практичного освоєння отриманих знань.

В інформаційному суспільстві одною з цінностей фахівця є вміння володіти комп'ютерною технікою та інформаційними технологіями. В умовах цифрових технологій у педагогічного персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти виникають нові ролі і функції: не тільки якісного проведення навчальних занять, створення освітнього середовища, а й бути повноцінним суб'єктом інформаційного освітнього середовища. Професійно-психологічні проблеми педагогічного персоналу закладів післядипломної педагогічної освіти в нових умовах пов'язані з формуванням умінь технологізувати свою діяльність (оволодіння інноваційними засобами ІКТ, впровадження їх в освітній процес) і оптимізувати витрати часу. В інформаційно-комп'ютерному освітньому середовищі закономірно з'являються нові вимоги до педагогічного персоналу, до їх професійної діяльності, використання наукомістких освітніх інформаційних технологій. «Ефективна інтеграція комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання досягається тоді, коли використання ІКТ є невід'ємною складовою навчально-пізнавального процесу, під час якого його учасники мають можливість застосовувати комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання для своєчасного отримання, аналізу, синтезу і представлення освітніх відомостей» – зазначається у стандартах Міжнародного товариства з технологій в освіті [4].

Засобом, що відповідає таким складним і різноманітним вимогам, є електронний контент, який використовується в електронному навчанні (e-learning). Електронне навчання концептуально змінює модель освітньої діяльності, дає інструменти для безперервного навчання, підвищення конкурентоспроможності, здатності оновлюватися і використовувати усі можливості для особистісного та професійного розвитку.

Надзвичайно актуальним є питання формування інформаційно-освітнього середовища системи післядипломної педагогічної освіти, в межах якого можлива організація індивідуальної самоосвітньої роботи, групової та колективної мережевої взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Базою формування інформаційно-освітнього середовища може бути веб-портал, який є зручною формою представлення навчальних, інформаційних матеріалів та web-ресурсів: сайти, дистанційні курси, інтернет-конференції тощо, на яких можна демонструвати не лише текстові, а також відео-матеріали. Тому володіння комп'ютерною грамотністю є необхідною умовою професійної діяльності педагогічного персоналу в інформаційно-освітньому середовищі системи післядипломної педагогічної освіти. [1]

Основними завданнями створення порталу є потреба спрощення обігу методичних, навчальних матеріалів, забезпечення максимальної їх доступності; підняття на новий рівень ефективності підвищення кваліфікації; забезпечення активної постійної взаємодії тематичних мережових спільнот, обмін досвідом; спрощення планування діяльності педагогічного персоналу [2].

Необхідно акцентувати увагу на тому, що роль педагогічного персоналу в інформаційно-освітньому середовищі системи післядипломної педагогічної освіти залишається основною, адже викладач повинен не лише чітко продемонструвати функціональні можливості комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання, а й виокремити методичні основи використання, навчити творчо та раціонально застосовувати ці технології у навчально-виховному процесі дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, у професійній діяльності педагога.

Література

1. Антощук С.В. Основи організації дистанційного навчання в післядипломній педагогічній освіті. Наукове видання. Київ. НАПН України, 2015. 180 с.
2. Басараба Н. А. Організація мережевої взаємодія педагогічних та науково-педагогічних працівників в інформаційно-освітньому середовищі післядипломної педагогічної освіти регіону. Науково-методичні основи професійного розвитку керівних і педагогічних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти: зб. Наук. праць за мат. Всеукр. наук- практ. конф. Рівне. РОППО, 2017. С. 143 URL: http://roippo.org.ua/upload/iblock/d82/pos_bnuk-30_31.03.17.pdf

3. Вишнівський В.В. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : навчальний посібник. Київ. ДУТ, 2014. 140 с.

4. ISTE Standards Students. – Mode of access: URL: : <https://www.iste.org/es/standards/for-students>

ЗАСТОСУВАННЯ СТРАТЕГІЙ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ РОБОТИ З ТЕКСТОМ

Кібзуй О. П., Попович Л. А., Татаурова С. А.

В умовах сучасної освіти, на передових позиціях виступає розвиток критичного мислення, не тільки як вимога вектору сприйняття світу, але й одне з наскрізних умінь Концепції нової української школи.

Критичне мислення в освіті дозволяє розвинути розумові здібності людини (широкий їхній спектр) та стати успішнішою, дієвішою та ефективнішою особистістю. Саме тому навчання критичного мислення – це те важливе завдання, яке має виконати наразі сучасна українська освіта. Нам слід розробляти методики навчання окремих предметів з урахуванням розвитку критичного мислення учнів [2].

Учень, якому важко працювати з літературним твором, складно творчо осмислити характер героїв, критично оцінити проблемні ситуації – переживає значні труднощі в процесі навчання. Йому стає не цікаво на уроках, зникає бажання чомусь навчатись – такий школяр приречений на розумову обмеженість та зубріння. У такій ситуації учень не зможе об'єктивно оцінити себе та однокласників, втратить можливість реалізуватися як особистість, втілити свої здібності, індивідуальні схильності та інтереси. Більшість учителів стикаються з проблемою усвідомленої роботи учнів над текстом. А саме із труднощами вдумливого читання. Це одне з наскрізних умінь, яке варто активно розвивати.

Сучасні діти взагалі читають мало, зокрема навчальну літературу. Підручники та посібники містять великий обсяг матеріалу, який потребує аналізу та оцінки прочитаного. Відсоток нової інформації пропонованої для самостійного опрацювання щорічно зростає. Продуктивним читання робить активна позиція читача, який не просто ознайомлюється з текстом та дає відповіді, але й виконує

різноманітні розумові операції. У цій ситуації у пригоді стає критичне мислення, а саме стратегії його розвитку [3].

Якщо виникає необхідність в опрацювання важкого тексту, варто застосувати стратегію «Читання в парах/Узагальнення в парах». Саме вона є ефективним способом залучення учнів до уважного читання. Цей метод дозволяє учням проявляти більше ініціативи в процесі власного навчання й навчання один одного. Він призначений для того, що б сприяти різним видам мислення, а вся діяльність у сукупності спрямована на покращення розуміння тексту учнями [1, с. 40]. Водночас, така технологія важлива в оптимізації взаємодії школярів, сприяє активному слуханню та веденню діалогу.

Цікавою у використанні є стратегія спрямованого читання або читання із зупинками. Метод навчає учнів слухати або читати активно, звертати увагу на важливі слова, формувати логічні зв'язки та висувати передбачення щодо подальшого розвитку сюжету тексту, а також навчає їх співпрацювати з іншими, вирішуючи завдання/проблеми. Стратегія, використовується для того, щоб розповісти або прочитати усьому класу якусь розповідь, зупиняючись, щоб попросити учнів висловлювати припущення, а потім обговорюючи з ними, якою мірою їхні припущення виявилися справедливими. Припущення про те, що буде містити текст, на основі слів із цього тексту підвищує допитливість і мотивацію учнів. Також це може зменшити ту відстороненість або дистанцію, яку деякі учні відчують стосовно письмових текстів. Наприклад, їм може бути цікаво прослухати розповідь, написану професійним письменником; але учні демонструють, що вони теж здатні вигадувати історії [4].

Метод читання з маркуванням (в літературі інколи зустрічаємо назву «інсерт» – від англійських слів: I – interactive, N – noting, E – efective, S – system, R – reading and T – thinking) – системна розмітка тексту під час читання і обдумування, що дозволяє значно активізувати процес сприйняття інформації та підвищити його ефективність [3].

Метод допомагає усвідомлювати текст, виділяти в ньому відоме, невідоме, цікаве, «сортувати» матеріал. Уважне «читання з маркуванням тексту» допомагає учням аналізувати текст у процесі читання і використовувати результати цього аналізу залежно від навчальних завдань: виділення головного, розуміння логіки тексту, привернення уваги до понять, зв'язків тощо [4]. Навички роботи за цією стратегією знадобляться учням при написанні конспектів, коли необхідно виділити лише головне із великого потоку інформації. Інсерт примушує згадати те, що вже знав та виокремити у тексті нове – текст маркується спеціальними позначками (✓ - я це знаю; – - протиріччя з моїми уявленнями; + - нова інформація; ? – потребує

пояснень), а результати маркування тезисно виносяться у таблицю. Сформульовані тези учні вибірково зачитують. Роботу з таблицею продовжують впродовж уроку, тези можуть коригуватися та переноситися з однієї комірки таблиці до іншої, а на етапі рефлексії відбувається обговорення та аналіз тез [3].

Щоб навчитися критичного мислення, учні мають розуміти, що будь-який текст (окрім художнього) містить суттєву інформацію (близько 30–40%) і несуттєву (близько 60–70%). Істотна, важлива інформація – це ключові слова і словосполучення, що відображають основне смислове значення тексту. Спираючись на них, ми скорочуємо текст, полегшуючи засвоєння прочитаного. Несуттєва інформація – це ввідні слова, фрази для поєднання тексту, непотрібна і нецікава для вас інформація. Несуттєва інформація допомагає нам зрозуміти важливу інформацію і сконцентрувати на ній нашу увагу. Це ключові закономірності методу опорних слів.

Важливо навчитися швидко і якісно відокремлювати істотну інформацію від несуттєвої. Вибір опорних слів є першим етапом смислового скорочення тексту для його засвоєння і формується у процесі практичних вправ [4].

Подвійний щоденник. Цей метод сприяє вдумливому читанню та дозволяє глибше осмислити ідеї тексту, пов'язати прочитане з актуальними питаннями і проблемами, дає можливість учневі пов'язати зміст тексту підручника зі своїм особистим досвідом. Подвійні щоденники можуть використовуватися при читанні тексту на уроці, але особливо продуктивною є така робота вдома, коли учні отримують завдання прочитати великий обсяг тексту.

Прийом «Тонкі та товсті питання» дає змогу актуалізувати знання з теми та навчитися складати (зокрема, за текстом) різні типи питань до тексту — таких, що потребують максимально конкретних, коротких відповідей (Що? Коли? Де?), та тих, що потребують розмірковування, наведення прикладів, доказів (У чому різниця? Чому?) [3].

Т-схема. Метод допомагає навчити учнів аналізувати текст з метою знайти аргументи на захист тієї чи тієї позиції, зрозуміти, якої точки зору дотримується автор, як ставиться він до обговорюваної проблеми (героя, події), схвально чи негативно, як він переконує нас у своїй правоті [4].

Отже, уміння самотійно та ефективно працювати з текстом в умовах сучасного, майже безмежного інформаційного простору потребує певних нових підходів та дає змогу учням, вчителям досягати певних позитивних результатів спільної діяльності.

Учень стає активним учасником подій, а не стороннім спостерігачем, він може поставити себе на місце автора. А саме усвідомити його позицію й роль у житті персонажів, простежити закономірності їхніх дій та вчинків.

Системність у роботі над текстом — одна з засад формування в учнів міцних, глибоких знань та умінь аналізувати твір як єдине ціле.

Щоб забезпечити якісний науково-методичному рівень роботи з учнями над розумінням тексту, вчителю необхідно знати логічну схему його опрацювання та володіти оптимальним поєднанням методів і прийомів роботи, спрямованих на активізацію розумової діяльності учнів, їх пізнавального інтересу, творчих здібностей, логічного мислення, уміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, узагальнення. Знань усіх стратегій критичного мислення не достатньо, важливо зацікавити учнів, мотивувати їх до активного читання літератури. Якщо учень усвідомлює кінцеву мету діяльності, він буде прагнути задовольнити свою потребу в пізнанні.

Стратегія – це лише загальний план (без дрібної деталізації), що передбачає певний підхід до вирішення проблемної ситуації. Завдання ж вчителя створити необхідні умови реалізації пізнавальних потреб учнів на цьому тлі. Неможливо одразу застосовувати новомодні тенденції, які є трендовими, якщо для цього не має відповідного підґрунтя, основи. Цією основою для учня може стати лише зацікавлення, усвідомлення власної значущості та ваги. Якщо ви дослухатиметеся до думки учнів, ви зможете відшукати необхідну стратегію.

Література

1. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; Наук. ред., передм. О. І. Пошетун. — К. : Вид-во «Плеяди», 2006. — 220 с.
2. Терно С. Курс «Критичне мислення для освітян»: підсумки чи навчання триває? / Сергій Терно. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://edx.prometheus.org.ua/assets/courseware/v1>
3. Читай правильно! Прийоми роботи з текстом [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://osnova.com.ua/news/1601>
4. [Електронний ресурс] — Режим доступу http://pochsch16.blogspot.com/p/blog-page_31.html

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛІТНІХ ОСІБ ТА ЇХНЯ ПРОФЕСІЙНА ЗАЙНЯТІСТЬ

Коваленко О. Г.

Повноцінне функціонування особистості у суспільстві зумовлюється наявністю у неї життєвої програми. В її основі лежать різноманітні екзистенціальні концепти, одним із яких є смисл життя. Він втілюється у життєвих замислах, планах, задумах, уявленнях. У дорослої людини вони найбільше пов'язані із двома сферами її життя – родина та професія. Коли реалізація таких замислів наштовхується на значні перешкоди, особистість перебуває у стані життєвої кризи. Одним із періодів життя людини, коли вона стикається із такими перешкодами є період літнього віку, період закінчення активної професійної діяльності та виходу на пенсію. Метою нашого дослідження було встановити особливості психологічного благополуччя літніх осіб, які працюють та не працюють.

Психологічне благополуччя розглядаємо як окрему складову суб'єктивного благополуччя поряд із соціальним, матеріальним, фізичним, моральним, політичним та іншими його видами. Вони відображають оптимальний для людини рівень життя, її щастя, успіх, а не думки інших осіб про це життя. З точки зору сторонніх осіб літня людина може бути благополучною (її життя може відповідати певним критеріям благополуччя – наявність родини, роботи, задовільний стан здоров'я тощо), але насправді вона такою може не почуватися. Тобто, вона благополучною є об'єктивно, а не суб'єктивно.

Психологічне благополуччя є інтегративним особистісним утворенням, що формується у процесі активності особистості та в системі реальних взаємин з об'єктами оточуючої дійсності і характеризується відчуттям задоволеності життям, усвідомленням реалізації власного потенціалу, створенням об'єктивних і суб'єктивних цінностей. Для літньої особи найбільш важливими в цьому аспекті є її зв'язки з найближчими людьми – рідними, друзями, сусідами) і таких осіб зазвичай небагато. Важливою є включеність у різноманітні соціальні спільноти і тому вони займаються волонтерською діяльністю, беруть участь у певних соціально-значимих подіях. У контексті такої соціальної включеності можна розглядати професійну зайнятість.

Втрату роботи багато осіб розглядають як особисту поразку, наслідок власної професійної некомпетентності, при цьому ігнорують або недооцінюють обставини які не залежать від волі людини. Інша частина осіб, навпаки, причини

свого безробіття вбачають у загальноекономічній ситуації, особливостях відносин у колективі, розглядають як спосіб життя, не приділяючи достатньо уваги власному контролю над ситуацією. Від такого обґрунтування причин залежить стиль цілеспрямованої поведінки у подоланні кризи та її психологічне благополуччя (Н.Р. Хакімова) [2].

Для встановлення особливостей психологічного благополуччя літніх осіб використана шкала психологічного благополуччя Керол Д. Ріфф. У дослідженні взяли участь 313 осіб віком від 57 до 86 років з різними соціальними і психологічними особливостями. Середній вік досліджуваних – 67 років. На час дослідження 245 осіб не працюють, працюють – 68 осіб. Встановлено середні значення за цими показниками психологічного благополуччя та її складових у літніх осіб, які на час дослідження працювали і не працювали (табл. 1).

Таблиця 1

Середні значення показників психологічного благополуччя літніх осіб

Чинник	позитивні стосунки	автономія	управл. середов.	Особист. зростання	цілі в житті	само-прийняття	психол. благопол.
Не працюють	54,33	52,15	53,07	51,97	53,49	53,86	318,87
Працюють	57,60	55,09	55,81	55,71	58,74	56,96	339,90
t-крит	2,491	2,532	2,322	3,157	4,058	2,211	3,571

Перевірена достовірність виявлених відмінностей за кожним показником за допомогою параметричного t-критерію Стюдента ($t_{кр} 1,97$ при $\alpha < 0,05$). Результати свідчать про наявність статистично значимої відмінності за всіма шкалами у літніх осіб, які працюють і які не працюють. Психологічно благополучнішими є ті, хто в цьому віці працює. Саме вони помічають у себе більше близьких, довірливих міжособистісних стосунків з оточуючими людьми, краще здатні протидіяти соціальному тиску в думках і вчинках, ефективніше використовують різні життєві обставини у повсякденних ситуаціях, відкритіші до нового досвіду, мають відчуття осмисленості свого минулого і сьогодення, позитивніше до себе ставляться. Проте літні люди загалом мають невисокий рівень психологічного благополуччя, що визначається їхніми індивідуальними та віковими психологічними особливостями. Такими особливостями є труднощі у позитивному емоційному вираженні; зосередженість на своїх недоліках;

послаблення внутрішнього локусу контролю; погіршення самооцінки та відсутність відповідних способів її компенсації; зменшення впевненості у собі і зростання почуття некомпетентності; невіра у власну здатність щось змінити; брак можливостей показати свої здібності; втрата інтересу до життя і відсутність задоволеності ним; зосередженість на вузькому соціальному просторі; бажання змінити власне життя, але небажання дійсно докладати для цього зусилля; негативне ставлення до змін, що відбуваються в них тощо.

Низький рівень психологічного благополуччя в літньому віці зумовлений різними соціальними факторами. Крім професійної зайнятості, такими факторами є ізоляція від друзів і родичів та від широкого соціального середовища, що особливо відчутно в сучасних умовах карантину. Здоров'я, вільний час та бажання інших, об'єктивні обставини (такі як відстань) не дозволяють поспілкуватися й отримати літній людині розраду. Економічний стан більшості пенсіонерів перешкоджає їхньому задоволенню життям та їхній реалізованості в ньому. Старі люди дуже стурбовані політичною ситуацією в Україні та у світі [1].

Отже, літній вік – це час, коли відбуваються значні біологічні зміни та глибокі зміни у взаєминах між індивідом та суспільством, людина має прийняти свій життєвий шлях таким, яким він був і себе у ньому. Його початок пов'язаний із виникненням нормативної кризи психічного розвитку. Її також називають пенсійна криза. Продовження професійної діяльності у літньому віці може бути зумовлене соціально-демографічними чинниками, характером, змістом і умовами праці. Також на це впливає матеріальний чинник.

Психологічне благополуччя літніх людей – це інтегративне особистісне утворення, яке формується в процесі їхньої діяльності та в системі реальних стосунків з іншими. У результаті проведеної діагностики підтвердили, що професійна зайнятість є одним із чинників, який визначає психологічне благополуччя людей у літньому віці.

Література

1. Коваленко О. Г. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку : психологічні аспекти : монографія. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2015. – 456 с.
2. Хакимова Н.Р. Психологические особенности профессионального самоопределения безработных женщин // Сибирская психологии сегодня: [сб. науч. тр.]. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://hpsy.ru/public/x2490.htm>

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ ЛЮДИНИ ДО ДІЇ

Кочерга О. В.

Людина в нових умовах діяльності, змінює звичні психофізіологічні адаптаційні налаштування і перезавантажує їх для реалізації нових викликів та завдань. Не осторонь цих змін є і професійна діяльність педагогів. Успішне створення та розбудова Нової української школи не може відбутись без трансформації професійної діяльності педагога для реалізації нових викликів та суспільних очікувань. Саме тому важливо зрозуміти витoki розвитку психологічної готовності педагогів до нових умов освітньої діяльності.

Безперечно це питання є складним і не має однозначних шляхів та рецептів для його успішного вирішення. Це обумовлюється складністю роботи в системі взаємодії «людина – людина» [4] найскладнішої за своєю багатофакторністю впливів (біологічних, фізіологічних, психофізіологічних, психологічних, соціальних), особливо в їх одночасному комбінаційному переплетінні задля досягнення ситуації успіху в продуктивній адаптаційній професійній діяльності педагога. Саме тому професійна діяльність педагога, актора, письменника, музиканта, художника... так складно «вписуються» в ті чи інші професійні «канони», стандарти, регламентовані правила чи «обов'язкові методичні лекала навчання чи виховання».

Витoki психологічної готовності на думку Я.А. Каменського [3] лежать в площині розуміння природи людини і мають враховувати її аспекти природовідповідності щодо логіки змін освітнього середовища та готовності його досягнути (відчути, емоційно осмислити, зрозуміти, прийняти, переосмислити) педагогами. Про це наголошував і К.Д. Ушинський [6] говорячи про генетичні, фізіологічні підґрунтя в освітній діяльності які мають свій вплив на психіку людини, через чутливість нервової системи, психомоторних систем, органів відчуттів, сприймання, пам'яті, почуттів, уяви, волі. Л.С. Виготський [1] вважав, що біологічні і соціальні фактори через інстинкти, емоції, увагу змінюють чутливість реакцій які істотно впливають на поведінку людини та її дії в ситуаціях нових викликів. Дослідження Д.М. Узнадзе [5] про різні сторони здібностей живих істот передбачати настання певних подій через зміну діапазону чутливості вказують на його важливу роль в творенні нової готовності в незвичних умовах дій. По суті відбувається перезавантаження та освоєння нових діапазонів чутливості для дії людини, які створюють іншу адаптивність. Але це не тільки

біологічне пристосування, це цілий комплекс психофізіологічних переналаштувань, які спонукають до дії процеси мислення, почуттів та уяви.

Тому говорячи про готовність людини до дії, вважаємо за необхідне звертати увагу не тільки на психологічні чи професійні аспекти її дії але і брати до уваги психофізіологічні механізми та їх стартовий аспект – чутливість (загальну всього організму, систем, конкретного органу). Саме тому розглянемо особливості роботи чутливості для встановлення рівноваги у взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем організму людини. Встановлено, що будь які зміни викликані новими обставинами це – руйнування на рівні психофізіологічних систем рівноваги і створення нових умов досягнення балансуєвої рівноваги в інших діапазонах дії їх чутливості (організму, систем, конкретного органу).

Дослідження діапазонів чутливості психофізіологічних систем в роботі вестибулярного апарату [3], в умовах психомоторної синхронізації з утримання рівноваги тіла людини вказують на вплив цих процесів та формування готовності створювати нові можливості дії в нових умовах. Чутливість рівноваги тіла це складний психофізіологічний феномен є не фігуральним для буття людини, а важливим аспектом для досягнення її успіху (адаптаційного фізіологічно і соціально). Отже чутливість рівноваги це реальне досягнення рівноваги як тілі так і психіці людини. Тому вважаємо, що якість роботи цих психофізіологічних систем людини впливає на становлення готовності до дії (фізіологічному, психологічному чи соціальному аспекті).

Вестибулярний апарат (парний орган) людини єдиний орган людського тіла який працює без жодної зупинки на перепочинок все життя контролюючи положення тіла в 3-D просторі. Його активність постійно стимулюється електричними імпульсами від різних частин м'язового каркасу тіла. Центр іннерваційної активності положення тіла людини розташовано в довгастому мозку його стовбурової частини. В довгастому мозку замикаються рефлекторні дуги рухових рефлексів: рефлексів положення тіла, зміни тонуусу шийних м'язів і тулуба; захисні, харчові, серцево-судинні рефлекси; дихальний центр. Інформація в довгастий мозок для опрацювання потрапляє з парного органу вестибулярного апарату за допомогою генерування електричних нервових імпульсів.

Вони в свою чергу запускають в дію не тільки означені рефлекси, але і спрямовують свої енергетичні потоки на активацію утворень ретикулярних формацій, які активізують роботу з підсилення проходження електричних імпульсів до вищих відділів мозку людини. Таким чином відбувається активізація в роботі відділів головного мозку, які відповідають за злагоджену роботу енергопотенціалу, психомоторики, мислення, почуттів, уяви людини. Іншими

словами чутливість забезпечення рівноваги тіла людини є універсальним механізмом впливу на зміну діапазону чутливості психофізіологічних систем людини в цілому організмі, окремих фізіологічних систем (серцево-судинної, кишково шлункової, дихальної...) та окремих органів (очі, слух, смак...).

Впливаючи на чутливість рівноваги тіла ми можемо цілеспрямовано стимулювати процеси готовності людини до дії та готувати шляхи її початкового розвитку. Важливо що цей вплив буде спиратись виключно на природовідповідність процесів та не порушить штучним втручанням гармонію психофізіологічних взаємодій в тілі та психіці людини. Інший бік справи цих процесів роботи з діапазоном вестибулярної чутливості дозволяє упереджувати негативні моменти та бути своєрідною «подушкою безпеки» для організму, та психіки людини в ситуаціях невизначеності. Тобто коли, для швидкого знаходження стану рівноваги психофізіологічних механізмів різних систем та забезпечення якісних відчуттів, сприймання і переробки чутливих імпульсів засобами мислення через початок процесів активзації уваги і поліпшення в перемиканні імпульсів які надходять, та контролю з обсягу їх переробки психофізіологічним системам людини потрібно встановити нові «координати» стану в ситуації його невизначеності та первинної стабілізації. Знайшовши «точку опору» для образного важеля психофізіологічних механізмів переробки нервових імпульсів, спершись на який можливо почати контролювати ситуацію рівноваги дій людини.

Педагоги набуваючи стану готовності (фізіологічної, психічної, соціальної) до освоєння нових дій мають розв'язувати ці непомітні складні психофізіологічні процеси забезпечення свого адекватного і стабільного стану взаємодії з новими викликами фізичного та ментального плану. Отже для успішного набуття нових психофізіологічних умов з налаштувань психологічної готовності необхідно розпочинати з стабілізації загальної чутливості тіла на рівні імпульсів які надходять. Тобто має відбутись їх урівноваження для можливості встановлення їх адекватності з метою зменшення похибок в оцінюванні їх потенційних загроз та моделюванні можливих викликів. За цих умов відбувається ретельна переробка нервових імпульсів та злагодження скритих резервних потенціалів психофізіологічних систем організму людини.

Отже вестибулярна чутливість людини є не тільки вузько спрямованою дією, що забезпечує синхронізацію виключно утримання вертикального положення її тіла. В умовах сьогодення це достатньо спрощений погляд, який спирається виключно на осмислення фізіологічного явища. Насправді маємо це явище переосмислювати в інших площинах його бачення. Насамперед воно має

спиратись на більш широкий контекст подій, які створюють умови для виникнення розгалуженого впливу своєї дії на процеси утворення якісних змін всієї психофізіологічної системи дій людини. Причому чутливість вестибулярної дії просторового положення тіла людини діє, як «відлуння» імпульсів чутливості рівноваги не зупиняючись проникаючи в інші відділи головного мозку, викликає народження імпульсів, усвідомлених дій її вищих психічних процесів мислення, почуттів та уяви.

Всі інноваційні процеси в яких активні дії людини потребують від неї особливих зусиль, змінюючи звичні для неї способи дії, досягнення подій, створення нових підходів. З точки зору психофізіологічного забезпечення реалізації для потреб людини це є досить енергозатратним і тому їй необхідно робити зусилля долаючи внутрішній опір (як і в народженні готовності). Тому враховуючи психофізіологічні механізми вестибулярної чутливості людини ми можемо спертись на них шляхом відповідних нескладних тренувань і забезпечити природні потенціали для створення успішного розвитку готовності педагога в фізіологічній, психологічній та соціальній площині.

Література

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва: «Педагогика-Пресс», 1996. – С. 19–94
2. Каменский Я. А. Великая Дидактика. М.: Наркомпрос, 1939. — 318 с.
3. Кочерга О. В., Хмелько В.В. Чутливість сенсорних систем в діях особистості учня. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». - Вип. 21. - Кн. 3. - Том III (77). С. 297-315.
4. Макаренко М. В., Савицький В. Л., Лизогуб В. С. Типологічні властивості вищих відділів центральної нервової системи і успішність льотного навчання. Вісник Черкаського університету. 2017. №1. С. 66–71
5. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки. Акад. наук Груз. ССР. Ин-т психологии им. Д. Н. Узнадзе. - Тбилиси : Изд-во Акад. наук Груз. ССР, 1961. — 210 с.
6. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 6 томах / Москва: «Педагогика», 1990. Т. 5 С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Кравчук Л. В., Полякова О. В.

В умовах реформування початкової освіти, коли до школи висуваються нові вимоги з боку держави, суспільства, батьків, особливої актуальності набуває питання розвитку у педагогів готовності до роботи у новій українській школі.

Готовність – це певного роду установка на поведінку, зосередження зусиль на виконання завдання, діяльності, в тому числі і професійної. Готовність до певного виду діяльності передбачає певні мотиви і здібності. Психологічними передумовами виникнення готовності до виконання конкретної діяльності є її розуміння, позитивна мотивація, усвідомлення відповідальності та обов'язку, упевненість у своїх силах, цікавість, бажання самореалізації та досягнення успіху.

Готовність особистості до професійної діяльності включає такі компоненти: а) мотиваційний (ставлення до професії, інтерес до неї); б) орієнтаційний (уявлення про особливості і зміст професійної діяльності, про її вимоги до особистості працівника); в) операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, уміннями та навичками); г) вольовий (самоконтроль, саморегуляція, уміння керувати собою в процесі виконання професійних обов'язків); д) оціночний (самооцінка своєї професійної підготовки і її відповідності вимогам діяльності) [7, с. 64].

Оскільки, як зазначають дослідники (Богдан Л. М., Мельничук О. Б.), існує зв'язок між психологічною складовою особистості та її успішністю у професійній діяльності, питання розвитку готовності педагогів до роботи в умовах реформування початкової освіти є актуальним і важливим [2; 4].

За умови стабільності у світі педагогу, як хорошому фахівцю своєї справи, достатньо було гарно знати предмет, володіти методикою його викладання і давати знання своїм учням. Саме цей факт визначав школу, як одну з найменш реформованих сфер в Україні. Навіть зараз, в час проведення освітньої реформи, частина педагогів орієнтована на передачу якомога більшої кількості знань учням – *hard skills*. Такий підхід вступає у протиріччя з вимогами сучасного світу у необхідності «м'яких» навичок – *soft skills*. Реалії сучасного життя вимагають подолання репродуктивного стилю навчання і переходу до нової освітньої парадигми, яка забезпечуватиме пізнавальну активність і самостійність мислення учнів – це є стратегічний напрямок модернізації освіти [8, с. 22]. Відповідно, щоб педагогу в цих реаліях життя бути успішним і конкурентоздатним, необхідно

володіти такими якостями як гнучкість, мобільність, винахідливість. Одним із дев'яти ключових компонентів формули Нової української школи є умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно [3].

У нашій розвідці спробуємо окреслити деякі психологічні чинники, що впливають на розвиток у педагогів готовності до професійної діяльності в умовах нової української школи. Одним із таких чинників є високий ступінь усвідомленості важливості процесів реформування освіти, своєї не менш важливої ролі у цих процесах, власної місії як людини і як фахівця. Усвідомити необхідність – значить усвідомити проблему, усвідомити суперечність, що знаходиться в основі проблеми, переконатися в необхідності її розв'язання, шукати такий спосіб зміни обставин який розв'яже дану суперечність. А це означає по-новому побачити майбутнє, сформулювати мету своїх дій [8, с. 54].

Ще один чинник готовності – це самостійність, тобто вміння людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не користуючись допомогою інших людей. «Самостійність – це риса особистості, що проявляється в умінні здобувати нові знання, оволодівати новими методами пізнавальної та практичної діяльності, а також використовувати їх для розв'язування на підставі вольових зусиль будь-яких життєвих проблем» [8, с. 55]. Якщо ми говоримо про самостійність педагога, то без свободи тут ніяк не обійтись. Внутрішня свобода виявляється у вільному обґрунтованому виборі та відповідальності за нього; свідомому прийнятті на себе обов'язку перед вищими цінностями; свідомому виборі способів реалізації своїх творчих потенційних можливостей [5]. У контексті Нової української школи самостійність педагога передбачає свободу, для якої характерна відсутність перешкод для його дій. Педагогу надається можливість готувати авторські навчальні програми, самостійно обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання, активно виражати власну фахову думку. Разом з тим, така самостійність-свобода накладає на педагога й велику відповідальність. Виступаючи у ролі соціально-психологічної риси особистості, відповідальність виражає її внутрішній стан та рівень розвитку свідомості. У нашому дослідженні цікавою для нас є відповідальність не тільки як усвідомлення важливості і необхідності доручень, обов'язків, сумління їх виконання, а й прагнення вийти за рамки формального обов'язку, здатність приймати самостійні рішення у виборі дій, вчинків, передбачати їх наслідки, коригувати свою діяльність. На жаль, брати на себе таку відповідальність в силу різних причин педагоги не завжди готові. К. А. Абульханова-Славська стверджує, що «критерієм повноти прийняття особистістю відповідальності може слугувати узгодження необхідності з бажаннями і потребами особистості, а тому й з ініціативою у здійсненні справи»

[1, с. 113]. Виявляючи ініціативу, людина виступає у ролі суб'єкта відповідальності. Гармонійне сполучення ініціативи з відповідальністю дає можливість особистості протиставити власну впевненість схваленню-несхваленню оточуючих. Якщо ж зв'язок ініціативи і відповідальності носить негармонійний чи суперечливий характер, то це призводить до невпевненості, що проявляється в нездатності протиставити свої критерії успіху оцінкам оточення. Для відповідальної людини властива впевненість у своїх силах, уміння співвідносити їх з тими завданнями, які потрібно вирішувати. І якщо ми дійсно хочемо, щоб наша українська школа стала новою, над цим питанням потрібно працювати.

У стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» включено таку трудову функцію як «Рефлексія та професійний саморозвиток», яка включає низку трудових дій та операцій: усвідомлення своєї ролі як педагога початкової освіти, системи цінностей, мети та завдань професійної діяльності вчителя; аналіз власної професійної діяльності щодо реалізації поставлених цілей та завдань; визначення сильних і слабких сторін власної педагогічної діяльності; самооцінювання результатів педагогічних впливів із забезпечення якості діяльності з навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи; усвідомлення потреби в саморозвитку з метою набуття додаткових професійних компетентностей; планування заходів щодо досягнення власних цілей щодо професійного розвитку [6]. Як бачимо, педагоги нової української школи мають володіти уміннями самоспостереження, самоосмислення своєї практичної діяльності, у процесі чого відбувається пошук відповідей на низку запитань: «Що я роблю? Як? Чому? Для чого? Що це дасть мені і моїм учням? Що потрібно змінити в моїй професійній діяльності?» Як бачимо, відбувається самоконтроль дій, а це є шлях до самоорганізації, самоудосконалення, самозмін. Для прикладу: педагоги часто нарікають на нестачу часу на уроці в результаті чого не встигають виконати з учнями якесь цікаве завдання. Вихід із такої ситуації може бути таким: педагог, що готується до уроків і добирає вправи, завдання, які хоче запропонувати своїм учням, візьме собі за звичку ставити запитання на кшталт: «Яка мета цього завдання?», «Чи є воно доречним саме на цьому уроці?», «Чи сприятиме кращому розумінню, засвоєнню учнями матеріалу на даному уроці?», неодмінно покращить якість уроку, за рахунок ефективного, цілеспрямованого використання часу на ньому. А це, в свою чергу, і є одним із кроків до самоудосконалення, як фахівця.

Висновок. Отже, сучасний педагог має швидко реагувати на освітні зміни, вміти відстоювати власну думку, перспективно бачити переваги та недоліки власної професійної діяльності, уміти передбачати ризики, професійно виконувати

свої обов'язки та приймати конструктивні рішення тощо. Оскільки питання готовності педагогів до роботи в умовах нової української школи на сьогодні залишається актуальним і не вивченим до кінця, воно знайде своє місце у подальших наших дослідженнях.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская К. А. – М.: Мысль, 1991. – 196 с.
2. Богдан Л. М. Психологічна готовність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери / Л. М. Богдан // Актуальні проблеми психології. – Том XI. Випуск 14. – С. 5 – 13.
3. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Мельничук О. Б. Формування професійної культури майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах вузівської підготовки / О. Б. Мельничук // Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 25 травня 2012 р.) – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 143 – 145.
5. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філстудія», 2006. – 320 с.
6. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL : https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/standart_uchytelya_pochatkovoyi_shkoly.pdf
7. Психологічний словник / Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / За ред. Н. А. Побірченко. – Київ: Наук. світ, 2007. – 274 с.
8. Терно С. О. Критичне мислення як інструмент проведення правоосвітніх заходів у загальноосвітніх навчальних закладах / С. О. Терно: Рідер для вчителів – учасників тренінгу. – К.: Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2016. – 78 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ

Матвійчук О. Є.

Професійна орієнтація – складова процесу виховання цінностей шкільної молоді, виявлення її індивідуальних нахилів і здібностей. Важливо, щоб школи пропонували професійну освіту та профорієнтацію усім учням, розвивали їх здатність до адаптації в мінливому світі праці. Такі завдання в пріоритеті навчальних закладів усього світу [13].

Проте, сучасна система професійної орієнтації учнів в Україні, перебуває у стані становлення, що супроводжується викликами в аспекті функціонування та контентного наповнення, робить висновок дослідниця М. М. Тименко [10]. Відсутність своєчасної професійної орієнтації молоді лише посилює проблему дисбалансу попиту та пропозицій на ринку праці. Вирішення цих викликів потребує спільної профорієнтаційної діяльності та взаємодії усіх соціальних партнерів: закладів загальної середньої освіти, молодіжних центрів, ЗМІ, роботодавців, соціокультурних інституцій [3;4; 12;13]. Найперше чого потребують учні, вчителі це – інформаційна і профорієнтаційна підтримка, отримання достовірної інформації про світ професій, про пункти тестування з профорієнтації, корисних методичних ресурсів та порад щодо отримання індивідуальних чи групових консультацій, онлайн курсів, відео-майстер класів, вебінарів тощо.

Інформаційно-ресурсним центром з профорієнтації для закладів загальної середньої освіти є, і ще більше може стати, шкільна бібліотека, оскільки здатна забезпечити адресність, цілеспрямованість, систематичність, послідовність такої роботи. Шкільна бібліотека – невід’ємна структурна складова навчального закладу, багатофункціональна установа, ефективність діяльності якої, значним чином залежить від особистості бібліотекаря, його творчих підходів до роботи, використання нових форм і методів, реалізації принципів педагогіки партнерства, співпраці з вчителями різних предметів, класними керівниками, педагогами-організаторами, практичними психологами, представниками громади. Досвід бібліотечних працівників України, які ведуть роботу з питань профорієнтації, здійснюють просвітницьку, інформаційну та соціальну допомогу, шляхом надання послуг про спектр професій та варіанти їх отримання, представлено у форматі збірників, методичних рекомендацій, публікацій у статтях, інформаційних повідомленнях на сайтах та блогах [1;2;5;6;7;8;9;11]. Здійснивши аналіз цих

матеріалів, можна зробити висновок, що основними завданнями, які реалізують бібліотечні працівники з профорієнтації є: сприяння учням у визначенні своїх здібностей та нахилів за допомогою літератури та інформаційно-освітніх ресурсів з питань профорієнтації мережі Інтернет; надання інформації про професії, ринок праці, заклади освіти; ознайомлення з професіями за допомогою популяризації науково-популярної, художньої, довідкової літератури з даної тематики.

В арсеналі бібліотечних працівників традиційні та інноваційні форми та методи роботи – книжкові виставки: «Професія: шлях до успіху», «Людина і світ за вибором професій», «Побудова кар'єри», «Наш пошук і творчість – тобі, Україно!», «Країна майбутніх майстрів», «Освіта. Кар'єра. Зайнятість», «Ринок праці та освіта: пошук взаємодії», «Вибрати професію – вибрати долю», «Перспективи престижних професій» тощо; бібліографічні огляди літератури та інтернет-ресурсів: «Класифікатор професій»; «Вибір професії», «Екзамени та проблеми ЗНО», «ТОП-10 найбільш затребуваних професій», «Професії, що мають майбутнє», «Нові професії – ХХІ століття», «Знайомтесь: професії давні і нові»; бесіди, діалогові форми (аукціони, ігри, вікторини, конкурси, паради, вечори-зустрічі поколінь): «Зроби свідомий вибір!», «Шляхи здобуття професії», «Азбука професії», «Вибір професії», «Алгоритм професій», «Ярмарка вакансій», «Мотиви вибору професій», «Професія – не тільки діяльність, а й сфера прояву особистості», «Професії великої перспективи», «Як перетворити мрію на мету, а мету – на реальність», «Нова професія на ринку праці», «Професія моїх батьків»; круглі столи: «Гороскоп. Професія та ти...», «Старт до професії», «Твій вибір!»; Дні інформації, Дні професій: «Бесіди про кар'єру», «Майстер успіху», «Бізнес та кар'єра»; бібліотечні проекти: «Карта професій», «Вибір на користь», «Старт до професійного успіху»; рольові ігри: «Карта інтересів», «Карнавал професій»; підготовка буклетів, презентацій з профорієнтаційної тематики; проведення інформаційних зустрічей з представниками навчальних закладів та підприємств: «Акцент на все життя», «У пошуках майбутнього».

Приділяють увагу бібліотекарі і організації бібліотечного простору: виділення тематичних зон: «Від книги – до мети», «Калейдоскоп професій», «Освіта. Наука. Виробництво», «Світ професій», «Вернісаж професій», «Мрії – це пошук шляхів до щастя», «Пошук. Професія. Покликання», «Профорієнтаційна біржа»; оформленню бібліотечних стендів, куточків профорієнтації: «Профорієнтація: крок за кроком», «Інформбюро», «Орієнтир». «Профнавігатор», «Профкар'єра», «Профконсультант», «Профорієнтація. Інформація. Освіта», «Ким стати? Куди піти навчатись?», «Вибираємо професію разом». Ініціюють та долучаються бібліотечні фахівці і до проведення Інтернет-конференцій, відео-

мостів, віртуальних майстер-класів: «Знайди своє покликання», «Сузір'я видатних імен», «Один день з життя...» тощо. Бібліотечні фахівці радять користуватись учням в вчителів лише перевіреними профорієнтаційними ресурсами, зокрема платформою з профорієнтації та розвитку кар'єри Державної служби зайнятості, [порталу Proforientator.info](http://portalu.Proforientator.info), першої в Україні он-лайн платформи для вибору професії CHOIZY, сайтом Національної бібліотеки України для дітей та інших [3;4; 7].

Шкільні бібліотекарі та вчителі при плануванні та проведенні профорієнтаційної роботи можуть користуватись науково-методичними, інформаційно-бібліографічними ресурсами Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського, електронною бібліотекою НАПН, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, фондами інших науково-дослідних інститутів та бібліотек.

Отже, проблема вибору професії завжди була актуальною і тим більше, залишається такою в сучасних умовах. Розбудова особисто-орієнтованого освітнього середовища закладу загальної середньої освіти потребує цілеспрямованої, систематичної роботи з професійного та особистого самовизначення кожного учня. Інформаційний супровід такої діяльності у тісній співпраці з вчителями, батьками, громадою та всіма зацікавленими особами та інституціями здатна забезпечити шкільна бібліотека.

Література

1. Актуальні питання профорієнтаційної роботи бібліотек в сучасних соціально-економічних умовах: методичні поради / Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; ХОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2014. – 28 с. // http://www.ounb.km.ua/vidanya/2014/prof_orient.pdf
2. Єрмак М.М. Профорієнтаційна робота шкільної бібліотеки // <https://ru.calameo.com/books/001933825490c0e0e1349>
3. Мазуркевич І. В., Микитюк Л. В., Суткова В. О., Багдасарова Л. В. Методичні рекомендації щодо проведення профорієнтаційної роботи у навчальних закладах у 2017/2018 н.р. / КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти» // https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/05/Metod_profor_2017.pdf
4. Мельник О.В., Уличний І.Л. Науково-методичне забезпечення профорієнтаційної роботи зі старшокласниками: науково-методичний посібник для вчителів / За ред. О.В.Мельника. – К., 2008. – 122 с.

-
5. Профорієнтаційна діяльність бібліотек: методичні рекомендації / Сокальська центральна районна бібліотека // http://www.library.sokal.lviv.ua/crb_b_proforijentaciya.html
  6. Професії та профорієнтація / Національна бібліотека України для дітей // <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5686>
  7. Розвиток професійної орієнтації в Україні: наук.-допом. бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.] ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Ніколюк Л. І. ; наук. ред.: Рогова П. І., Чепурна Н. М.; наук. конс. Мельник О. В. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.]. – К. ; Черкаси: [б. в.], 2009. – 196 с.
  8. Світ професій // Бібліотечний етюд. Блог шкільного бібліотекаря // http://tormak-biblioteka5.blogspot.com/2015/03/blog-post_14.html
  9. Тести на профорієнтацію: Інфопростір шкільної бібліотеки // http://info-pereni.blogspot.com/2017/11/blog-post_22.html
  10. Тименко М. М. Професійна орієнтація та кар'єрне навчання учнів у середніх навчальних закладах Англії: дис. ... канд. пед. наук /М.М.Тименко. – Київ, 2017. – 228 с.
  11. Цегельник О.М. Обираємо майбутнє разом. Методично-практичний поради́ник для бібліотекарів, 2017 / Хмельницька обласна бібліотека для дітей ім. Т.Шевченка
https://odb.km.ua/?dep=38&w=show_dp&dep_up=615&dep_cur=616&dp&id=306
  12. Федоришин Б. О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Федоришин Б. О.; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1996. – 48 с.
  13. Careers Work in Schools : Cost Effective Career Interventions. Hughes, Catherine. By: Hughes, Catherine. Series: Careers Work in Schools Ser, v. Bowen Hills : Australian Academic Press. 2018.

ВИХОВНІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Охріменко З. В.

Професійне самовизначення сучасних старшокласників обтяжене рядом несприятливих чинників: нестабільність ринку праці, невизначеність змісту і умов праці багатьох сучасних професій, трансформацією професійно-ціннісних орієнтацій. З іншого боку, чисельні дослідження особливостей професійного самовизначення сучасної молоді доводять, що на рівні самої особистості існують суперечності між рівнем домагань і прагненням учня професійно розвиватися, між потребою обрати професію і відсутністю досвіду професійної діяльності, між запитом суспільства на висококваліфікованих фахівців, готових працювати в умовах ринку праці та не готовністю старшокласників до професійної діяльності в конкурентному середовищі. Слід відмітити, що суперечності завжди супроводжують професійне самовизначення старшокласника і є його ознакою. Однак, їх вирішення має відбуватися відповідно до вимог часу і сучасних умов ринку праці. Зазначене доводить важливість розробки і впровадження виховних профорієнтаційних технологій, орієнтованих на перспективний розвиток особистості.

Зауважимо, що вітчизняна профорієнтація пройшла тривалий шлях становлення: від системи, спрямованої, в першу чергу, на інтереси виробництва – до системи допомоги особистості в її професійному самовизначенні та становленні. Останнє було обумовлено об'єктивним запитом ринку праці на конкурентноспроможних працівників (здатних бути не лише виконавцями в умовах планової економіки). Зокрема, було впроваджено нормативно-правові документи (Концепція професійної орієнтації учнівської молоді, та Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається). Розроблено ряд теоретико-методологічних і прикладних основ професійної орієнтації в руслі виховного та розвивального підходів (В. Зінченко, Є Павлютенко, В. Синявський. М. Тименко, Б. Федоришин, М. Янцур). Наголосимо, що попри певний занепад у науці на початку і в середині 90-х років, найбільші здобутки в царині профорієнтації були отримані саме в той період. В першу чергу, відбулася переорієнтація поглядів на особистість, що самовизначається: з позиції об'єкта впливу з боку суспільства, щодо вирішення своєї професійної долі – на позицію суб'єкта.

Таким чином, профорієнтація мала сприяти розвитку активності, самостійності, логічного мислення, творчого підходу, стимулювати до самопізнання, виховання потреби в самовдосконаленні, самовихованні професійно-важливих якостей. Відповідно, професійна орієнтація покликана забезпечити умови для усвідомлення людиною свого ставлення до себе, як суб'єкта майбутньої професійної праці та поведінки, що передбачає здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці [4; 5; 6]. Зокрема, Б. Федоришин зазначав, що система, яка перетворює учня в суб'єкт, є суттєвою передумовою його розвитку [6]. За таких умов засоби професійної орієнтації набувають характеру сприятливих та стимулюють особистість до профорієнтаційної діяльності й через це до самопізнання, самокреації, саморозвитку із спрямуванням на оптимальне вирішення власних життєвих завдань.

Сучасна профорієнтація є складовою частиною цілісної системи освітнього процесу в ЗЗСО, та має на меті: підготовку учня до самостійного вибору професії, до самостійного життя, розвитку гармонійної особистості, формування психологічної готовності до професійного самовизначення, сприяння посиленню конкурентоспроможності, здатності до професійного самовдосконалення та активності в трудовому житті.

Щодо визначення пріоритетів профорієнтаційної роботи, в контексті нашого дослідження, важливою є думка М. Тименка, в який він наголошує, що має відмовитися від переважного розвитку домінантних сторін особистості, пов'язаних з майбутньою професією. Розвиток професійної домінанти повинен визначати зміни структури особистості в цілому і бути одним із провідних факторів її вдосконалення [3, с. 49].

За таких підходів професійна орієнтація постає як виховна система, зміст, засоби і форми якої спрямовані не лише на допомогу старшокласнику у професійному самовизначенні, а на підготовку до самостійної, продуктивної, конкурентоспроможної професійної діяльності, в основі якої лежить актуалізація головних механізмів саморозвитку особистості.

Сучасні дослідники (Є. Єгорова Д. Закатнов, О. Ігнатович В. Кобченко, Н. Побірченко та ін.) звертають увагу, що профорієнтацію слід розглядати як одну з найважливіших професійних технологій, оскільки вона націлена на професіоналізацію особистості, сприяє одночасно гуманізації і технологізації професійного вибору. За такого підходу профорієнтаційна технологія постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, обумовлених

її метою і завданнями, послідовністю їх реалізації, наявністю відповідного інструментарію [4]. Важливою складовою профорієнтаційної технології є діагностичні процедури, що містять критерії, показники й інструментарій вимірювання результатів діяльності [2].

На нашу думку, специфікою профорієнтаційної технології є те, що вона має враховувати насамперед позицію старшокласника, його ставлення, активність стосовно власного професійного самовизначення. Саме тому, інтереси учня, його можливості, здібності та потенціал, визнання його автономії, повага до його індивідуальності мають перебувати у центрі профорієнтаційного процесу. За таких умов профорієнтаційна взаємодія з учнем полягає в зміщенні акцентів з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення.

Так, І. Бех зазначає, що при доборі виховних ситуацій слід зважати на те, що вони мають спонукати дитину до усвідомлення того, ким вона може і хоче стати. І це усвідомлення, що набуває втілення в певній ідеальній моделі, повинне бути реалістичним. Дитина має ставити перед собою мету створення індивідуального фонду «можу» і «хочу». Причому ці утворення повинні виступати сумісно, підтримуючи одне одного і переходячи одне в одне. У практичному плані ця єдність проявляється в тому, що суб'єкт знає, чого він бажає, має в своєму розпорядженні відповідну схему дій, і, крім того, діє, а не просто мріє. Водночас слід зауважити, що означена ідеальна модель не повинна розглядатися як модель граничної досконалості. Вона має поставати як конкретна, реалістичну схему внутрішньої і зовнішньої життєдіяльності дитини, яка, проте, не є сталою [1].

Саме в такому випадку технологія набуде функції виховної, яка буде ґрунтуватися не на механізмах зовнішнього підкріплення (заохочення та покарання), а на рефлексивно-вольових механізмах особистості.

Відповідно до викладеного вище, профорієнтаційна технологія має базуватися на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, якій складають форми, методи і прийоми, що відповідають таким вимогам як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення дитині необхідного простору свободи, для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів навчання і поведінки. Таким чином профорієнтаційна технологія має спиратися на принципи: принцип гуманізації, принцип неперервності, принцип інтеграції, принцип системності, наступності і послідовності, принцип урізноманітнення форм і методів профорієнтаційної діяльності, принцип емоційної насиченості процесу професійного самовизначення, діяльнісний характер профорієнтації.

Доведено, що найбільш значущою потребою в юнацькому віці є потреба професійного та особистісного самовизначення, яка обумовлює активізацію самосвідомості юнака, визначає її змістовну характеристику та стає головною рушійною силою подальшого розвитку. Процес професійного самовизначення потребує від юнака максимального напруження сил, вияву самоактивності, самостійності та відповідальності, отже максимального напруження сил. Зважаючи на зазначене, учень потребує суттєвої підтримки з боку дорослих, яка має носити вигляд індивідуальної – рефлексивної взаємодії. Найкращим способом організації такої взаємодії є інноваційні методи (тренінги, дискусивні клуби, клуби взаємопідтримки, консультації). Саме ці форми дозволять учням в умовах неформального спілкування знайти об'єднуючі моменти у вирішенні проблемних питань, поглибити знання, переглянути власні цінності та пріоритети, уточнити професійний вибір тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що становлення вітчизняної профорієнтації відбувалося безпосередньо в контексті історичних подій, які переживала наша країна, і залежало від розуміння її сутності і функцій з боку політичних функціонерів. Саме тому, існує певна періодизація в розвитку системи професійної орієнтації. Отже, можемо констатувати, що система профорієнтації може бути цілеспрямованою, доступною та розгалуженою лише за умов підтримки її з боку держави. Реформування сучасної освіти, зокрема, створення старшої профільної школи, дає надію на запит щодо оновлення системи професійної орієнтації, яка буде спрямована на профорієнтаційні потреби учня. Зазначене актуалізує необхідність розробки та впровадження сучасних профорієнтаційних технологій, які б насамперед задовільняли потреби особистості, що самовизначається та були інноваційними за змістом.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн / І. Д. Бех. – Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення : монографія / Д. О. Закатнов. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 160.
3. Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді: методичний посібник / [за ред. М. П. Тиценка]. – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2001. – 153 с.

4. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. ; [за ред. О. М. Ігнатович]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 240 с.
5. Синявський В. В. Психологічні основи профорієнтаційної професіографії: навчальний посібник / В. В. Синявський. – К: ІПК ДСЗУ, 2010. – 89 с.
6. Система профинформационной работы со старшеклассниками / Б. А. Федоришин, С. Е. Карпиловская, Р. И. Миттельман, и др. [под. ред. Б. А. Федоришина]. – К.: Радянська школа, 1988. – 176 с.

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА – НОВІ ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Павлик Н. В.

Необхідною навичкою людини ХХІ століття стала здатність до самостійного навчання впродовж всього життя. Освіта завжди була важливою в будь-якому суспільстві, і роль учителя в ній ключова. Технічні засоби, звичайно, змінюють багато моментів у навчанні, але найголовніше залишається. Учитель продовжує бути з учнем один-на-один. Саме він його готує до майбутнього життя. І тому робота вчителя закарбовується у віках і продовжує бути актуальною. Нова українська школа висуває нові вимоги до нового вчителя. Освітньою реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання сучасних педагогів, щоб залучити до професії найкращих.

Слід зазначити, що важливу роль у формуванні психологічно-зрілої, духовної особистості відіграє особистість педагога, адже предметом його професійної діяльності є, передусім, саме особистість учня [2]. В контексті концепції Нової української школи, яка спрямована на розвиток особистості учня, з'являються й нові професійні завдання у сучасного вчителя. Педагог, перш за все, має бути носієм духовно-моральних цінностей, які актуалізуються у відповідних рисах його особистості.

Отже, саме через вчителя відбувається побудова нової школи й нового ставлення до дітей. Екс-міністр освіти та науки України Лілія Гриневич зауважує: «Нова українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний вчитель і

фахівець, який вирішить багато питань щодо: якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет і якісно його викладає» [1]. Вчитель формує особистість учня своєю особистістю. Тому слід поставити питання: які ж особистісні риси педагога створюють сприятливі умови для розвитку педагогічної творчості? Педагогічна творчість – це оптимальна реалізація моделей педагогічної діяльності. Вчитель має самостійно визначати шляхи реалізації власних новацій, втілюючи їх в життя. Творчість вчителя залежить від його світогляду, загальної і професійної культури й проявляється у мистецтві тлумачення навчального матеріалу, виділенні суттєвих ознак явищ.

Відтак, Нова українська школа висуває нові вимоги до вчителя, який зможе стати агентом її якісних змін. Це зумовлює актуальність вивчення проблеми психологічної готовності сучасного вчителя НУШ до педагогічної творчості.

Нами проведено теоретичний аналіз психолого-педагогічних засад Нової української школи, а також вітчизняних психологічних концепцій щодо розвитку педагогічної творчості й майстерності, на основі яких визначено групи критеріїв психологічної готовності вчителя НУШ до професійно-педагогічної діяльності.

В психологічному плані формула Нової школи складається з ключових позицій:

- наскрізний процес виховання, який формує вищі цінності учня;
- орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві;
- вмотивований учитель, який має свободу творчості й професійно розвивається;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Основними принципами цього підходу є: повага, доброзичливість і позитивне ставлення до особистості; довіра у стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство; соціальне партнерство (рівність сторін, горизонтальність зв'язків, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Завдання сучасного вчителя – створити умови для розвитку учня, його здібностей, творчого сприйняття знань, виробити вміння самостійно мислити, мотивацію до вивчення предметів. Учень має навчитися не тільки відповідати на запитання, а й вміти їх ставити, шукати відповіді на них. Педагог має демонструвати універсальні способи дій, ініціювати учнів, консультувати їх,

знаходити способи включення в роботу всіх, створювати умови для набуття учнями життєвого досвіду. Кожен урок для вчителя НУШ є міні-проектом, що включає послідовність завершених дій «5П»: проблема, план (завдання), пошук (практичні дії по виконанню завдання), продукт (розвинута особистість учня) і презентація.

Проте, слід зазначити, що сформувати в учня потребу навчатися впродовж життя може тільки той, хто сам постійно навчається, вміє і бажає цього. Тому педагог має розвивати не тільки особистість учня, а й сам розвиватися. Відтак, сучасний український вчитель має сам бути учнем. Адже розвиток – це найбільший дар для кожного. Оскільки педагогічна професія – це служіння суспільству і країні, то сучасний вчитель має постійно змінюватися і розвиватися.

Голова громадської спілки «Освіторія», організаторка премії Global Teacher Prize Ukraine Зоя Литвин переконана, що найголовніша риса у вчителя, як і сто років тому – це любов до дітей. Вони навчаються в того, кого люблять [3]. Друга, і не менш важлива риса – здатність відійти від авторитарного формату і бути на рівні з дітьми. Якщо сприймати дітей на одному рівні із собою, то можна навчитися від них не менше, ніж вони навчаться від вас. Зараз ІТ проникає в усі сфери життя, у тому числі в освіту. Проте в багатьох країнах, зокрема й в Україні, впроваджують ІТ заради ІТ. Насправді це мусить бути потужний інструмент, який має полегшити роботу вчителя. Потрібно гейміфікувати освіту й зробити її міждисциплінарною. Вчителі мають показувати, що історія пов'язана з психологією, психологія – з біологією, а біологія – з хімією.

На думку Павла Хобзея, ІТ не замінить вчителя. Вчитель має вміти мотивувати учня: до розвитку, до знання предмета, до пізнання світу. Це можна зробити лише тоді, коли сам любиш свою працю, коли ти відповідальний і відкритий до світу. Безумовно, роль вчителя змінюється. Якщо раніше він був єдиним джерелом інформації, то зараз має організувати навчальний процес так, щоб діти самі пізнавали світ й робили висновки.

Організатор руху EdCamp в Україні Олександр Елькін зазначає, що наслідки освіти неможливо відчутися вже сьогодні, а лише з наступним поколінням. Саме тому вчителі мають величезну відповідальність перед суспільством. Бо вони готують дітей для тих професій, які сьогодні можуть навіть не існувати. Головний тренд у сучасній освіті – це зміна людей, які починають працювати вчителями. І зміна ролей, які вони виконують в освіті. Сучасні методи виключають фронтальне навчання та ретранслявання знань. Сьогодні передусім важливо володіти вмінням працювати в команді, вирішувати проблеми і знаходити творчі рішення. Завдання вчителя тепер – не просто передавати знання, а бути фасилітатором, модератором,

помічником, щоб навчити дітей самостійно здобувати інформацію. Дитячий та сімейний психолог Світлана Ройз вважає, що внутрішній світ вчителя має бути дуже глибоким, живим, емоційним, адже саме цей світ він ретранслює на учнів. Та водночас він має бути авторитетним, але не авторитарним. Сучасна освіта орієнтується на дитину і на те, щоб кристалізувати компетенції та створювати умови для розвитку особисті. Потрібно реагувати на зміни у світі. Однак щоб змінитися, слід робити це швидко, мати високу адаптивність та стресостійкість. Зараз серед психологів стало модним вживати слово резилентність (життестійкість), яка полягає в здатності відновлюватися після кризи. Це дуже важлива навичка, яка допомагає конструювати в дітей здорову модель поведінки, адже зараз ми весь час перебуваємо в кризі і нам постійно доводиться відновлюватися. Життестійкість актуальна і для вчителів, тому що це професія з дуже високим рівнем вигорання [3].

Випускник школи, автор технології створення паперу з опалого листя Валентин Фречка зауважує, що найголовніше, що має вміти вчитель – бути гнучким. Він не повинен боятися змінюватися сам та виходити із зони комфорту. Світ дуже мінливий і освіта не встигає за ним. Проте саме вчитель має застосовувати інновації та вміти доносити інформацію до дітей. Учениця 10-го класу, учасниця популярного teen-гурту Open Kids Аня Бобровська наголошує: «Вчителі мають бути сучаснішими, добрими та розуміти дітей. Підлітки швидко ростуть, тому варто постійно підтримувати емоційний зв'язок з ними. Вчителі нової генерації намагаються урізноманітнити навчання: показують фільми, відвідують цікаві екскурсії, ми з радістю проводимо час навіть після школи».

Фіналістка світової премії Global Teacher Prize 2018 Марджорі Браун зазначає, що освіта – це не тільки робота, а й частина життя. До сукупності науково-технічних знань педагога має додаватися також і творчість. Вчителі мусять заохочувати креативність у дітей, говорити з ними про глобальне громадянство. Зараз потрібно розуміти процес асиміляції та одночасно вміти зберігати ідентичність [3].

Сьогодні завдяки технологіям можна з легкістю співпрацювати з усім світом та залучити людей, які раніше не контактували між собою. Завдяки соціальним медіа у дітей формується розуміння один одного попри будь-які кордони. Це приносить надію на успішне майбутнє. Економіка і технології розвиваються надто швидко, і вчителі часто не встигають за ними. Тому коли вчитель не має відповідей на запитання учнів, він мусить зрозуміти, що його завдання зараз – бути фасилітатором, посередником між знаннями та учнями. Часто вчителі так само, як і діти, потребують навчання, а іноді діти можуть навчити їх. У зв'язку з

цим варто говорити про нові ролі вчителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як вихователя, тьютора, коуча, фасилітатора, супервайзера, модератора в індивідуальній освітній траєкторії та особистісному розвитку дитини [1].

Педагог-вихователю має бути прикладом втілення у власному житті духовно-моральних принципів. Основою якісного педагогічного спілкування необхідними є духовно-моральні риси, адже педагогічна діяльність, що не одухотворена моральним змістом, втрачає позитивний сенс і є засобом лише прагматичного самоствердження педагога. Здійснення ефективного педагогічного впливу вимагає від педагога здатності до адекватної моральної оцінки людських вчинків та інших явищ дійсності. Слід зазначити, що фактором зниження ефективності навчального процесу унаслідок порушення стосунків між учнем та вчителем є невротичність педагога, дисгармонійність його характеру, що загострює міжособистісні конфлікти і підсвідомо викликає невротичний розвиток особистості учня. Тому сьогодні значно зростає роль педагога-вихователя як взірця моральної компетентності й гармонійної поведінки.

Вчитель-тьютор (від англ. tutor – учитель) – це особа, що веде індивідуальні або групові заняття із учнями, студентами, репетитор, наставник, опікун. Тьютор — ключова фігура в дистанційному навчанні, що відповідає за проведення занять з учнями, студентами. Особливу необхідність у діях тьютора мають здобувачі освіти інклюзивних груп. На думку фахівців, учитель працює відповідями, а тьютор – запитаннями.

Вчитель-коуч має сприяти дитині в досягненні її життєвих цілей, розвитку та успіху. Коучинг (англ. Coaching – тренерство) – процес, під час якого люди навчаються й отримують певні навички. Коуч – це фахівець, тренер, здатний зробити з людини чемпіона, тобто мова йде про виховання переможців.

Педагог-фасилітатор (від англ. Facilitate – сприяти, допомагати, полегшувати) – це вчитель, основне завдання якого полягає в стимулюванні та спрямуванні процесу самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Фасилітація – це організація й управління процесом обговорення певних питань у групі людей. Мета учителя-фасилітатора – організувати спілкування всіх учасників обговорення з нейтральної сторони, налагодити ефективне обговорення таким чином, щоб зіткнення думок перейшло в конструктивне русло, розбіжності були успішно подолані й прийняте вірне рішення.

Вчитель – модератор. Модерація – це структурований за певними правилами процес групового обговорення з метою ідентифікації проблем, пошуку шляхів їх вирішення та прийняття спільного рішення. Модератор – організатор групової роботи, що активізує і регламентує процес взаємодії учасників групи на основі

демократичних принципів, забезпечує ділове спілкування, обговорення, визначення проміжних і підсумкових результатів групової дискусії.

Сама аббревіатура слова «учитель» має в концепції Нової української школи такий зміст: у – успішний, ч – чесний, чуйний, і – інтелігентний, т – тактовний, толерантний, е – енергійний, л – люблячий дітей, ь – з м'яким характером.

Отже, сучасний вчитель має не просто вчити, а вчити просто; поєднувати в собі такі компетенції: фасилітатора (створювача умов для навчання), супервайзера (організатора), модератора (партнера), коуча (тренера, режисера), тьютора (репетитора); бездоганно знати свій предмет, любити дітей і свою професію. У своїй діяльності педагог Нової української школи має спиратися на компетентнісний, особистісний, діяльнісний підходи [1]. На основі сказанного вище зробимо наступні висновки.

1. Сучасний педагог має бути психологічно та емоційно компетентною людиною, лідером і менеджером, ефективним комунікатором, чесним, чуйним, тактовним, толерантним, успішним професіоналом, який бездоганно знає свій предмет любить дітей і свою професію. Педагог Нової української школи має професійно опанувати функції: вихователя, фасилітатора, супервайзера (організатора), модератора, коуча й тьютора.

2. Психологічна готовність педагога НУШ до професійної діяльності – це сполучення стійкої педагогічної мотивації та здатності вчителя до здійснення педагогічної творчості.

3. Критеріями психологічної готовності педагога до педагогічної творчості виступають: духовно-соціальна спрямованість, педагогічна потреба, мотиваційно-творча активність, інтерес до організації групової роботи, педагогічно-виховна компетентність, педагогічно-когнітивні здібності, креативність, конструктивна ініціатива, моральні ставлення до учнів, культура педагогічного спілкування, психологічна компетентність, гармонійність соціальних взаємостосунків, гармонійність поведінки, педагогічне самовладання, ефективність рефлексивного керівництва, здатність до режисури навчальним процесом, до співтворчості з учнями, до створення нових форм педагогічної діяльності.

Література

1. Гриневич Л. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи / Всеосвіта – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdannasucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html>

2. Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія / Навч. посібник. – К., 2000. – 167 с.

3. Яким має бути сучасний вчитель – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyj-vchytel/>

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Павлюк В. Д.

Адаптація вітчизняних умов до світових стандартів зумовлює впровадження ряду змін, які стосуються всіх сфер життєдіяльності суспільства. Сьогодні в Україні, яка на шляху Євроінтеграції, виникло ряд проблем у галузі професійної орієнтації молоді, вирішення яких є запорукою розвитку не лише кожного громадянина, а й країни в цілому.

Саме тому останнім часом тема професійної орієнтації здобувачів освіти набуває надзвичайної актуальності, оскільки поряд із вже існуючими факторами утруднення визначення професійної належності населення з'являються й інші, серед яких, зокрема, і підвищення ступеня впливу зі сторони, поява великої кількості нових професій, призначення яких не завжди є зрозумілим для пересічного громадянина, підвищення жорсткості вимог до претендентів на певну посаду, що спричинене досить жорсткою конкуренцією та ін. Тому, метою тез є проведення теоретичного аналізу проблем та перспектив розвитку системи професійної орієнтації молоді в Україні в умовах створення Нової української школи та винесення рекомендацій щодо запозичення елементів європейського досвіду в цій галузі.

Стан та перспективи розвитку професійної орієнтації молоді в Україні достатньо широко висвітлені у працях Л. Г. Авдєєва, І. Д. Беха, К. П. Бондарчук, В. В. Борисова, Д. О. Закатнова, М. Я. Зуб, А. Й. Кіящук, О. М. Коропецької, В. Т. Лозовецької, О. В. Мельника, Д. С. Приходько, М. Є. Скиби, В. І. Туташинського, Б. О. Федоришина та ін.

Аналізом сучасної профорієнтаційної системи в Європейському просторі займалися такі дослідники як Н. В. Абашкіна, М. М. Авраменко, П. Білоус, Т. П. Голуб, П. Я. Ольхувка, В. Р. Пасічник, Р. Л. Сойчук, Т. Б. Козак,

Г. О. Корсун, М. З. Кузів, О. І. Павлова, О. Г. Пономаренко та ряд інших дослідників та науковців.

Процес становлення та розвитку системи профорієнтації в Україні, на думку авторів, можна охарактеризувати як складний та суперечливий, якому притаманні періоди спаду та активізації у різні періоди розвитку держави (до незалежності і після), але кожен з яких був і є важливим елементом для розбудови сучасної профорієнтаційної моделі в Україні [3].

Інтереси сучасної людини є надзвичайно різноманітними. Вони генеруються, насамперед, навколо біологічних потреб та індивідуальних інтелектуально-психологічних особливостей людини. Для цього необхідно, щоб особи найманої праці мали професії, що не тільки відповідали б здібностям, нахилам, іншим якостям людини, а й, перш за все, були потрібними на ринку праці. Йдеться про відому в науці тріаду «хочу – можу – потрібно». Саме професійна орієнтація покликана встановити відповідність, певні пропорції між складовими цієї тріади. Це той інструмент, за допомогою якого можна впливати на структуру зайнятості як на державному рівні, так і на галузевому, формуючи цим самим оптимальну структуру виробництва матеріальних та нематеріальних благ, що покликані задовольняти потреби суспільства [2].

Для кращого розуміння побудови та принципів дії системи професійної орієнтації в Україні нами зроблено порівняння її з досвідом профорієнтаційної роботи Польщі.

Так, особливого значення в Польщі приділяють підготовці шкільної молоді до активного формоутворення свого життя. Нова ідея професійного консультування у Польщі виражається в наступних задачах [1]:

- особистість відповідальна за свою долю, повинна зважати на об'єктивні умови, в яких живе, може одночасно використовувати всі задатки і можливості для розвитку власної індивідуальності;
- важливою властивістю людини є її активність, особливо інтелектуальна;
- рішення особистості повинні бути раціональні і правильні, повинні спиратися на знання самого себе, своїх сильних і слабких сторін;
- погляд особистості на тему власних переваг і вад суб'єктивний, не остаточний і потрібно його варіювати;
- під час ухвалення рішення бажано більше враховувати суспільні умови на ринку освіти і праці, зокрема, конкуренцію на ринку праці.

На відміну від України, в якій профорієнтацією і профконсультуванням опікується один державний орган (Державна служба зайнятості, що підпорядкована Міністерству праці та соціальної політики України), в існуючій

системі професійного консультування в Польщі створено мережу інститутів ринку праці, яка виходить за рамки найвідоміших для громадян бюро праці.

Інституції ринку праці діють у межах своєї юриспруденції – повіт або воєводство, але в своїй діяльності вони пов'язані вказівками міністра праці та соціальної політики, що реалізують державні завдання у сфері сприяння зайнятості, пом'якшуючи наслідки безробіття та професійної активізації. Основні їхні припущення містяться в Національному плані дій щодо зайнятості, прийнятому Радою Міністрів. Цей документ визначає цілі та напрямки дій відповідно до пріоритетів державної політики у сфері ринку праці, передбачуваного обсягу фінансових ресурсів, включаючи Фонд праці та державний бюджет, для співфінансування діяльності, відповідає Національному плану дій на певний період. Система професійного консультування в Польщі налічує шість видів інституціональних установ ринку праці [4]: Державна служба зайнятості; Добровільний робочий корпус; агенції зайнятості; навчальні заклади; інститути соціального діалогу; інститути місцевого партнерства.

Як і в Україні, професійне консультування у Польщі керується шістьма принципами: доступності послуг, добровільності, рівності в користуванні цими послугами, свободи вибору професії і місця надання роботи, безкоштовності цих послуг, конфіденційності і охорони особистих даних осіб. У Польщі, на відміну від України, у новій "Класифікації спеціальностей і професій" (1995 р.) була введена нова професія – "консультант професії". З метою підвищення якості послуг консультантів, у Польщі ввели в дію: Післядипломні студії професійного консультування в Університеті в Лодзі, Післядипломні студії заводознавства в Католицькому Люблінському Університеті, а також багатетапні, з участю закордонних фахівців, курси для професійних консультантів, які організовані Загальнодержавною установою праці. На жаль, в українському класифікаторі професій 1995 року такої професії немає, діяльністю профконсультанта займаються спеціалісти з кваліфікацією психолога [1].

На відміну від України, у Польщі держава у ряді випадків компенсує витрати, "понесені працедавцем у разі повної зайнятості направленого випускника (заробітна платня, премії, внески соціального страхування в наперед обумовленому розмірі, що не перевищує мінімального окладу) за період до 12 місяців". Також у Польщі ряд податків протягом року з моменту працевлаштування платить замість випускника держава (в рамках дотації для Фондації праці). Також звільняються від сплати ряду податків протягом року випускники, що відкрили свій бізнес [1].

Отже, досить близькі сусіди (Україна та Польща) та партнери мають багато спільного, але водночас і багато відмінних рис у побудові системи професійної орієнтації населення. Це пов'язано з багатьма факторами, зокрема: особливостями побудови ринкового господарства, адміністративно-територіального поділу, менталітетом українського та польського народів, розвитку політичної системи, що обумовлює певний спосіб побудови та функціонування елементів профорієнтаційної системи та ін. Але, поряд із достатньо раціонально продуманою системою професійної орієнтації існує і ряд проблем, спільність яких в Україні та Польщі обумовлюють і однакові шляхи їх вирішення.

Висновок. Професійна орієнтація є необхідною складовою та передумовою формування оптимальної структури зайнятості населення, особливо в період створення Нової української школи. Враховуючи сучасні та динамічні, у своєму розвитку, умови європейського та світових ринків праці, спираючись на досвід Польщі, можемо накреслити наступні рекомендації: бажано скорегувати концепцію та модель профорієнтаційної системи в Україні; розглянути можливість створення на державному рівні необхідних умов для підготовки спеціалістів, а саме профконсультантів, з надання послуг профорієнтаційного напрямку в закладах освіти; впроваджувати системний та безперервний комплекс профорієнтаційних заходів зі здобувачами освіти.

Подальше дослідження спрямоване на розробку та впровадження внутрішньої системи профорієнтації в усіх закладах освіти на території України із залученням кваліфікованих спеціалістів з урахуванням світового досвіду.

Література

1. Білоус П. Проблема професійної орієнтації в сучасних умовах [в Україні та Польщі] / Павло Білоус // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2005. – № 3. – С. 175 – 184.
2. Маршавін Ю. Профорієнтація незайнятого населення та молоді як чинник досягнення професійної відповідності попиту і пропозиції на ринку праці / Ю. Маршавін // Україна: аспекти праці. – 2008 – №2 – С. 20 – 24.
3. Приходько Д. С. Сучасний стан та перспективи розвитку системи профорієнтації молоді: Український та Європейський досвід. Педагогічні науки : зб. наукових праць. Херсон : ХДУ, 2016. № 129. С. 181 – 187.
4. Adriana Kloskowska Doradztwo zawodowe w codziennej praktyce szkolnej. Z życia szkoły , Otwarty dostep 9 października 2019 NR 96 (Październik

2019) URL: <https://www.monitorszkoly.pl/arttykul/doradztwo-zawodowe-w-codziennej-praktyce-szkolnej> (дата звернення: 29.04.2020).

ЦІННІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ

Панчук Н. П.

Ціннісно-професійне самовизначення в юнацькому віці залежить від рівня та ступеня соціальної активності, самоактивності і продуктивності самої особистості. І. Д. Бех підкреслює, що особистісний ріст залежить від того, наскільки певна особистість «поєднується з загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою укріплюється її духовна свідомість. Остання виступає у якості тієї внутрішньої інстанції, в якій здійснюється згадане єднання, як процес набуття смислу соціальних вимог» [1; с.21].

В умовах модернізації вищої освіти в Україні постає необхідність у вивченні закономірностей професійного становлення особистості. Особлива увага при цьому приділяється формуванню духовності особистості майбутнього вчителя, оскільки «суспільну цінність, значимість особистості як носія системи соціально-психологічних характеристик неможливо збагнути, якщо абстрагуватися від сфери її духовності» [2; с. 25]. Суспільна цінність людини «як особистості є тим вищою, чим глибше вона усвідомила не тільки свої потенційні можливості, а й сенс їх втілення у життя. ...Лише духовно довершена людина при всій своїй неповторності здатна ...якнайповніше розвинути й реалізувати себе. ...Лише той, хто чітко визначився у своїх життєвих планах, у сенсі життя, хто при цьому збагнув фундаментальність, основоположність духовного начала в житті людини, здатен протистояти проявам бездуховності – перш за все у самому собі, а також у навколишньому соціальному середовищі» [2; с.26]. Така ситуація визначає актуальність вивчення проблеми становлення і особливостей формування життєвих та професійних цінностей сучасного вчителя, який безпосередньо впливає на світогляд нових поколінь громадян України.

Дослідниками Л. В. Долинською, З. С. Карпенко, Д. О. Леонтьєвим, В. М. Мицько, М. С. Пряжніковим, С. О. Ставицькою, Н. Ф. Шевченко, Н. В. Чепелевою, М. С. Яницьким тощо вивчаються ціннісні орієнтації як елементи структури фахівця у процесі його професійного становлення. У зв'язку з

цим уваги вимагає вивчення проблеми поєднання та доцільного застосування знань, технологій практичної діяльності з системою цінностей особистості, яка б відповідала професійній поведінці вчителя. Суб'єкт з розвиненою ціннісною системою є «дійовим носієм моральних норм, на якого можна покластися іншій людині при розв'язанні власних духовно-практичних проблем, оскільки він знає, що є загальнозначущим, усталеним, вічним, а що марнотратним» [1; с.20].

Одним із факторів формування особистісних цінностей «вважається свідомо інтелектуальна робота людини по все більш глибокому і широкому відображенню дійсності, а не внутрішньо-спонтанне розгортання визначених динамічних тенденцій» [1; с.18]. Структура людських здібностей формується і будується «не на основі вроджених і підсвідомих, сліпих внутрішніх динамічних тенденцій, а свідомого, осмисленого відображення зовнішньої дійсності» [1; с. 18].

Ціннісні орієнтації є однією з важливих детермінант самоактивності, «адже цінності є, безумовно, тим утворенням у свідомості й самосвідомості, котре найтісніше пов'язане зі сферою потреб особистості, а значить, безпосередньо стосується мотивів самоактивності індивіда» [5; с. 18-19]. «Однією з провідних детермінант самоактивності особистості у виховному процесі є система ціннісних орієнтацій, що внутрішньо визначає напрям і зміст самоактивності, її мотивацію. Водночас слід підкреслити, що певна система цінностей втілюється, опрідметнюється у тих чи інших конкретних феноменах, котрі пов'язані з відповідними формами життєдіяльності, у якій здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення із «явища зовнішнього» у «явище для себе», тобто відбувається переведення суспільних цінностей у суб'єктивно значущі цінності для даного індивіда» [5; с.21-22].

Процес оволодіння цінностями професії педагога у навчально-виховному процесі є можливим за виявлення і створення таких психолого-педагогічних умов, за яких такі цінності набувають цілісного, значущого системного характеру і справляють регуляторний вплив на самостійність особистості.

«По-перше, залежно від того, наскільки забезпечується можливість безпосередньої участі ... в апробації цінностей, їх трансформації, наданні їм нових смислових відтінків, тобто якою мірою індивіди виступають як «співтворці» суспільних цінностей; по-друге, залежно від того, якою мірою такі цінності включені в реальний життєвий контекст (тобто, чи є вони реальними життєвими цінностями у конкретному соціальному середовищі, чи, можливо, лише декларованими, і внаслідок цього такими, що фактично не мають належної спонукальної сили)» [5; с.24].

Система розширення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя розроблена нами у вигляді спецсемінару «Ціннісні орієнтації вчителя», який включав в себе теоретичну та практичну частини [3; 4]. В основу практичних занять покладений системоутворюючий фактор самопізнання як провідного компоненту інтеграції психологічних знань у свідомість майбутнього вчителя, на основі якого відбувається перенесення смислів і значень на дії і вчинки, підвищення самоактивності та врешті особистісне зростання, яке передбачає і розширення ціннісних орієнтацій. Саме самопізнання та адекватне самооцінювання виступають важливими умовами розширення ціннісних орієнтацій, самоактуалізації особистості. Вони обов'язково передують не тільки процесам самовиховання і самореалізації, але й кожному окремому актові цілепокладання. Якщо людина не встигла ще сама розібратись в тому, до чого вона прагне, що є смислом її життя, що їй потрібно, якою вона прагне бути у ставленні до людей і до себе самої, які якості їй слід розвивати, а яких рішуче позбавлятися, то це є свідченням відсутності свободи самоздійснення та цілісної самоактуалізації такої особистості. Життєве самовизначення на основі ціннісних орієнтацій є невід'ємним атрибутом людського буття, оскільки у кожен момент життя людина може бути поставлена перед необхідністю прийняття і здійснення самостійного рішення.

Життєво-професійне самовизначення являє собою інтегроване поєднання морально-світоглядного, ціннісно-цільового і мотиваційного самовизначень особистості, провідним компонентом серед яких є ціннісно-цільовий компонент, оскільки у ситуації життєво значущого вибору чітко виступають ціннісні орієнтації особистості, котрі відбиваються на характері прийнятих рішень особистості. Студенти розуміють, що справжній вчитель, в першу чергу, як особистість, має бути високоморальною та духовно багатою людиною. Тому потрібно допомогти майбутнім спеціалістам не лише визначити професійно-важливі ціннісні орієнтації, а й розробити конкретні шляхи формування необхідних ціннісних орієнтацій («Я-ідеальне») в структурі особистості майбутнього вчителя, можливості їх реалізації в майбутній професії. Отже, ціннісно-сміслові орієнтації особистості можна вивчати з позиції вияву їх психологічної сутності, причин виникнення, механізмів формування та розглядати як певний підсумок особистісного розвитку, зумовлений об'єктивними і суб'єктивними чинниками.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204с.
2. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т.IX част. 5. Київ, 2007. С. 25 - 32.
3. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: навч. посібн. для студентів ВНЗ. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2008. 124с.
4. Максимчук Н. П. Становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2009. 180 с.
5. Психологія самоактивності особистості учнів у виховному процесі: навч.-метод. посібник / За заг. ред . М. Й. Боришевського. Київ: ІЗМН, 1998.192с.

НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ВИЩОГО ПРОФЕСІЙНОГО УЧИЛИЩА №25 м. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Пенделюк Н. П.

Питання формування контингенту є одним із пріоритетних завдань кожного закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі ЗП(ПТ)О), тому велика увага має приділятися проведенню цілеспрямованої профорієнтаційної роботи серед здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти (далі ЗЗСО), яка має бути спрямована на особистість, професійне самовизначення випускника ЗЗСО у виборі професії, закладу освіти і носити не циклічний, а системний характер. Результати цієї роботи, власне, і визначають подальше існування ЗП(ПТ)О.

Під професійною орієнтацією розуміється допомога особистості у використанні власних, притаманних їй особливостей, наданні можливості розвивати їх так, щоб вона була спроможною обирати для себе галузі навчання та праці в ході мінливих умов її життя з метою, з одного боку, бути корисною суспільству, а з іншого – досягти самореалізації [2, с.6].

Професійна орієнтація стимулює пошук людиною найефективніших шляхів і засобів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, розвиток соціально-економічної ініціативи, інтелектуальної та трудової незалежності. За своєю структурою вона є органічним поєднанням взаємопов'язаних елементів – професійної інформації, професійного консультування, професійного відбору та професійної адаптації [3, с. 383].

Із запровадженням карантинних заходів, пов'язаних з Covid 19, спрямованих на збереження здоров'я та життя кожної людини, в усіх освітніх закладах України виникла необхідність переходу до дистанційного навчання в режимі онлайн. У зв'язку із цим виникла потреба у коригуванні організації освітнього процесу, у тому числі і пошуку та реалізації нових форм та методів профорієнтаційної роботи.

Основними завданнями профорієнтаційної роботи Вищого професійного училища №25 м. Хмельницького, в умовах карантину, є:

- популяризація закладу та робітничих професій;
- сприяння своєчасному і усвідомленому вибору професії випускниками ЗЗСО;
- діагностика та професійне консультування;
- допомога у прийнятті рішень щодо професійного самовизначення;
- формування професійної перспективи;
- реклама престижності робітничих професій.

Однією із основних форм профорієнтаційної роботи, в умовах дистанційного навчання, є онлайн-діагностика випускників ЗЗСО, яка спрямована на:

- виявлення схильностей, що відносяться до різних сфер професійної діяльності;
- мотивації потреби у самовдосконаленні;
- впевненості у своїх можливостях з приводу реалізації у майбутній професії;
- виявлення спеціальних здібностей та професійних обдарувань;
- формування позитивного ставлення до себе.

Для цього створені онлайн-тести (за допомогою Google форм), які поширюються на сторінках ЗЗСО міста та області у соціальних мережах, на сайті ВПУ №25 м. Хмельницького та офіційній сторінці закладу у соціальній мережі Facebook.

Для діагностичної роботи використовуються такі методики:

- диференційно-діагностичний опитувальник Е. Клімова;

- оцінка комунікативних та організаторських здібностей за Б. Федоришиним;
- методика дослідження спеціальних здібностей;
- опитувальник професійних схильностей Л. Йовайши;
- тест Дж. Голланда для визначення професійних типів особистості.

Професійне консультування випускників ЗЗСО, за результатами діагностик, здійснюється в режимі онлайн, результати надсилаються на їх електронну скриньку. Це дає можливість популяризувати свій заклад (надсилаються рекламні буклети, перелік професій та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка, які відповідають здібностям та схильностям кожного випускника).

Однією із нових форм надання професійної консультації, в онлайн-режимі, є створення відеороликів про професії та спеціальності, за якими здійснюється підготовка, звернень здобувачів освіти ВПУ №25 до випускників ЗЗСО, де вони діляться враженнями про навчання, власними перспективами на майбутнє, популяризують заклад та робітничі професії. Також створено відеоролик, де представлено знайомство з ВПУ №25 м. Хмельницького (віртуальна екскурсія закладом, представлення аудиторій, майстерень, лабораторій). Розроблено психологічні поради щодо професійного самовизначення «8 кроків до мрії», відеоролик «На допомогу випускнику ЗЗСО. Професійне самовизначення», де окреслено основні кроки у виборі професії з урахуванням індивідуальних схильностей, інтересів і здібностей, а також потреб суспільства.

З метою професійного інформування випускників ЗЗСО створено електронну профорієнтаційну скриньку ВПУ №25, яка містить посилання на всю необхідну інформацію про заклад (відео про діяльність закладу, перелік професій, перелік документів для вступу, посилання на сайт ВПУ №25 м. Хмельницького, сторінку в мережі Facebook, поради щодо професійного самовизначення, умови дистанційного конкурсу «Моя майбутня професія», профорієнтаційні методики, анкету абітурієнта ВПУ № 25 м. Хмельницького та онлайн-квест «Світ професій»).

Однією із цікавих та нових форм профорієнтації у нашому закладі є впровадження квест-технології. З метою розвитку пізнавальної діяльності здобувачів освіти ЗЗСО, розширенню їх можливостей щодо вибору професії, формуванню соціально-значущих життєвих компетенцій, популяризації ВПУ №25 м. Хмельницького та робітничих професій створено профорієнтаційний онлайн-квест «Світ професій».

Квест створено за допомогою сервісу Google-Blogger і містить він 6 онлайн-станцій з завданнями:

- станція «Пізнавальна», метою якої є активізація пізнавальної діяльності випускника ЗЗСО. Завдання полягає у тому, щоб вгадати професію за допомогою ознак, характерних людям різних професій;
- станція «Логічна», метою якої є розширення знань про світ професій. Для цього представлено 25 різних професій, які потрібно розмістити відповідно до типів: «Людина-Природа», «Людина-Людина», «Людина-Техніка», «Людина-Знакова система», «Людина-Художній образ». Кожному типу характерно по 5 професій;
- станція «Інтелектуальна», метою якої є активізація розумових здібностей. Завдання полягає у тому, щоб розгадати кросворд, який містить перелік різних професій та визначити ключове слово;
- станція «Мотиваційна», метою якої є усвідомлення позитивного ставлення до праці людини. Для цього пропонуються прислів'я, пов'язані з працею людини, у яких пропущені деякі слова. Завдання полягає у тому, щоб на місці пропусків зазначити потрібні слова;
- станція «Музична», метою якої є розвиток креативного мислення та творчих здібностей. Для цього пропонується прослухати 6 мелодій, у яких ідеться про різні професії. Завдання полягає у тому, щоб визначити їх;
- станція «Професійна», метою якої є розширення сфери професійних інтересів. Для цього здобувачам освіти пропонується зображення професійних інструментів та засобів праці, які використовуються у роботі в різних професіях. Завдання полягає у тому, щоб визначити їх назви та зазначити, яким професіям вони відповідають.

Для виконання кожного завдання розроблено бланки відповідей, вимоги до оформлення та критерії оцінювання. Всі учасники, які наберуть максимальну кількість балів за участь у квесті, отримають сертифікат та можливість вступу до ВПУ №25 м. Хмельницького поза конкурсом, всі решта учасників отримають додаткові бали до вступу. Дана форма є нестандартним підходом у профорієнтаційній роботі, що дає можливість в ігровій формі зацікавити випускників ЗЗСО, популяризувати свій заклад та робітничі професії та залучити випускників ЗЗСО на навчання до ВПУ №25 м. Хмельницького.

Отже, розуміння структури та змісту профорієнтаційної роботи дає змогу обирати відповідні нові, нестандартні форми та методи профорієнтації, що мають сприяти ефективності та результативності профорієнтаційної роботи серед здобувачів освіти ЗЗСО. Адже, саме від вмінь шукати та поєднувати їх, —суттєво залежить результат набору учнів на навчання до закладу ЗП(ПТ)О.

Література

1. Бех І. Професійна спрямованість змісту навчання трудової діяльності школярів / І. Бех, М. Тименко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка №5. – 1999. – С. 15-21.
2. Зінченко В. П., Янцур М. С. Теорія і практика розбудови системи професійної орієнтації в сучасних умовах / Зінченко В. П., Янцур М. С. // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Наук. зап. РДПН. – Рівне, 1998. – Вип. 4. с.4–15.
3. Романова Е. С. 99 популярных профессий : психологический анализ и профессиограммы : учебное пособие / Е. С. Романова. – 2-е издание. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 464 с.
4. Федоришин Б. Система професійної орієнтації як фактор формування особистості: історично- психологічний аспект/ Б Федоришин// Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр.; [Редкол.: І. А. Зязюн та ін.]. – К.; Вінниця «ДОВ Вінниця», 2006, – Вип. 9. – С. 215-219.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Піддячий М. І.

Праця відноситься до питань гуманітарної безпеки, оскільки завдяки її результатам накопичуються ресурси для захисту людини, сім'ї, народу, держави. На сучасному етапі розвитку спостерігається деформація формування культури праці у підростаючого покоління, що викликана швидкозмінністю технологій, яка знаходиться у прямій залежності від комунікативних процесів [4, с. 144]. Потреби суспільства, особливості міжособистісних відносин та специфіка соціально-економічних процесів спонукає до розроблення нових видів праці й формування їх культурологічної основи.

Соціально-професійна діяльність є формою життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства. Вона виступає провідним фактором соціогенезу у процесі історичного та еволюційного поступу суспільства і його класового структурування, а в особистісному вимірі є засобом самовираження,

самоствердження у процесі реалізації інтелектуального й творчого потенціалу на шляху формування психологічного досвіду.

Забезпечити виконання старшокласником лінійних і нелінійних освітніх, життєвих і трудових завдань у процесі навчання можуть фахівці з багатограним психологічним досвідом, який відповідає галузевим запитам на основі розроблених критеріїв. В інтеграційному ж процесі різновекторність життєвого простору людини формує її рівень психологічного досвіду, який у побудові особистісної траєкторії має аналізуватися та структурується за якісними і ціннісними ознаками [8, с. 59].

Однією з ознак є компетентності як набути в результаті діяльності характеристика особистості, що сприяє успішному входженню особистості в соціально-професійний простір. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері [2, с. 32]. Розробляються компетентності на різних рівнях засвоєння змісту освіти з дотриманням критеріїв вікової періодизації.

Одним із засобів, який допоможе старшокласнику адаптуватися, індивідуалізуватися та інтегруватися у різновиди діяльності є система соціально-професійного розвитку особистості. Розробляється соціально-професійний простір шляхом проектування на власному культурологічному підґрунті. У процесі розроблення проекту мають враховуватися ризики пов'язані із зовнішнім впливом учасників міжсуспільної взаємодії, які мають власну культуру, суспільні цінності та визначені пріоритети розвитку [5, с. 85].

Соціально-професійний розвиток старшокласників спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної (діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці [3, с. 7]. Він є комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних та громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для

задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці. Механізми формування та функціонування соціально-професійного розвитку старшокласників зумовлюються системою координат життєвого простору людини та суспільства. Складності його проектування пов'язані з: вибором напряму професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці; системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах [7, с. 29]; об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави; заниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу; хронічним дефіцитом проектів і ресурсів для розвитку протягом життя тощо [6, с. 122].

У процесі соціально-професійного розвитку старшокласників визначається сукупність умов, що цілеспрямовано впливають на їхню життєдіяльність, свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, ціннісних орієнтацій та потреб. Це сприяє соціалізації, усвідомленню себе особистістю, котрій близькі та зрозумілі інтереси інших. Доцільність створення системи соціально-професійного розвитку старшокласників пов'язана з: трансформацією зусиль суб'єктів діяльності шляхом закріплення взаємозв'язку компонентів навчально-виховного процесу (цільового, змістового, організаційного, діяльнісного, продуктивного) [1, с. 252]; розширенням діапазону можливостей впливу на особистість завдяки залученню до процесу освоєння природного й соціально-професійного середовищ; проектуванням умов саморозвитку, самореалізації та самоствердження особистості, що сприяє її самовираженню, вияву неповторної індивідуальності, гуманізації ділових і міжособистісних стосунків тощо.

З огляду на закономірні зв'язки між метою, засобами та результатами соціально-професійно спрямованого навчання старшокласників й умовами їх застосування увага приділяється таким основним складовим змісту освіти й вимогам до підготовки: 1) трудова діяльність та її інфраструктура; 2) праця людини; 3) професійна культура; 4) професійна орієнтація; 5) господарювання у побуті; 6) підприємницька діяльність; 7) соціально-професійна взаємодія на ринку праці.

З метою покращення системи підготовки старшокласників до соціально-професійної взаємодії подальшого дослідження потребує: вивчення закономірних зв'язків між цілями освіти і метою навчання у відповідності до особистісної значущості і суспільної необхідності на даному етапі розвитку; обґрунтування змісту освіти, технологій, форм, методів і засобів підготовки до життя та праці; проектування процесу формування компетентностей; розроблення шляхів забезпечення прогнозованих результатів освітньої діяльності; прогнозування кінцевих результатів навчання та перспективності їх застосування з метою отримання соціального пакету за результатами праці.

Література

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. К.; Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
2. Піддячий В. М. Естетичні засади професійного саморозвитку майбутнього педагога [Рукопис] : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. 279 с.
3. Піддячий М. І. Виховання і розвиток дітей засобами праці. Трудова підготовка в закладах освіти, 2007. Вип. 3. С. 6–9.
4. Піддячий М. І. Навчально-виховний комплект старшокласників: соціально-професійна орієнтація. Проблеми сучасного підручника. Київ : Пед. думка, 2015. Вип. 15 (2). С. 141–149.
5. Піддячий М. І. Соціально-професійна орієнтація учнів як напрям у підручникотворенні. Проблеми сучасного підручника. Київ : Пед. думка, 2011. С. 80–89.
6. Піддячий М. І. Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання: дис. ... д. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2010. 507 с.
7. Федоришин Б. О. Психологічні аспекти профорієнтації учнів. Київ : Знання, 1976. 48 с.
8. Формування освітнього середовища профільної школи: [колективна монографія] / Піддячий М. І. та ін. ; за ред. М. І. Піддячого. Київ : Педагогічна думка, 2013. 200 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Піддячий В. М.

Сучасні суспільні трансформації та реформування освіти спонукають до переосмислення професіоналізації педагогів. Розглядається це явище із різних ракурсів:

З позиції психології професіоналізація педагогів розглядається як розвиток їх мислення, пам'яті, уваги, уяви, почуттів, вольових якостей та досвіду;

З точки зору акмеології – як процес і результат системних перетворень, які включають розвиток культури, професійної компетентності, продуктивної Я-концепції, здібностей, особистісних якостей, творчого потенціалу, мотивації досягнень тощо;

У соціально-економічному вимірі – як розвиток людського капіталу впродовж підготовки до трудової діяльності та включення в соціально-економічну сферу зайнятості, де вона має суперечливий характер, оскільки існує велика розбіжність між кількістю працівників з різних сфер діяльності та існуючою пропозицією на ринку праці;

З точки зору соціології – як процес здобуття соціального статусу через приналежність до певного соціуму впродовж професійної самореалізації, розвитку самосвідомості і культури;

З позиції педагогіки – як підготовка до професійної діяльності через набуття спеціальних знань, умінь, навичок та формування інших якостей [4; 5]. Цей процес забезпечують заклади вищої та післядипломної освіти, що безпосередньо готують фахівців та періодично підвищують рівень їхньої кваліфікації, що сприяє формуванню соціально важливих професійних якостей, світоглядних переконань та ставлень [3].

Спираючись на зазначені підходи професіоналізацію педагогів розглядаємо як процес професійного становлення і розвитку до рівня ефективного, результативного, відповідального і надійного виконання складної діяльності у найрізноманітніших умовах. Вона передбачає багатоаспектну світоглядну підготовку, що включає усвідомлення широкого спектру соціальних потреб і зв'язків, які потрібно забезпечувати впродовж реалізації мети професійної діяльності на основі розуміння її змісту і специфіки. Професіоналізація педагогів передбачає зростання впродовж професійної кар'єри, а її результатом є досягнення професіоналізму.

Професіоналізм педагога розглядаємо як здатність знаходити найефективніші шляхи та способи виконання визначених завдань у межах професійної компетенції. Він передбачає: «оволодіння основами й глибинами ... професії» [6, с. 332]; «глибоке та всебічне знання і володіння практичними навичками в ... галузі суспільно корисної діяльності» [1, с. 302]. Отже, професіоналізм педагога – це якість, набута в результаті професійного розвитку, що характеризується досконалим знанням змісту своєї роботи, її форм, методів та засобів, що спрямовані на реалізацію визначеної мети.

Взявши за методологічну основу дослідження концепцію педагогічної майстерності І. А. Зязюна, зазначимо, що у сучасних умовах для успішної професіоналізації педагогу важливо: здійснювати неперервне навчання; оновлювати свої знання, уміння та навички; розвивати професійно-особистісні якості; отримувати новий досвід; опановувати наукову методологію. У цьому контексті, його професійний розвиток доцільно спрямовувати у таких напрямках:

світоглядна підготовка, що передбачає: а) розвиток загальнолюдських, національних та європейських цінностей; б) усвідомлення біоенергетичної і духовної сутності людини; в) розуміння важливості освіти впродовж життя; г) сприйняття ідеології сталого розвитку; д) гуманістичне ставлення до суб'єктів учіння тощо;

опанування сучасних методів наукового пізнання та формування здатності до метапредметного осмислення навчального матеріалу;

вдосконалення інформаційно-цифрової та іншомовної комунікативної компетентності;

формування готовності до творчої та ефективної організації учіння;

удосконалення рівня педагогічної майстерності, яка передбачає володіння спеціальними професійними якостями та універсалізмом [2, с. 88–89].

Література

1. Державне управління та державна служба : словник-довідник. Київ: КНЕУ, 2005.
2. Зязюн І. А. Педагогічна професія в контексті двох парадоксів. Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр., укр.-пол. щорічник. 2012. Вип. XIV. С. 88–89.
3. Піддячий В.М. Естетичні засади професійного саморозвитку майбутнього педагога: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2016. 279 с.

4. Піддячий М. І. Освіта і наука України: соціально-професійний розвиток. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №13, Проблеми трудової та професійної підготовки. 2017. Вип. 8. С. 75–80.

5. Піддячий М. І. Соціально-професійний розвиток старшокласників: праця як основа життєдіяльності та поступу. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць. 2018. Вип. 10. С. 98–108.

6. Пуцов В.І., Набока Л.Я. Особливості навчання дорослої людини : навчальний посібник. Київ : ЦППО АПН України, 2004. 60 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЕМОЦІЙНОГО РЕСУРСУ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВИХ УЧИТЕЛЬСЬКИХ РОЛЕЙ

Радзімовська О. В.

Головним трендом у сучасній освіті є зміна світогляду та психології людей, які планують працювати вчителем або вже обіймають дану посаду в школі. Відповідно до Концепції НУШ перелік професійних ролей, які мають виконувати вчителі розширюється. Ні дітей, ні батьків вже не задовольняє вчитель – ретранслятор, байдужий до інтересів дитини та його переживань....

Вчитель ХХІ століття передусім повинен знаходити спільну мову з учнями (бути ідеальним психологом); бути різнобічною, універсальною людиною, не обмежуючись лише сферою свого предмету; не боятися помилок, шукати та бути самокритичним; бути людяним, розуміти потреби своїх учнів; стимулювати творчі ідеї учнів, обережно супроводжуючи їх у навчанні; бути чесним, чуйним та мати почуття гумору; в процесі взаємодії бути тактовним, толерантним, терплячим; вірити у себе, бути успішним; повинен вміти працювати в команді, вирішувати проблеми і знаходити творчі рішення, відчувати задоволення й щастя від своєї професійної діяльності, від життя в цілому.

Серед низки, розпочатих в Україні реформ можемо назвати і освітню, що впроваджується в нашої державі, починаючи із 2016 року. Третій рік в школах реалізуються розроблені і представлені в Концепції Нової української школи засади. На сьогоднішній день за новими освітніми стандартами працює початкова школа.

Розглянемо основні вимоги до вчителя відповідно до представлених у Концепції Нової української школи. Коуч – це педагог – тренер, головним завданням якого є виховання переможців. Коучинг допомагає навчитися вчитися. На думку М. Дауні, коучинг можна порівняти із танцем двох людей, які однаково гармонійно рухаються. Серед найважливіших принципів, що лежать в основі коучингу виділяють: 1) усі люди володіють здатністю до розвитку; 2) зміни відбуваються лише за умови наявності мотивації; 3) усвідомлення власного потенціалу пов'язане із успішністю, що впливає на досягнення; 4) розвиток відбувається лише за умови активного включення у процес діяльності, його осмислення та проектування майбутнього. Відтак, вчитель-коуч, здійснюючи супровід дитини відповідно до її індивідуальної траєкторії сприяє розвитку в учня самостійності та відповідальності, а також допомагає створенню в класі згуртованої команди.

Тьютор – репетитор, наставник, особа, яка проводить індивідуальні та групові заняття із учнями. Тьютор займає ключову роль у дистанційному навчанні, відповідає за проведення занять із учнями. Дії педагога-тьютора спрямовані на: 1) виявлення освітніх потреб, проблем та запитів учня; 2) супроводження учня на усіх етапах навчання; 3) наповнення освітнього середовища надлишковими ресурсами, тим самим створюючи систему виборів; 4) допомогу у вибудовуванні індивідуального маршруту досягнення цілей, спрямування його траєкторії розвитку; 5) організацію навчального процесу на принципах індивідуалізації освіти.

Поняття «фасилітатор» у науковий обіг було введено К. Роджерсом та розуміється як людина, що забезпечує успішну групову комунікацію.

Головним завданням педагога-фасилітатора є організація й управління процесом обговорення певних питань (тем) в групі людей, допомога в усвідомленні загальних цілей та підтримка позитивної групової динаміки в досягненні поставлених задач засобами дискусії (діалогу). Фасилітатор не захищає жодну із сторін, тримає нейтральну позицію. Такий педагог створює комфортну атмосферу в групі, полегшуючи комунікацію та працює на основі принципів поваги та толерантності. Головною метою для вчителя – фасилітатора є налагодження ефективного обміну думками та спрямування навіть протилежних думок у конструктивне русло, результатом якого є прийняття спільного рішення. В основі діяльності фасилітатора лежить особистісний підхід, що дозволяє виявляти ресурсні можливості учнів, демонструвати довіру, здійснювати пошук внутрішньої мотивації, активізувати мислення тощо. Серед важливих особистісних характеристик педагога – фасилітатора можна виділити

пунктуальність, точність, емпатію, відкритість, виразність мовлення, темп мовлення, ініціативність тощо.

Модератор – наставник, керівник, який здійснює підтримку і організацію роботи групи. Серед головних його завдань – контроль за виконанням встановлених правил і норм (зокрема, і в інтернет-ресурсах та на форумах). В означеному контексті педагог-модератор може коментувати певні репліки та судження учнів, узагальнювати отриману інформацію, стимулювати роботу, планувати хід подій. Має певні адміністративні повноваження.

Підсумовуючи, варто зазначити, що коло функціональних обов'язків вчителя, збільшилося. Постає нагальне питання пошуку ресурсів, які б дозволили би сучасному вчителю впоратися із виконанням усіх прописаних ролей. Будь-яке реформування, зміна усталеного ходу подій або просто звичних професійних дій може спричиняти у деяких вчителів виникнення стресу. Саме тому, доцільним є висвітлення теми пошуку ресурсів, від наявності яких залежить швидкість досягнення поставлених цілей.

Ресурс – кількісна міра виконання будь-якої діяльності; умова, що дозволяє за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат [1]. Ресурси бувають матеріальні (речі, гроші..., все, до чого можна доторкнутися) та нематеріальні (навички, здібності, знання, успіх, час, інформація, знайомства, здоров'я тощо).

В певний період свого життя людина може перебувати або в ресурсному, або в нересурсному стані. Перебуваючи в ресурсному стані людина здається, що все відбувається легко, ніби само по собі (зокрема, вона швидко засвоює знання, оволодіває навичками, приймає рішення, легше долає труднощі та складні життєві ситуації). І, навпаки, перебуваючи у нересурсному стані – робить нерозумні помилки, ефективність дій знижується, зникає легкість, людина намагається триматися подалі від інших, часто перебуває у поганому настрої, нарікає на своє життя.

Розглянемо емоційний ресурс. Цікавим є таке визначення «емоційний ресурс – це кероване щастя». Спектр емоцій величезний (Е.Помиткін виділяє 300 емоцій та емоційних станів), однак, більшість вчителів, при опитуванні змогли назвати не більше десяти. Це вказує на недостатнє розуміння вчителями особливостей своєї емоційної сфери.

Для того ж, щоб отримувати енергію від емоцій важливо навчитися ефективно ними керувати, вміти вчасно їх проживати. Вивільнення від негативних емоцій є важливим способом збереження енергії в організмі. Не вивільнена емоція – це втрачений емоційний ресурс. Емоційні ресурси (позитивні, значущі моменти)

можна знайти у минулому – відпочинок на морі, народження дитини, перемога на змаганнях ..; в теперішньому – все, що ви можете зробити для себе для підняття свого настрою та життєвих сил тут і тепер (відвідати сауну, з'їсти морозиво, поспілкуватися з друзями, пограти з улюбленою кішкою..) та майбутньому – це ті події про які ви мрієте і очікуєте, що вони принесуть вам позитивні емоції [2]. В подальших дослідженнях ми плануємо детально дослідити поняття «культура емоцій», «емоційний інтелект», «емоційна компетентність», «емоційна зрілість», «емоційна обдарованість», «емоційне мислення», «емоційне маркування».

Література

1. Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
2. [Чехонина](#) Е. Эмоциональный ресурс – управляемое счастье. Сайт «Психологи на b17.ru». [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.b17.ru/article/55024/>

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В РАННІЙ ЮНОСТІ

Савицька О. В.

Проектування майбутнього в ранній юності переплітається з вибором професії та професійним самовизначенням. Проблема професійного самовизначення, вибору професії старшокласниками є однією з основних у психології праці, яка розв'язується засобами профорієнтації. Вона, як вказував Б.О.Федоришин, є науково-практичною системою підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення [3]. Загалом у психології праці та профорієнтації визнаною є думка про те, що успішність розв'язання школярем проблеми професійного самовизначення визначає особистісно-професійний розвиток його як фахівця в майбутньому [2]. Водночас, впродовж професіогенезу проблема професійного самовизначення, вибору професії, перебудови кар'єри та зміни професійного шляху постає перед особистістю неодноразово, що зумовлено як закономірностями професійного розвитку, так і нормативними та ненормативними критичними подіями життя. І щоразу професійне

самовизначення передбачає рефлексію професійного «Я», ревізію особистісно-професійних надбань суб'єкта праці та створення чітких життєвих перспектив особистості [1]. У зв'язку з цим сьогодні профорієнтація виходить за межі одноразової допомоги у виборі професії і допомоги лише старшокласникам.

Досить часто виникає саме потреба у організації профорієнтаційного супроводу особистості на різних етапах її професійного становлення та розвитку. Профорієнтаційний супровід уявляється нами як системна, інтегративна технологія допомоги суб'єкту особистісно-професійного розвитку, яка реалізовується практичним психологом і спрямована на визначення професійних перспектив, побудови кар'єри та професійного самовизначення. Ґрунтуючись на особистісно зорієнтованому підході профорієнтаційний супровід забезпечує допомогу суб'єкту у з'ясуванні його внутрішнього потенціалу та корекцію професійного становлення та самовизначення особистості.

Потреба у такій корекції особистісно-професійного розвитку виникає вже на перших етапах професійної підготовки: етапі адаптації та інтенсифікації (відповідно перший та другий-третій курси навчання у закладі вищої освіти). В цей період студент переживає, так звані, кризи професійного навчання, які пов'язані як з адаптацією до самостійного життя, зміною провідної діяльності, так із незадоволенням професійною освітою, професійною підготовкою, усвідомленням помилок вибору професії [1]. Досить часто формування релевантної мотивації, необхідних умінь та навичок для здійснення навчально-професійної діяльності, самостійної та творчої науково-дослідницької діяльності, врешті-решт корекція вибору професії шляхом вибору спеціалізації, залученням до наукової роботи допомагають студентам вийти з цієї нормативної кризи професійного становлення.

З метою виявлення особливостей оцінки першокурсниками рівня усвідомлення вибору професії, з'ясування простору самовизначення, а також вивчення корекційно-діагностичних можливостей інструментарію профорієнтаційного супроводу нами було проведено емпіричне дослідження першокурсників, які стояли перед вибором спеціалізації. Дослідження проводилося в два етапи: на першому етапі (групова форма роботи) студентам пропонувалося оцінити ступінь готовності до успішного виконання різноманітних трудових дій за допомогою активізуючої профорієнтаційної методики (М. С. Пряжнікова); на другому етапі (індивідуальна профконсультація) вивчалися готовність до професії, мотивація вибору професії (спеціалізації) тощо.

Емпіричне дослідження виявило, що, по-перше, простір самовизначення студентів-першокурсників, які навчаються за спеціальністю «Середня освіта

(Українська мова та література)», включає, перш за все, педагогічну професію (90 %) та споріднені з нею : журналістика (65 %), редагування (50 %), перекладач (25 %), кореспондент (35 %), три перші з яких студенти-філологи можуть обирати як спеціалізації. Найвищий рейтинг виявлено у поєднанні професій : вчитель-журналіст, вчитель-журналіст-редактор.

По-друге, студенти-першокурсники намагалися утвердитися у правильності, зробленого рік тому, вибору професії, тому у 55 % випадків найперше здійснювалася оцінка готовності до педагогічної діяльності; всі респонденти цікавилися рівнем готовності до двох або більше професій, опанування яких є можливим в період їх навчання у конкретному виші. Водночас 95 % студентів прагнули утвердитися у правильності свого професійного вибору та переконатися, що готовність до інших професій (психолог, спортсмен, прикордонник, адвокат), які були альтернативами професійного вибору після школи, нижча. Ці професії потрапили у простір самовизначення або через значні досягнення студентів у цих сферах, або через значні спеціальні здібності та інтерес до цих видів професійної діяльності. 45 % респондентів оцінювали готовність до професій, які не лежали у просторі професійного вибору (стюардеса, археолог, дизайнер, актор, домогосподарка), і пояснювали це бажанням пофантазувати над ймовірнісними професійними шляхами. Жоден з першокурсників не намагався оцінювати готовність до асоціальних типів професійної діяльності людини (бомж, повія, попрошайка, злодій тощо).

По-третє, у 25 % респондентів виявлено неготовність до жодної з професій, які ними оцінювалися, 40 % мають достатній та високий рівень готовності до всіх чотирьох професій, які оцінювали, а 35 % студентів виявили високий або середній рівень готовності до однієї або двох оцінюваних професій. 95 % респондентів виявляли задоволення з приводу отриманих результатів, зазначаючи, що очікували подібний до отриманого результат. Це ще раз підтверджує усвідомлення здійсненого ними вибору та успішне завершення першого етапу професійного навчання.

Отже, як засвідчило наше дослідження, всі респонденти усвідомлюють вибір професії як одну з важливих подій їх минулого, яка визначає їх сьогодення, і є підсумком їх особистісного та інтелектуального розвитку. Професійне самовизначення студентів здійснювалося виходячи з широких уявлень про обрану професію, усвідомлення власних можливостей, здібностей, схильностей та інтересів. Використання активізуючої профорієнтаційної методики (М. С. Пряжнікова) виконувало роль не лише діагностичну, а й, як виявило професійне консультування студентів, корегуючу функцію, оскільки змусило

студентів здійснити рефлексію вибору професії та аналіз власних можливостей та здатностей до інших професій. Водночас, як засвідчило наше дослідження, існує нагальна потреба у психологічному супроводі процесу особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця. Задовольнити її можна через організацію профорієнтаційного супроводу розвитку особистості у закладі вищої освіти. Суб'єктом профорієнтаційного супроводу повинна стати психологічна служба університету, яка забезпечить формування та розвиток професійної свідомості студентів, побудову їх індивідуальної освітньої траєкторії та кар'єри.

Література

1. Пряжников Н.С., Пряжникова Е.Ю. Психология труда и человеческого достоинства. Москва : Академия, 2007. – 480 с.
2. Пряжникова Е.Ю., Егоренко Т.А. Проблема профессионального становления личности. Современная зарубежная психология. 2012. № 2. С.11-122.
3. Федоришин Б. О. Психологічні аспекти профорієнтації учнів Київ : Знання, 1976. 48 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Столяренко О. Б.

Останніми роками соціально-економічний розвиток нашої країни супроводжується формуванням такого ринку праці, для якого характерним є виникнення нових складних вимог до рівня підготовки фахівців, які були би здатні швидко адаптуватися до умов сучасного виробництва. Вирішення означених проблем тісно пов'язано з активізацією процесу професійного самовизначення особистості під час шкільного навчання. Як вказують вітчизняні психологи [2; 4; 5], потреба у професійному самовизначенні виникає на межі старшого підліткового та молодшого юнацького віку і зумовлена логікою особистісного та соціального розвитку підлітка.

Значущість процесу організації професійного самовизначення особистості висвітлено в працях вітчизняних вчених І. Беха, Є. Клімова, О. Мельника, В. Рибалки, М. Тиценка, В. Сидоренка, Б. Федоришина. Вчені розглядали різні

аспекти формування готовності школярів до праці, зокрема до сільськогосподарського профілю (Р. Гарбич, О. Губенко, Р. Личечко, М. Руденко, Л. Тищенко, О. Тополь, В. Хільковець). У теорію практичної підготовки старшокласників вагомий внесок зробили такі відомі вчені: В. Алфімов, В. Васенко, О. Коберник, І. Колосок, А. Кучерявий, В. Сидоренко. Результати їх наукових досліджень дозволяють стверджувати, що більшість випускників сільських шкіл не мають достатньої трудової та психологічної готовності до сільськогосподарської праці.

Основною причиною такої ситуації є те, що сьогодні чимало батьків, намагаючись створити сприятливі умови для розвитку підлітка, звільняють його від домашніх обов'язків, відгороджують від участі в суспільно корисній праці. Загалом, учні сільських шкіл не байдикують дома, бо господарство вимагає постійної праці усіх членів родини. Але часто поза увагою батьків залишається вироблення навичок культурного способу життя, формування моралі, правосвідомості, розвиток вищих психічних функцій. Багато сучасних сімей виховання підростаючого покоління зводять до того, щоб нагодувати та одягнути дитину не гірше за інших. У таких родинах діти нерідко стають «жертвами» домашньої профорієнтації: їх орієнтують на «престижні» професії, часто авторитарно, без урахувань можливостей дитини та її бажань.

Вчені переконують [3; 5; 7], що для вирішення проблеми допрофесійної підготовки учнів у навчальних закладах сільської місцевості необхідно розробити сучасні науково обґрунтовані методики практичної підготовки старшокласників до сільськогосподарської діяльності. Їх слід сформувати базуючись на тому, що зміст допрофесійної освіти учнів загальноосвітньої школи має охопити знання, вміння й навички, які стосуються галузі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, та забезпечити мотивацію готовності старшокласників до такого роду діяльності.

Вибираючи шляхи розв'язання означеної педагогічної проблеми, обов'язково слід взяти до уваги характерні ознаки та умови функціонування конкретної сільської школи, тобто: специфіку сільського способу життя і праці, сучасний стан розвитку основних галузей виробництва та механізації, сезонність робіт у сільському господарстві, малу наповнюваність класів більшості сільських шкіл, низький рівень матеріальної бази та інші характеристики навчального закладу певної місцевості. Також необхідно зважати на індивідуальні особливості сучасних школярів.

У повсякденній консультативній практиці щодо професійного самовизначення учнівської молоді психологи звикли користуватися

психологічною методикою, запропонованою Є. Клімовим. Суть її полягає в тому, що залежно від особливостей основного предмета праці усі існуючі професії поділяються на п'ять основних типів: діономічні («людина – природа»), технономічні («людина – техніка»), соціономічні («людина – людина»), сигнономічні («людина – знакова система»), автономічні («людина – художній образ»). У свою чергу, професії п'яти типів поділяються на підтипи, які різняться психофізіологічними вимогами до працівників.

Дана класифікація зручна для вибору майбутньої професії, тому що будується за основними її ознаками: мета праці, засоби праці: ручні, машинно-ручні, автоматизовані, апаратні, умови праці: звичайний побутовий мікроклімат, на відкритому повітрі, у незвичних умовах, з підвищеною моральною відповідальністю.

У наших дослідженнях, проведених у школах Кам'янець - Подільського району, було встановлено, що коли до завершення навчання у школі залишився один семестр, 28,6 % випускників ще не визначилися з вибором професії. Основні причини такої ситуації, на нашу думку такі: мала кількість робочих місць з бажаної спеціальності (23,2 %), неможливість в умовах села отримати достовірну інформацію про майбутню професію (18,9 %), відсутність відповідної системи профорієнтації (21,3 %).

Думка батьків щодо вибору професії виявилася визначальною для 66,3 % досліджуваних. Вибір професії, запропонованої батьками, для більшості випускників сільських шкіл пов'язується або з безвихіддю, або з можливостями матеріального забезпечення. Однією з причин нестійкості вибору професії у старшому шкільному віці є значимий вплив батьків і родичів, які мають свою думку щодо подальшого життя рідної дитини. Порадами вчителів скористались лише 3 % учнів, які й обрали професію педагога.

Згідно результатів нашого дослідження, юнаки віддають перевагу професіям юриста, програмувальника, економіста, військового, досить рідко - педагога. Серед робітничих і сільськогосподарських професій на першому місці будівельник, водій автотранспорту, продавець, кравчиня, охоронець. 38,7 % випускників сільських шкіл, на жаль, бачать своє майбутнє лише за кордоном у якості обслуговуючого персоналу. Дає привід для тривоги факт, що молодь села практично не приваблюють сільськогосподарські професії. Збираються стати фермерами лише 12,3 % опитаних, основна причина – допомогти батькам.

Проведене дослідження показало тривожні для народного господарства й суспільства зміни у поглядах сільської молоді на майбутню професію. Орієнтація

на «вигідні» спеціальності може спричинити значний відтік молоді з провідних галузей сільського господарства.

Кількість випускників, які не мають наміру вчитись далі, а одразу ж будуть включені у процес матеріального виробництва майже однакова серед випускників 9-го та 11-го класів: 16,4 % та 17,5 % відповідно. Усього 12,2 % випускників налаштовані самостійно заробити кошти для того щоб продовжити освіту та здобути бажану професію.

Про зміст обраної професії, про здібності, яких вона потребує від працівника, випускники сільських шкіл практично не мають уявлення. Отже, не безпідставним є припущення вчених, що сільська школа ще не повною мірою готує учнів до свідомого вибору професії. Лише третина старшокласників під час обстеження демонструє стійку ієрархію ціннісних орієнтацій. В інших вони або недостатньо диференційовані, або недостатньо стійкі. Водночас, рівень особистісних і соціальних вимог завищений. Високий рівень споживчих очікувань не підкріплений прагненням професійного розвитку. У багатьох випускників бажання якнайбільше заробляти не узгоджено з психологічною готовністю до складнощів кваліфікованої та продуктивної праці, що може у майбутньому призвести до розчарувань, депресії та дезадаптації в суспільстві.

Як бачимо, профорієнтаційна робота в сільській школі потребує нагального пошуку нових форм і методів. Вона може і повинна бути включеною до цілісної системи шкільної навчально-виховної роботи з учнівською молоддю. Головною метою школи є підготовка учня до виходу в самостійне життя після її закінчення. Професійне самовизначення учня є найважливішою складовою його підготовки до самостійного життя. При цьому йдеться не про будь-яке самовизначення, а про таке, що найкраще узгоджується з інтересами самої особистості, не випадковими і ситуативними, а тими, що відповідають повній реалізації особистісного потенціалу в трудовій діяльності.

Отже, перед педагогічним колективом сільської школи постає непросте завдання стимулювати розвиток в учнів тих психологічних характеристик, які за своєю сутністю є передумовами успішного професійного навчання й успішної професійної діяльності в найближчому майбутньому. Для цього педагогам і психологам насамперед потрібно визначитися зі змістом професійно значущих індивідуальних особливостей особистості кожного юнака, а також із можливостями, умовами і напрямками їх розвитку. Педагогічні працівники повинні здійснювати професійну орієнтацію на основі інтеграції психолого-педагогічних впливів та прогнозування особистісного розвитку учня вже у підлітковому віці, що, безперечно, сприятиме всебічному виявленню можливостей

молодих людей у майбутній трудовій діяльності, навчить їх бути конкурентноздатними, орієнтуватись у світі, де швидко змінюються запити і можливості.

Література

1. Балл Г. Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації школярів // Професійна діагностика. 2005. С. 4–19.
2. Барабаш Ю. Г. Психолого-педагогічні основи вибору професії : навч. посіб. Луцьк : РВВ «Вежа Волинського держ. університету ім. Лесі Українки», 2003. 201 с.
3. Бех І. Д. Виховний потенціал позашкільної освіти // Теоретико-методичні основи виховання творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. матеріалів наук.-практ. конф. Київ, 2006. С. 4–6.
4. Васильков В. М. Соціально - психологічні питання професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах // Педагогіка і психологія. 2009. №3. С.59.
5. Вітковська О. В. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації : монографія Київ : Наук. світ, 2001. 91 с.
6. Лісогор Л. С. Працевлаштування випускників в умовах економічної кризи // Демографія та соціальна економіка. 2009. № 2. С. 58–67.
7. Мелешко В. Функціонування освітнього округу як механізм оновлення шкільної мережі у сільській місцевості // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Умань : ПП Жовтий О. О. 2012. Вип. 43. С. 150–156.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ

Сиско Н. М.

На даному етапі розвитку освіти, зокрема, системи професійної освіти, відбуваються реформи, які спрямовані на підняття її статусу та престижності [1].

У закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О) створюються сучасні освітні середовища, функціонує вже понад 230 потужних навчально-практичних центрів за різними професіями, мережа яких постійно розширюється, покращується матеріально-технічна база закладів, підвищується рівень професійно-педагогічної компетентності викладацького складу. Усі ці заходи сприяють забезпеченню якості професійної освіти, піднімають її статус та формують новий імідж випускника ЗП(ПТ)О, як всебічно розвиненої особистості, конкурентоспроможної та мобільної на ринку праці, здатної до вибору індивідуальної освітньої траєкторії, навчання впродовж усього життя, розвитку професійної кар'єри.

Професійне становлення особистості – це процес, що триває протягом значної частини життя людини, починаючи від етапу формування професійних намірів, професійного навчання та її реалізації у праці до завершення професійної діяльності.

Сучасні українські дослідники (Є.В. Єгорова, Н.І. Литвинова, І.П. Маноха, М.В. Папуча, Н.А. Побірченко, В.В. Рибалка, В.В. Синявський, Б.О. Федоришин та ін.) розуміють професійне самовизначення як діяльнісний прояв свідомого суб'єкта, що здійснює життєво важливий вибір [2, с.171].

Метою професійної орієнтації у ЗП(ПТ)О є забезпечення допомоги майбутнім здобувачам професійної освіти у свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні. Успішним результатом профорієнтаційної роботи є досягнення балансу між прагненням людини до особистісного й професійного саморозвитку і потребами національної економіки, ринку праці у фахівцях певних видів економічної діяльності.

Викладач ЗП(ПТ)О в процесі здійснення профорієнтаційної роботи долучається до усіх її складових: професійної інформації (просвіти), професійної консультації, професійного відбору та професійної адаптації.

Успішна реалізація завдань профорієнтаційної роботи залежить від рівня професійно-педагогічної компетентності викладача.

Пріоритетними завданнями профорієнтації системи П(ПТ)О визначено:

- поступове формування в учнів внутрішньої готовності до свідомого і самостійного професійного самовизначення та подальшого проєктування, корегування і реалізації перспектив свого професійного розвитку;
- формування позитивного ставлення до праці, як до життєвої цінності;
- розвиток інтересу до різноманітних сфер трудової діяльності;
- надання морально-етичної підтримки учням (формування оптимістичного відношення до своєї професійної діяльності);

- розвиток цілеспрямованості, винахідливості, креативності;
- формування системи ціннісних орієнтацій, установок у виборі професії;
- розвиток здатності до проектування та реалізації освітньо-професійних планів учня ЗП(ПТ)О [2, с. 211].

З метою розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів ЗП(ПТ)О щодо застосування інноваційних форм профорієнтаційної роботи Науково-методичний центр професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області (далі – НМЦ ПТО ПК) проводить курсове підвищення кваліфікації, семінари, вебінари, майстер-класи, на яких викладачі опановують сучасні методи активізації професійного самовизначення особистості, оволодівають технологіями проведення профорієнтаційних зустрічей, профорієнтаційних тренінгів, професійних проєктів та квестів.

Розвитку компетентності педагогів у впровадженні інноваційних форм і методів профорієнтації сприяють створені НМЦ ПТО ПК онлайн ресурси – «Профорієнтаційний портал професійної освіти Хмельниччини» <http://hmptoterminal.at.ua/> та інформаційний портал «Профтехосвіта Хмельниччини» <http://profosvitakm.at.ua/>, офіційний канал на Ютубі https://www.youtube.com/channel/UC3mvVfzJDLPOsqw_q7K1T2w.

Ці ресурси містять наукові, навчально-методичні та інформаційно-діагностичні матеріали, відеоматеріали семінарів, профорієнтаційних конкурсів, конкурсів фахової майстерності, інновації Центрів розвитку професійної кар'єри, створених на базі ЗП(ПТ)О, що дає змогу викладачам самостійно опановувати нові форми профорієнтаційної роботи.

Водночас активна участь викладачів у проведенні різноманітних інтерактивних профорієнтаційних заходів регіонального і всеукраїнського рівнів: турнірів знавців професій, волонтерських загонів, ярмарків професій, конкурсів «Моя професія найкраща», «Подорож у світ професій», які здійснюються у співпраці з Хмельницьким обласним центром зайнятості, також сприяють удосконалюють компетентності педагогів.

Отже, розвиток професійно-педагогічної компетентності викладача ЗП(ПТ)О є головною умовою у впровадженні нових форм профорієнтації майбутніх здобувачів професійної освіти.

Література

1. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#n8> (дата звернення 10.05.2020).
2. Психологія профорієнтації у системі педагогічної освіти : [монографія] / Єгорова Є.В., Ігнатович О.М., Кобченко В.В., Литвинова Н.І. [та ін.] ; за ред. О.М. Ігнатович. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 248 с.

АДАПТИВНИЙ STEM-ПРОСТІР У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Суховерхова О. П.

Сучасне суспільство характеризується прискоренням темпів науково-технічного прогресу. Впровадження високотехнологічних інновацій та розробок впливає на усі сфери нашого життя, у т. ч. на освіту. Глобалізаційні процеси в суспільстві викликали появу і розвиток STEM технологій, що діють на основі інтегративного підходу. Зміст STEM-освіти складається з різнопланових курсів/програм навчання, що дає змогу готувати учнів до успішного працевлаштування та освіти впродовж життя і вимагає технічно складних навичок, заснованих на математичних знаннях і наукових поняттях. Прогнозується, що 75 відсотків професій, які на даний час найшвидше розвиваються, потребуватимуть володіння навичками STEM [5]. Незважаючи на підвищений інтерес до предметів, які пов'язані зі STEM, учні мають дуже багато труднощів з вивченням предметів цього циклу. Це пояснюється тим, що школярі не бачать необхідності їх засвоєння через відсутність практичного використання знань і навичок, отриманих під час навчання. Перехід до системи освіти європейського рівня передбачає підготовку учнів, здатних пристосовуватися до сучасних умов, засвоювати та використовувати передові технології. Тому використання STEM технологій можна вважати важливим фактором розвитку сучасної національної освітньої системи. Більшість навичок та вмінь, необхідних для виживання і процвітання в цьому столітті, спирається на STEM. Дослідження показують, що необхідні навички в цих сферах мають бути притаманні робочій

силі майбутнього, тобто сучасному учнівству. Наприклад, дослідження, проведене в США за Столичною програмою, показало, що 20% усіх робочих місць в країні, що складає 26 мільйонів, вимагають високого рівня знань в одній з галузей STEM. Зокрема половина всіх робочих місць, які потребують фахівців зі знаннями STEM, є у виробництві, охороні здоров'я, будівництві тощо. Зрозуміло, що використання знань з галузей STEM надає можливості розвитку майбутньої робочої сили та є необхідним чинником для економічного зростання країни [3]. Соціально-педагогічна система, де поєднується вивчення предметів через STEM технології з елементами адаптивності, дає можливість реалізувати новий підхід до навчання та формувати ключові життєві навички учнів [5]. Характеристиками такої системи можемо вважати, адаптивність до різних стилів та темпів навчання; наявність можливості самоаналізу та рефлексії; спроможність самостійно оцінити знання та активність і т.д [4]. Компетентнісний підхід в цьому випадку реалізується на 100 відсотків успішно через професійно-орієнтоване навчальне середовище, де учні навчаються в процесі роботи [2].

Учні соціалізуються, вчаться брати на себе відповідальність за результат самостійної діяльності шляхом свідомого формування мотивів навчання, планування мети та спрямування своїх дій на досягнення результату. Найбільш ефективним засобом формування названих вище компетентностей є участь у STEM проектах [1].

Література

1. Азизов Р. Образование нового поколения: 10 преимуществ STEM образования [Электронный ресурс]. Режим доступа до ресурсу <https://www.linkedin.com/pulse/образование-нового-поколения-10-преимуществ-stem-rufat-azizov/t>
2. Федоришин Б. А. Система профинформационной работы со старшеклассниками. К.- Рад. школа, 1988.
3. Basham, J. D., & Marino, M. T. (2013). Understanding STEM education and supporting students through Universal design for learning. Teaching Exceptional Children, 45(4), 8-15. [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/004005991304500401>
4. Decoding adaptive. [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://www.pearson.com/content/dam/one-dot-com/one-dot-com/global/Files/about-pearson/innovation/Pearson-Decoding-Adaptive-v5-Web.pdf>

5. Heidi Kleinbach-Sauter. STEM 2.0: An Imperative for Our Future Workforce // Heidi Kleinbach-Sauter, Edie Fraser [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://www.stemconnector.com/wp-content/uploads/2016/12/STEM-2pt0-Publication-2nd-Edition-1.pdf>

РЕАДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ДО УМОВ ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Федорчук В. М.

Серйозна проблема, яка увірвалася в життя нашої країни, пов'язана з гібридною війною на сході держави. Вона має місце не тільки на передових рубежах, але й у тилу, після повернення воїнів до мирного життя. Проблема ця надзвичайно актуальна, якщо врахувати, скільки воїнів після збройних конфліктів пережили дистреси, отримали поранення, стали інвалідами, втратили побратимів тощо. Її розв'язання можливе за умови створення на державному рівні відповідних центрів з надання воїнам соціально-психологічної допомоги, реабілітації тощо. Ветерани, що брали участь у бойових діях, потребують індивідуалізованого комплексного підходу для нормалізації їх психологічного стану та повторного пристосування до умов навколишнього середовища. Учасники бойових дій (УБД) після повернення додому зіштовхуються не тільки з матеріальними проблемами, але й із соціально-психологічними. Повернення солдат до мирного життя, тобто їх соціально-психологічна реадаптація, відбувається з певними труднощами, а іноді закінчується суїцидом. Окремої психологічної допомоги можуть потребувати родини УБД, які також знаходяться у стані постійної нервово-психологічної напруги.

Результати досліджень з реабілітації військовослужбовців, які брали участь в бойових діях, певною мірою розкриті в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: О.А. Блінов, Л.Ф. Бурлачук, А.Г. Караяни, С.М. Кучеренко, Н.М. Мась, О.Д. Сафін, В.В. Стасюк, Н.А. Сторожук, В.В.Покотило, Є.М. Потапчук, О.В. Числіцька, В.В.Шевченко, А.П.Шумейко та ін. А.П. Шумейко зазначає, що «основоположним елементом концепції адаптації особистості є поняття «реадаптація», під якою розуміють відновлення регуляторних психічних реакцій та психічної діяльності, що відповідає вимогам звичайних умов життєдіяльності, на основі реструктуризації сформованого під

впливом психогенних факторів неадекватного сприйняття екстремальних умов. У загальному сенсі поняття «реадаптація» означає повторне пристосування людини до умов навколишнього середовища» [5, с. 222]. Далі А.П. Шумейко виокремлює основні ознаки процесу реадаптації УБД (подаємо у скороченому вигляді).

Комплексність – основоположна характеристика ефективного психологічного впливу, яка тісно пов’язана з повним чи близьким до цього охопленням як методології та методик всіх типів реадаптації, так і залучення до процесу всіх природно інтегрованих в соціальне середовище учасника бойових дій осіб.

Перманентність – одна з якісних ознак сформованої системи реабілітуючого впливу на учасника бойових дій, яка сконцентрована навколо побудови такої структури впливу, яка б у межах власної трансформації забезпечувала постійний вплив на цільову особу.

Гарантованість – виконання всіх завдань і задач з боку держави, в тому числі, в спектрі реадаптації, яке тісно пов’язане з можливістю практичного доступу до цього інструментарію, керуючись нормативними положеннями та економикомерційною доступністю.

Професійність – головуючим базовим та фундаментальним впливом на учасників бойових дій повинен стати професійно сформований вплив осіб з належним рівнем освіти, кваліфікації та з найбільш актуалізованими вузькоспеціалізованими знаннями.

Сталість реадаптації – передбачає одну з основоположних ознак, яка опосередковує психологічну логіку побудови всієї системи впливу на учасника бойових дій.

Психологічна реабілітація учасників бойових дій має поєднувати кілька напрямків:

1. Діагностика стану соціально-психологічної дезадаптації у військовослужбовця на підставі результатів психодіагностики індивідуальних особливостей військовослужбовця.

2. Психологічне консультування (індивідуальне та сімейне). В індивідуальних бесідах необхідно створити умови для висловлення учасником бойових дій власних переживань, виявляючи зацікавленість у розповіді. Потім доцільно роз’яснити, що стан, який він переживає, – тимчасовий, він притаманний всім, хто брав участь у бойових діях.

3. Психокорекційна робота. Психологічна корекція або психокорекція – це діяльність щодо виправлення (коригування) тих особливостей психічного розвитку, які за прийнятою системою критеріїв не відповідають оптимальній

моделі (нормі). Кваліфікована психотерапевтична допомога необхідна тим військовослужбовцям, у яких відмічаються різко виражені й запущені порушення адаптації (депресія, алкоголізм, девіантна поведінка тощо).

4. Навчання навичкам саморегуляції (прийомам зняття напруженості із допомогою релаксації, аутотренінгу й інших методів).

5. Соціально-психологічні тренінги з метою підвищення адаптивності військовослужбовця і його особистісного розвитку.

6. Допомога у професійному самовизначенні, профорієнтація з метою перенавчання та подальшого працевлаштування [1, с. 39].

Центр соціально–психологічної допомоги УБД повинен, на думку С.М. Кучеренка, вирішувати такі завдання: «медична реабілітація військовослужбовців; соціально–психологічна адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя; соціально–психологічна підтримка військовослужбовців і членів їх сімей; освітня діяльність: професійне консультування, залучення до первинної або додаткової професійної освіти, підвищення кваліфікації за цивільними спеціальностями, професійна перепідготовка; сприяння в працевлаштуванні: створення банку вакансій робочих місць на ринку праці, підтримання зв'язків з роботодавцями; соціально–правовий захист: координація дій центру з військкоматами, військовими частинами, службами зайнятості, навчальними центрами, юридичне консультування, підтримка підприємництва, участь у створенні і реалізації систем соціального захисту» [2, с.71].

«Якщо розуміти реадаптацію та реабілітацію військовослужбовця як відновлення його психічного та соціального статусу, а також підвищення рівня його адаптивних можливостей у мирний час, то можна скористатися запропонованою системою психологічної реадаптації ветеранів бойових дій: перший рівень базується на потенціалі, який мають військові частини і військові комісаріати; другий її рівень – це використання відомчих санаторіїв, будинків відпочинку, турбаз, реабілітаційних центрів. До третього рівня цієї системи належать державні й недержавні реабілітаційні центри. Світовий досвід свідчить, що кількість і пропускну спроможність реабілітаційних центрів мають забезпечувати перебування в них кожного ветерана протягом одинадцяти тижнів, у тому числі, з їхніми дружинами й дітьми [цит. за О.Д. Сафіним: 3, с. 26].

Крім цього, заслуговує на увагу напрацьований досвід Ізраїлю стосовно соціально-психологічної допомоги ветеранам війни, які не приходять за психологічною допомогою одразу. Мікі Дорона – головний психіатр Армії оборони Ізраїлю зазначив, що людина може зрозуміти, що з нею щось не так, навіть через п'ять – дев'ять років. Він рекомендує на рівні держави розробити

інструкції для родин, матерів і дівчат хлопців, які повернулися із війни. Вони повинні мати знання, які стосуються посттравматичного синдрому, як себе поводити після повернення з війни.

Отож, на нашу думу, на ґрунті прикладної психології важливо забезпечити такі соціально-психологічні умови, які будуть спонукати демобілізованих УБД до успішної адаптації. Адже саме успішна адаптація може зберегти не одне життя бувшого захисника Вітчизни. Сьогодні зарубіжні і вітчизняні психологи напрацювали достатньо методик і технік в плані соціально-психологічної адаптації УБД.

Література

1. Караяни А. Г. Прикладная военная психология. СанктПетербург : Питер, 2006. 480 с.
2. Кучеренко С.М. Організаційні особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, до умов мирного життя. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2017. Вип. 21. Харків : НУЦЗУ, 2017. С. 66 -73
3. Сафін О.Д. Основні підходи до функціонування системи психологічної реабілітації та реадаптації учасників антитерористичної операції. Наука і оборона № 1. 2016. С. 24-30
4. Соціально-психологічна адаптація ветеранів АТО: проблеми й шляхи їх вирішення. URL : <https://gurt.org.ua/articles/32262/>
5. Шумейко А.П Види реадаптації і психореабілітації учасників бойових дій. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2017. Вип. 21. Харків : НУЦЗУ, 2017. С. 220 – 228.

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Федорчук В. В.

Важливу роль мистецтва в різних сферах життя людини вчені вбачали з найдавніших часів. Так, Платон [2] вважав, що мистецтво може слугувати внутрішній гармонії та рівновазі людини, а отже, одночасно формує виховний

ідеал і середовище, що сприятиме його реалізації. Мистецтво, на думку І.Войнар [5], відіграє важливу роль у формуванні внутрішньої гармонії людини, тому що воно впливає на особистість, здійснюється завдяки її особистим естетичним переживанням і почуттям.

Тому для кращого усвідомлення людиною свого внутрішнього світу, зокрема шляхом створення візуального образу, метафор, символів, ефективним є використання засобів арт-терапії – напрямку психології, що допомагає вирішувати діагностичні та терапевтичні завдання.

Серед популярних на сьогодні засобів арт-терапії широке застосування знаходить казка.

Казка супроводжує людину впродовж усього життя, допомагає їй успішній соціалізації й ефективному засвоєнню життєвих уроків. Казка для дитини – це не просто вигадка, фантазія, це особлива реальність світу почуттів. Казка розсуває рамки звичайного життя; тільки в казковий формі діти стикаються з такими складними явищами і почуттями, як життя і смерть, любов і ненависть, гнів і співчуття, зрада і підступність. Казка – це стародавній спосіб підтримати людину за допомогою слова. [3] Зважаючи на це, популярною є казкотерапія як вид арт-терапії.

Казкотерапія — метод психологічної корекції особистості дитини за допомогою читання чи прослуховування спеціально підібраних текстів народної фантастичної прози або літературних казкових творів; один із видів бібліотерапії [2].

Психолог і психіатр Б. Беттельгейм у науковій праці «Чарівне і корисне: про значення і цінності казки» дослідив класичний фонд народної фантастичної прози. Вивчивши усталені казкові мотиви, вчений довів, що казки та легенди здатні допомогти дитині адаптуватись у мінливому соціокультурному середовищі, засвоїти народні традиції, перебороти страх перед дорослим життям і майбутньою самостійністю, а також виховати відповідальність.

У 1970-х метод казкотерапії почала впроваджувати у практику Д. Бретт. Дослідниця створила цикл оповідань («Annie Stories», 1988), в яких маленька дівчинка Анна потрапляє у складні ситуації. В основі сюжетів оповідань — життєві події, що їх зазвичай переживають однолітки головної героїні.

В Україні наприкінці 20 ст. побачили світ оригінальні терапевтичні казки М. Моліцької. З часом почали з'являтися подібні видання інших авторів для підготовчих освітніх закладів, дитячих бібліотек і молодших шкільних класів.

У систематичі казкотерапії розрізняють казки таких видів: терапевтична; релаксаційна; психологічно-повчальна; психотерапевтична.

Терапевтична казка співголосна сприйманню дитини відповідного віку. Її головний герой схожий на дитину — переживає аналогічні проблеми та емоції. Вплив терапевтичної казки на психіку дитини полягає у можливості через певні звичайні або надзвичайні події показати способи дій у різних життєвих ситуаціях, виховати таким чином готовність до дорослого життя.

Релаксаційна казка здатна впливати на дитину, викликаючи тимчасове розслаблення і заспокоєння. Це короткий твір, розрахований для читання протягом 3-7 хв. Основним механізмом впливу релаксаційної казки є внутрішня візуалізація: малий слухач ніби бачить себе головним героєм — учасником описуваних подій. Принципова особливість сюжету — те, що герой періодично відпочиває і відпочинок повертає йому сили. Тож казка демонструє дитині, де і яким чином брати енергію для реалізації життєвих завдань.

Психологічно-повчальна казка стимулює розумовий розвиток дитини, виконує дидактично-виховні, освітні, пізнавальні функції. Такі твори адресовані дітям, що мають труднощі в пізнанні світу, наприклад, унаслідок нерівномірного психологічного розвитку. Сюжети психологічно-повчальних казок відтворюють різні ситуації, характерні для реального життя: лікування, розставання, перебування в дитячому садку, конфліктні ситуації тощо. Подібні сюжети спонукають до творення нового поведінкового комплексу дитини.

Психотерапевтична казка має розгорнуту і складну фабулу. Хоч події розгортаються у фантастичному світі, зводяться вони до цілком реальних ситуацій: розлучення батьків, смерть родичів, хвороба близької людини або й самого головного героя, різноманітних негативних аспектів суспільного життя тощо. Казки цього різновиду спроможні діяти у площині дитячої психіки таким чином, що посилюють адаптаційні можливості дитини, ліквідовують джерела страхів, зменшують нервові напруження [за 2].

Сучасна теорія і практика казкотерапії пропонує такі прийоми роботи з казкою, які сприятимуть особистісному розвитку дітей та молоді.

Аналіз казок. Мета — усвідомлення, інтерпретація того, що стоїть за казковою ситуацією, конструкцією сюжету, поведінкою героїв. Наприклад, для аналізу обирається відома казка або казка, створена психологом чи вчителем для індивідуальної роботи з учнями. При цьому дитині пропонується відповісти на ряд запитань: «Як ви думаєте, про що ця казка?», «Хто з героїв найбільше сподобався і чому?», «Чому герой зробив ті чи інші вчинки?», «Як герой знайшов вихід із складної ситуації?» тощо.

Розповідання казок. Прийом спрямований на розвиток фантазії та творчої уяви. Дитині або групі дітей пропонується розповісти казку від першої або третьої

особи, а також від імені інших казкових героїв. Наприклад, дітям можна запропонувати розповісти казку про колобка від імені лисиці, Баби Яги або Василиси Премудрої.

Переписування казок. Переписування і дописування авторських і народних казок має сенс тоді, коли дитині не подобається щось у сюжеті казки, поворот подій, певні ситуації, в які потрапляють герої, кінець казки тощо. Це – важливий діагностичний матеріал. Переписуючи казку, дописуючи свій кінець або вставляючи інші персонажі у казку, дитина сама обирає найбільш відповідний їй внутрішньому стану сюжет і знаходить той варіант руйнування ситуацій, який дозволяє звільнитися їй від внутрішньої напруги. В цьому полягає психокорекційний сенс переписування казки.

Постановка казок із допомогою ляльок. Працюючи з лялькою, дитина бачить, що кожна її дія негайно позначається на поведінці ляльки. Це допомагає їй самостійно коригувати свої рухи і робити поведінку ляльки максимально виразною. Робота з ляльками дозволяє удосконалювати і проявляти через ляльку ті емоції, яких зазвичай дитина з якихось причин не може собі дозволити проявляти.

Малювання за мотивами казки. Вільні асоціації дитини виявляються в малюнку. Малюнки аналізуються, обговорюється поведінка і мотиви дій персонажа, діти дають їм оцінку: добре – погано.

Програвання епізодів казки. Програвання епізодів казки дає можливість дитині відчувати деякі емоційно значущі ситуації і пережити певні емоції.

Складання казок – це так цікаво й корисно! З одного боку цей процес сприяє розвитку уяви, з іншого – дозволяє дитині повідомити оточуючим про свої проблеми. Краще не втручатися в те, про що та як вигадує дитина. Хоча на початковому етапі, щоб показати приклад, можна скласти казку разом з нею. Почута від дитини казка допоможе усвідомити її проблеми і труднощі [3].

Досліджуючи казки та займаючись психологічним консультуванням, Т.Д.Зінчевич-Євстигнєєва [1] знайшла кілька давніх сюжетів, які часто зустрічаються в житті людини і описані в казках. Такі сюжети були названі архетипами, тобто давніми, первинними матрицями, що забезпечують первинний порядок речей, протистоять хаосу та руйнуванню. При цьому архетипічні сюжети – це послідовність подій, правильно приживаючи які, людина набуває духовної сили та досвіду.

Т.Д.Зінчевич-Євстигнєєва виділяє 50 «універсальних» сюжетів, відповідно до яких була створена колода метафоричних асоціативних карт (МАК) «Майстер казок». МАК відносять до проєктивних методик, що підіймають з глибини нашої

підсвідомості несвідомі враження, які визначають нашу реакцію на ті чи інші життєві ситуації. Так, складаючи казку до відповідної карти, людина одночасно здійснює процес самокорекції та самотерапії. Карти з колоди «Майстер казок» дозволяють дорослим та дітям (з 7 років) розмірковувати про життя, значення різних ситуацій, зрозуміти, чого мене навчають ті чи інші життєві обставини, як діяти в певній ситуації на основі тих знань, які відкрилися в процесі роздумів після виконання завдань і до карти і написання казки.

Отже, зважаючи на актуальність та перспективність арт-терапії, варто надалі досліджувати різноманітні способи використання МАК у казкотерапії.

Література

1. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Мастер сказок. 50 сюжетов в помощь размышлениям о жизни, людях и себе для взрослых и детей старше семи лет. Санкт-Петербург: Речь. 2011. 128 с.
2. Платон. Диалоги: Пер. с древнегреческого. Харьков: Фолио, 1999. 383с.
3. [Полковенко](https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F) Т. В. Казкотерапія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F>
4. Хижняк Л.О. Казкотерапія як дієвий засіб розвитку психічних властивостей молодших школярів. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/38675/
5. Wojnar I. Teoria wychowania estetycznego. Zarys problematyki, wyd. 4, „Żak”, Warszawa. 1995.

КАР'ЄРНИЙ РАДНИК В ШКОЛІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Шевенко А. М.

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Тема професійного самовизначення старшокласників завжди була та залишається актуальною, змінюються покоління, змінюються професії, але не змінюється потреба у професійному самовизначенні молоді. Кожне наступне

покоління старшокласників прагне побудувати щасливе та успішне професійне майбутнє, з урахуванням особистісних потреб та вимог сучасності. Те, що професійна орієнтація має починатися зі школи, наголошував Борис Олексійович Федоришин – засновник профорієнтації в Україні. Зі свого боку Борис Олексійович запропонував систему профорієнтаційних уроків в школі, завдяки яким молодь мала змогу дізнатися ширше про світ професій та обрати для себе професійну сферу чи конкретну професію. Зараз активно розглядається ідея впровадження кар’єрного радника в школі з метою усвідомленого та виваженого вибору професії старшокласниками.

Вперше в Україні почули про інститут кар’єрних радників завдяки Державній службі зайнятості. За її підтримки кар’єрний радник став інновацією сучасної профорієнтаційної роботи з безробітними. Впровадження нового проекту у службі зайнятості – єдиного куратора для безробітних, передбачено Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 792 «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу», що вступила в дію з 1 січня 2019 року. Відповідно до Постанови, фахівець, який виконує функції радника, буде надавати допомогу клієнту впродовж усього процесу пошуку роботи.

Кар’єрний радник – це співробітник служби зайнятості, який надає послуги особам, які шукають роботу, та безробітним, здійснює супровід таких осіб з метою їх якнайшвидшого працевлаштування. Інститут кар’єрного радника запроваджено задля того, щоб надавати громадянам послуги за індивідуальним підходом, яких потребує кожен клієнт.

До функцій кар’єрного радника входить надання підтримки клієнтам щодо:

- усвідомлення своїх сильних особистісних якостей;
- самостійного визначення наявних конкурентних переваг (здібностей, навичок тощо);
- складання індивідуального плану надання послуг або плану працевлаштування.

Кар’єрні радники спрямовують клієнтів самостійно здійснювати пошук роботи, готуватися до співбесіди та створювати сучасне резюме. Також кар’єрні радники підтримують клієнтів у прийнятті рішень, пов’язаних з кар’єрою, вони проводять консультивання з розроблення довгострокового плану професійного зростання, мотивують долати психологічні труднощі та бар’єри. Корекційно-розвивальний аспект роботи кар’єрного радника полягає у спонуканні клієнта до активного та відповідального ставлення щодо власного професійного майбутнього. Це відбувається завдяки проходженню різних тренінгів та вебінарів,

що спрямовані на здобуття Soft Skills та інших дієвих інструментів покращення майбутнього.

Зважаючи на практику кар'єрних радників Державної служби зайнятості, виникла ідея щодо створення такої послуги в школах для учнів середніх та старших класів. Робота кар'єрного радника в школі дещо відрізняється від служби зайнятості, бо має справу з молодими людьми, що стоять на порозі не конкретної роботи, а потребують поради щодо професійного навчання, продовження освіти у вищому навчальному закладі, неформальної освіти тощо. Планується, що за допомогою кар'єрного радника школярі зможуть обирати університет та програму за якою будуть навчатися. Робота кар'єрного радника передбачалася починаючи із шостого класу та мала вестися систематично, вбудовуючись в освітній процес навчального закладу. Така робота буде сприяти підвищенню і навчальної мотивації підлітків, завдяки розумінню значення навчальних предметів для професійного майбутнього, наприклад, знання математики для програмування, знання біології та фізики для нанотехнологій, української мови для журналістики, історії для політичних експертів тощо.

На ринку профорієнтаційних послуг існувало декілька масштабних проектів у яких школи приймали участь, зокрема Всеукраїнський проект «Вибір успішної професії» та «Бесіди про кар'єру». В рамках проекту «Вибір успішної професії» велася систематична робота з учнями початкової, середньої та старшої школи, вона включала профінформацію, профдіагностику, профконсультування учнів. Проект «Бесіди про кар'єру» орієнтував учнів на конкретні сфери діяльності: банківську, юридичну, аграрну, сферу ІТ-технологій. Звичайно шкільному психологу було важко поєднувати щоденний функціонал з роботою у профорієнтаційному проекті, виникало багато труднощів з новою інформацією, технічними можливостями, використанням робочого часу тощо. Тому і постало актуальне питання про впровадження таких інновацій як посада профорієнтолога, кар'єрного консультанта, кар'єрного радника.

Отже, плюси та перспективи впровадження кар'єрних радників у роботу українських шкіл:

- це фахівець, який спеціалізується на допомозі старшокласникам у виборі професії;
- робота кар'єрного радника передбачає індивідуальний підхід до кожного підлітка;
- це певний супровід учня, що спрямований на кінцевий результат – вступ до навчального закладу.

Складносці: однієї людини на освітній округ, на декілька шкіл недостатньо для реалізації індивідуального підходу до кожного учня. Під загрозою опиниться ідея супроводу за браком сил, часу, психологічної можливості ефективно працювати на результат з кожним учнем окремо.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 792 «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу» / Офіційний вісник України – 2018р., №80. – С. 210, стаття 2662, код акта 91759/2018.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Шкіренко О. В., Ясинська В. Д.

Інформаційні технології та англійська мова оточують нас у всіх сферах сучасного життя: культурі, економіці, освіті. Хочемо ми того чи ні, англійська мова та ІТ стали невід’ємною частиною нинішнього життя і займають значне місце в суспільстві майбутнього. За останні 10 років вивчення англійської мови стало однією з найбільш важливих потреб сучасності. ІТ-галузь стрімко розвивається. Але в той самий час ми спостерігаємо прагматизацію і нашого суспільства, і родини, і особистості, яка під час глобальних інтегративних процесів призводить до швидкого зниження духовності та кризових явищ. У зв’язку з цим значно підвищуються вимоги до сучасної освіти, яка має протидіяти сучасним негативним тенденціям, розвиваючи внутрішній світ, духовність та цінності майбутніх фахівців. Отже, освітяни, справжні педагоги, викладачі, куратори мають можливість доторкнутися до серця та душі вихованця своїми словами, своїм поглядом, своїм стилем життя, щоб допомогти студентам реалізувати своє призначення, знайти шлях до істини, до самостійного, активного, конструктивного й творчого життя в суспільстві. Отримуючи необхідні знання, уміння, навички у процесі фахової підготовки, майбутнім фахівцям слід визначити головне завдання: пізнати, зрозуміти себе, визначити свої недоліки та обрати шлях

самовдосконалення та самореалізації у навчально-виховній та суспільно-корисній діяльності, у розвитку цінностей.

Духовність, цінності, духовний потенціал завжди були об'єктом наукових думок від філософів античності (Платон, Арістотель) до сучасних досліджень І. Беха, Н. Ничкало, Н.Павлик, Е. Помиткіна, О. Сухомлинської. Розглядаючи цінності як важливий компонент духовної свідомості (О. Дробницький, С. Ставицька), як адекватні індикатори розвиненої особистості (Н. Полтавська), як механізми соціального контролю (В. Анненков), як показники духовно-морального розвитку (І. Бех, І. Булах), як фактор життєдіяльності та розвитку особистості (С. Максименко), слід зазначити, що ціннісне ставлення особистості є вихідним, первинним ставленням до світу, таким, що визначає всі інші взаємини (В. Рибалка). Проте накопичений на сьогодні в науці матеріал не дає задовольняючу відповідь на питання, яке пов'язано з проблемою розвитку цінностей саме у майбутніх фахівців. Тому мета нашої доповіді полягає у дефініції понять «цінності» та у визначенні особливостей розвитку духовно-моральних цінностей майбутніх вчителів англійської мови та інформатики.

Належна підготовка майбутніх фахівців ґрунтується на унікальності кожної особистості, неповторності, індивідуальному стилі мислення та поведінки.

Отже, фахова підготовка майбутніх вчителів неможлива без саморозвитку та еталону, який має за основу духовно-моральні цінності.

Цінність – психолого-педагогічне утворення, у якому в стислому вигляді присутнє безпосереднє або (найчастіше) опосередковане ставлення людини до середовища і самої себе. [4]. Цінності існують з того часу, як людина почала усвідомлювати та знаходити для себе у будь-яких речах або явищах наявність властивостей, які здатні задовольнити її потреби, бажання, інтереси.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до диференціації цінностей. Академік І. Бех зазначає, що цілі і наміри духовно зрілої особистості вкорінені в системі надіндивідуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функцію організації її життєдіяльності. [1, с. 6].

У результаті цього і стає можливою ціннісно-збагачена відповідь суб'єкта на власні запитання, наприклад, стосовно того, як він ставиться до іншої людини, ким вона для нього є, які моральні дії він може на неї спрямувати, а від яких утриматись.

Критерієм, еталоном високоморальної та духовної поведінки можна вважати «золоте правило» Ісуса Христа: «Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому Закон і Пророки» [2].

Система цінностей особистості має включати ідеали Істини, Добра, Краси, Любові у функції своїх структурних рамок. Розгляд яких у контексті психолого-педагогічних завдань формування і розвитку повноцінної особистості вимагає, по-перше, відповідного етично-змістовного наповнення цих духовно-моральних категорій, а, по-друге, представлення індивідуальної ціннісної системи не стільки на формально-логічному рівні як сталого, виповненого утворення, скільки як розвиваючої системи з виокремленням головного, системо утворюючого відношення [4].

Є. Головаха запропонував класифікацію цінностей, в основі якої – професійна діяльність: 1) цінності, які можуть бути реалізовані безпосередньо у професійній діяльності; 2) цінності, які реалізуються за рахунок професійної діяльності; 3) цінності, що реалізуються поза професійною діяльністю [3].

Цінність визначається виключно людською свідомістю та приймається як об'єктивна властивість речей та явищ. «Від духовних поглядів людини, від її усвідомлених чи неусвідомлених ідеалів залежать домінантні цінності, моральні погляди і, як наслідок, вся свідома поведінка», – вважає Е. Помиткін [4, с.13].

Узагальнюючий аналіз вищезазначених наукових досліджень дає підстави до формулювання визначення духовних цінностей. Духовно-моральні цінності – джерело мотивації, планування вчинків, конструктивні орієнтири людської свідомості, які мають за основу ідеали Добра, Краси, Істини, Любові та визначають норми поведінки особистості, мають індивідуально-суспільне підґрунтя, являють собою основу вирішення питання про призначення людини, про сенс життя, вершинні досягнення людства, котрі зумовлюють успіхи суспільства: економічні, ідеологічні, культурні, політичні тощо.

У нашому дослідженні визначено ієрархічну систему цінностей особистості. До складу ієрархічної системи духовно-моральних цінностей особистості входять індивідуальні (самопізнання, самовдосконалення, самореалізація), сімейні (подружжя вірність, єдність сімейного кола, позитивне вирішення сімейних проблем), суспільно-соціальні (прагнення до національної єдності, соціальна справедливість, порядок у державі, патріотизм, свобода, рівність, порозуміння між громадянами), загальнолюдські (збереження миру на планеті, милосердя та доброзичливість, потяг до естетики, культури, мистецтва, гармонія з природою, навколишнім середовищем), абсолютні (пошук істини, віра в Бога, моральна поведінка, вміння визнавати свою провину, прощати інших, любов, вірність, потреба служити людям та правді, єдність з усім організмом Всесвіту). Всі ці цінності складають ієрархічно-системну будову духовних цінностей з конструктивним вектором спрямованості від індивідуальних до абсолютних

вічних цінностей та являють собою основу для формування духовно-професійних цінностей.

Нашим робочим визначенням духовних цінностей буде таке: духовно-моральні цінності – конструктивні орієнтири людської свідомості, які являють собою джерело мотивації й ідеали Добра, Краси, Істини для прогресивного розвитку особистості і цивілізації в цілому, визначають норми поведінки особистості, мають індивідуально-суспільне підґрунтя, являють собою основу вирішення питання про призначення людини, про сенс життя, вершинні досягнення людства, котрі зумовлюють успіхи суспільства: економічні, ідеологічні, політичні, культурні тощо.

Розвиток цінностей у майбутніх фахівців варто здійснювати у процесі фахової підготовки, враховуючи психологічні особливості цього процесу: усвідомлення необхідності змін і перетворень внутрішнього світу особистості на краще, уявлення про свій ідеальний образ, відчуття високодуховних потреб і мотивів у сфері спрямованості; засвоєння системи необхідних знань, інформації, пошук істини, усвідомлення особистих психічних станів, знаходження життєвих смислів та прийняття рішення щодо мети, задуму, ідеї, плану високодуховної діяльності, поведінки, дій і вчинків; прагнення особистості до абсолютного, досконалого та реалізація свого потенціалу в суспільно-корисній діяльності; осмислення і переживання своєї спорідненості з іншими, відчуття задоволення від допомоги потребуючим, від самовіддачі.

Висновки. Під розвитком цінностей майбутніх вчителів англійської мови та інформатики у процесі навчання ми розуміємо створення сприятливих психолого-педагогічних умов для свідомого процесу духовного зростання, самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення особистості; прагнення студента до самопокращення, що відбувається завдяки аналізу особистісного та суспільно-культурного досвіду, орієнтації на ідеали Добра, Краси, Істини; залучення майбутніх фахівців до духовно спрямованої, навчально-виховної та суспільно-корисної, перетворюючої діяльності.

Подальше дослідження у цьому руслі передбачає розробку програми розвитку духовних цінностей майбутніх вчителів.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. - 204 с.
2. Біблія.- К.: УБТ, 1988. - 1523 с.

3. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. — К., Наук. думка, 1988. — 142 с.

4. Помиткін Е.О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості: посібник / Е.О. Помиткін – Кіровоград : Імекс – ЛТД –2013. – 144 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Штенура А. П.

Сучасні студенти занурені у світ технологій і інформації. Життя без комп'ютера, смартфона або Інтернету для них неможливе. Розуміння впливу сучасних інформаційних технологій на підготовку майбутніх фахівців значно полегшує сам процес підготовки та знаходження шляхів застосування ефективних засобів дистанційного навчання. Особливо актуальним є застосування ІКТ в підготовці майбутніх вчителів англійської мови. З огляду на те, що Інтернет є основним джерелом інформації для студентів, важливо використовувати його якомога частіше при розробці різноманітних завдань і проектів. На жаль, викладач не завжди в змозі правильно організувати процес підготовки з використанням дистанційних засобів навчання, що пов'язано, насамперед, з відсутністю розуміння психологічних особливостей нинішніх студентів.

Метою нашого дослідження є короткий огляд психологічних аспектів підготовки майбутніх вчителів англійської мови.

Нове покоління студентів, яке має специфічні здібності та навички роботи з новими технологіями, називають «цифровими аборигенами» – уродженцями «цифрового століття» [3, с. 1]. Безумовно, покоління цифрових аборигенів відрізняється від попередніх поколінь, бо це перше покоління, для якого технологічне середовище є природним середовищем існування. На думку Д. Тепскотта саме вони, на відміну від попередніх поколінь, мають «майже внутрішнє» розуміння нових технологій. Погоджуючись з тим, що нові медіа змінили моделі поведінки цифрових аборигенів і вплинули на деякі функції головного мозку, Д. Тепскотт оцінює багато з цих змін як позитивні. Зокрема, перманентний мультимедійний досвід призвів до того, що свідомість представників цього покоління стала більш гострою у сприйнятті візуальних об'єктів і орієнтації в просторі. Відеоігри поліпшили координацію їхніх рук і очей,

що дуже важливо для прийняття ними швидких рішень. Об'єм оперативної пам'яті не став більшим (можливо навіть знизився), але при цьому збільшився обсяг технологічних знань, навичок і швидкість їх використання, що дає їм можливість миттєво знаходити необхідну інформацію, просіювати і відсортовувати її, оцінювати й перетворювати в знання [4].

Слід зауважити, що покоління цифрових аборигенів навчається інакше, ніж попередні покоління, виховані на підручниках і традиційних заняттях, в яких викладач займав центральне місце. Проводячи багато годин в Інтернеті, беручи участь у створенні блогів і спілкуванні з друзями в соціальних мережах, генерація цифрових аборигенів є не тільки є учасником реальності, але й активно її створює. Спілкування через Інтернет також спонукає до розвитку мовних компетенцій: якщо учасники походять з різних країн, то спілкування між ними відбувається іноземною мовою. Варто також відзначити, що цифровий абориген любить висловлювати свою думку без дискомфорту і коментувати заяви інших людей, як це робиться в Інтернеті. Водночас він не любить бути обмеженим, і хоче вибирати інформацію відповідно до своїх критеріїв пошуку, як це робиться в веб-браузерах. Тому цей тип студента не буде добре почуватися в завданнях, які обмежують його творчість і автономію. На жаль, його прогалини в м'яких навичках, такі як емпатія, ведення діалогу, переговорів або конструктивна критика, змушують викладача сприймати поведінку студента як зарозумілу або претензійну.

Багато дослідників переконані в тому, що цифрове покоління цілком здатне виконувати кілька дій одночасно: слухати лекції, відправляти повідомлення, слухати музику в фоновому режимі, по дорозі переглядати сторінки в Інтернеті і спілкуватися одночасно. Як комп'ютер з декількома процесорами. Погоджуючись з тим, що цифрові аборигени дуже добре опанували так зване переключення або багатозадачність дій, зауважимо, що питання постає в ефективності такої діяльності. На жаль, студенти, які «приклеєні» до соціальних медіа і реагують на кожне нове повідомлення, відволікаються від навчання і це впливає на результати. Відповідно, концентрація уваги студента на смартфоні під час заняття негативно впливає на увагу не тільки студента, а й усіх, хто сидить поруч. Їх увага також розсіяна, а ефективність запам'ятовування падає. Це є черговим підтвердженням, що модель навчання, орієнтована на лектора, який не використовує нові технології і проводить мовні заняття традиційним способом, може сприйматися сучасним студентом як нудна. Відповідно й змінюються очікування сучасних студентів, які вивчають англійську мову. Передусім, вони хочуть використовувати Інтернет, комп'ютери, мультимедійні та інші засоби, які можна застосовувати в дистанційній комунікації як під час підготовки до занять, так і під час їх

проведення. Відтак найбільш сприйнятними для них є такі форми й методи, які передбачають використання дистанційних форм навчання. Зокрема, це Веб-квест [1, с. 75], е-Портфоліо, дистанційні тандеми [2, с. 183], онлайн-форуми, а також інтернет-інструменти: Quizlet, Kahoot, Answer Garden, Popplet, Animoto, Vocaroo, Voki, Hot Potatoes.

Підсумовуючи зазначимо, що поява цифрових аборигенів в університетах вимагає зміни ролі викладача. У традиційній мовній моделі викладання англійської мови, яка базувалася виключно на підручниках, викладач розглядався як джерело знань. Нині його роль змінюється. Студент нового покоління, цифровий абориген, вимагає автономного та індивідуалізованого навчання. Він очікує від викладача не теоретичні знання, а вказівки, де ці знання можуть бути отримані та як вони можуть бути використані практичним шляхом. Таким чином, у процесі підготовки майбутніх вчителів англійської мови, яка частіше проводиться з використанням нових технологій, роль викладача в дидактичному процесі здається ще важливішою, ніж у традиційному навчанні. Динамічний темп змін у сфері освіти змушує викладачів до безперервного підвищення ІКТ компетентностей, використання цифрових медіа та адаптації методів і форм навчання до сучасних вимог часу. Відтак перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі психологічної готовності викладачів закладів вищої освіти до роботи в дистанційному режимі.

Література

1. Штепура А. (2018). Науково-технологічні засади використання Webquest як інноваційного методу навчання у ВНЗ. Наукові записки Малої академії наук України. Серія «Педагогічні науки» : [зб. наук. праць; редкол. : С.О. Довгий (голова), О.Є. Стрижак, О.В. Лісовий, І.М. Савченко та ін.]. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – Вип. 11, с. 75-83.
2. Штепура, А. (2019). Підготовка майбутніх вчителів англійської мови в тандемах e-learning: досвід польщі Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції "Інновації в освіті: сучасні підходи до професійного розвитку вчителів іноземних мов". – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. – 192 с., с.183-185.
3. Prensky, M. (2001). Digital Natives Digital Immigrants. NCB University Press, Vol. 9 No. 5.
4. Tapscott, D. (2008). Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World, McGraw-Hill, 2008.

ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Щербина В. М.

В умовах цифровізації суспільства на передній план виходить стрімкий розвиток технологій, в тому числі у сфері освіти. Поступова інтеграція дистанційних рішень у галузі освіти могла б відбуватися повільно, а вплив ІКТ, їх формат і ефективність могли б стати серйозним напрямком комплексного наукового дослідження із залученням спеціалістів суміжних та пов'язаних із освітою сфер, як наприклад, психології, нейропсихології, неврології, психіатрії, кібернетики, фізики, біології, медицини тощо. Однак, введення на рівні міжнародного співтовариства загальних обмежувальних засобів у боротьбі із пандемією коронавірусу Covid-19 поставило країни та їхні системи освіти у становище швидкого переходу в дистанційний формат, в тому числі для навчання дітей дошкільного віку. В так часи кризових явищ, що також називаються форс-мажорними обставинами або обставинами непереборної сили робота закладів дошкільної освіти фактично паралізована, і використання для навчання дітей засобів ІКТ(із застереженням, зважаючи на вікову категорію вихованців) є важливим інструментом продовження навчання.

З огляду на етапи розвитку областей головного мозку дітей та їхні функції в контексті визначення завдань освіти й виховання, потрібно чітко розуміти: у віці від 15 місяців до 4,5 років розвивається лімбічна система мозку, яка відповідає за розвиток емоційної та мовленнєвої сфери, уяви, пам'яті, оволодіння грубими моторними навичками. Найактивніше розвиваються і залучені у процес навчання сенсори дитини (слух, тактильні відчуття, нюх, смак, зір), йде стрімкий розвиток вестибулярного апарату, що є фундаментом центральної нервової системи і, відповідно, на ньому у подальшому будується все академічне навчання. В цей час закладаються базові системи – формуються вищі коркові аналізатори мозку, дитина вчиться картувати навколишній простір і соціальні зв'язки; йде активний розвиток мережи виявлення значущості та центральної виконавчої мережі, закладається фундамент дефолт-системи мозку. Таким чином, навчання дітей цієї вікової категорії онлайн засобами ІКТ є вкрай небажаним, а в умовах обмеження очної форми навчання ефективність демонструє дистанційне навчання у такій формі:

1) навчальний заклад на дистанційній платформі викладає програму навчання, відповідний супровідний навчально-дидактичний матеріал, в тому числі різноманітні презентації, цікавинки, завдання для самостійного опанування, творчі роботи; супроводжує цей дистанційний навчальний процес чіткими покроковими інструкціями для дорослих-супроводжувачів дитини.

2) дорослий супроводжує дитину під час дистанційного навчання (без монітору), вивчає запропоновані закладом навчальні матеріали, друкує необхідні дидактичні засоби для очного навчання. Виконує роль вихователя під тьюторством закладу за запропонованою програмою. Цей дорослий комунікує із закладом для ефективного навчання свого підопічного.

3) постійний двосторонній зв'язок «заклад - супроводжуючий навчання» за допомогою ІКТ. Заклад у особі вихователя-тьютора надає онлайн консультації дорослому/супроводжувачу, розробляє письмові рекомендації по обладнанню навчально-ігрового середовища для дитини вдома, розробляє та корегує індивідуальну траєкторію навчання дитини, забезпечує «навчальний процес вдома» усіма необхідними дидактичними і навчальними матеріалами різних форм та видів.

З 4,5 до 7 років активно розвивається права півкуля мозку (півкуля образів), яка відповідає за обробку у мозку цілісної картини на основі образів, руху, ритму, емоцій, інтуїції, зовнішнього мовлення, інтегрованого мислення. І тут для навчання дітей в умовах кризових явищ тимчасово може достатньо ефективно використовуватися гібридна модель навчання:

А) заклад розробляє та проводить навчальні заняття онлайн в режимі реального часу, забезпечує дітей та дорослих, які їх супроводжують, усіма необхідними для проведення навчальних занять матеріалами (план занять на тиждень/місяць тощо, завдання, інструкції до творчих робіт, картки, лото, ігри та інші дидактичні матеріали для навчання).

Б) Як і при дистанційній формі навчання дорослий супроводжує дитину під час онлайн навчання в режимі реального часу, також існує постійний двосторонній зв'язок «заклад - супроводжуючий навчання» за допомогою ІКТ за визначеними вище у п. 2 і 3 напрямками.

При застосуванні гібридної моделі навчання дошкільників віку 4,5-7 років (за результатами спостереження автора) гарно зарекомендували себе наявність не більше двох занять на день тривалістю до 25-30 хвилин. При правильному розподілі психічного навчального навантаження, урахуванні психо-фізіологічних параметрів конкретних дітей, правильній подачі навчального і практичного матеріалу спостерігається низька втомлюваність та висока концентрація дітей на

навчанні, коли інтелектуальна частина займає до 7 хвилин, а решта часу використовується для практичних занять за темою уроку з активним залученням моторики, координації, концентрації. Порівняно з просто дистанційними інтернет-моделями гібридна модель дозволяє продовжити розвивати навички та моторику дітей через власну реальну діяльність під час дистанційного супроводу вихователя.

Однак під час запровадження онлайн освіти, серед іншого, часто виникають такі педагогічні складності: - дисципліна (перебування вдома інакше сприймається вихованцями, а це послаблює увагу, пам'ять, мислення, є багато відволікаючих чинників); неактивні, повільні за темпераментом діти випадають з заняття, бо за них відповідають (іноді вигукують) більш активні діти; дорослий-супроводжуючий іноді підказує дитині відповіді на питання, тому у дітей виробляється рефлекс «не думати, а повторити відповідь мами (тата)».

Таким чином: 1) дистанційна освіта може використовуватися на заміну очної на певний період часу в умовах кризових ситуацій, коли відвідування закладів дошкільної освіти неможливо. Вона є менш ефективною, тому потребує постійної комунікації і консультування у форматі «заклад-супроводжуючий». 2) Ефективність дистанційного навчання без онлайн занять прямим чином залежить від дорослого, який виконує роль вихователя-вчителя, його мотивації та рівня комунікації із закладом.

Певний вплив також накладають відносини дорослого-супроводжуючого і дитини, яка навчається дистанційно. 3) Онлайн навчання в режимі реального часу є недостатньо ефективним через значне скорочення у часі на викладення матеріалу (урок) та практичну роботу (закріплення). На дорослого, який супроводжує онлайн навчання дошкільника, покладається функція контролю виконання практичних завдань. В таких умовах неможливо перевірити, чи реально дитина опанувала навичку/поняття, чи їй занадто допомагав дорослий, а тому дати об'єктивну оцінку розвитку моторики дитини, навичкам критичного мислення, отриманню сенсорного досвіду. За умови використання тестів для перевірки знань/навичок, ефективність та правдивість забезпечення авторства відповідей є фактично нереальною, оскільки не має можливості перевірити, хто саме виконував завдання. Крім того, тестова форма перевірки особливо неадекватна в гуманітарних дисциплінах, звужує інтелект дітей, перешкоджає розвитку самостійного мислення, висловлення/аргументування власної думки на письмі. 4) Розвиток у дітей емоційного інтелекту є одним з основних напрямків у взаємодії реального вихователя з дитиною. При онлайн освіті практично неможливий виховний компонент, оскільки виховання передбачає особисте спілкування

вихователя й дитини, а передача цінностей відбувається в особистому емоційному контакті. Сама особистість вихователя, його поведінка в різних ситуаціях впливає на вихованців, показує всю багатогранність відносин у колективі, вчить відчувати емоції інших людей, знаходити точки дотику, вибудовувати соціальні відносини, формувати навички усного особистісного спілкування, командні навички.

Сьогоднішні діти – це майбутні дорослі, тому такі важливі соціальні навички неможна ігнорувати. В умовах дистанційної освіти, навіть у режимі реального часу, цього досягти неможливо. І ця роль перекладається на колектив, у якому живе дитина під час кризових явищ. Однак, ефективність формування навичок соціального спілкування в цьому випадку є вузькою, бо дитина має певні, здебільшого родинні зв'язки з оточуючими, а їй потрібно також навчитися вибудовувати зв'язки і з людьми «зовнішнього середовища». 5) Використання онлайн навчання в режимі реального часу несе загрозу швидкого емоційного вигорання вихователя через велике навантаження при підготовці до занять

Водночас, електронне навчання дає можливість вихованцям та їх супроводжуючим переглядати матеріали онлайн уроку у запису стільки разів, скільки це потрібно, в тому числі багаторазово використовувати підготовлені вчителем презентації, відео, таблиці, тести, завдання; є бюджетним з точки зору затрат на навчальний процес (заробітна плата вихователям та супроводжуючому персоналу, оплата комунальних платежів тощо); і зручним з точки зору тих, хто навчається (вихованці можуть знаходитися у будь-яких куточках світу та за допомогою інтернет-технологій бути «присутніми» на онлайн уроку або використати формат дистанційної освіти та створити власний зручний графік занять). Це також можливість людям з обмеженими фізичними можливостями навчатися, відчуваючи себе залученим до групи людей, навіть дистанційно.

Питання ефективності електронного навчання для дітей дошкільного віку є суперечливим з огляду на закономірності розвитку дитячого мозку і, на думку, автора, із застереженнями може використовуватися у кризових умовах. Оптимального ефекту в такому випадку можна досягти через застосування описаної вище гібридної моделі навчання, однак і вона не може замінити реального навчання дітей через власний досвід і відкриття, реальні соціальні ситуації та зв'язки.

Література

1. Башмаков М.И., Поздняков С.Н., Резник Н.А. Процесс обучения в информационной среде. Школьные технологии. 2010. № 6. С. 132–138.

-
2. Рулиене Л.Н. Дистанционное обучение как социальная организация и гуманитарная технология. Наука. Философия. Общество: Материалы V Российского философского конгресса. Новосибирск, 2009. Том III. С.416-417.
  3. «Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті». Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/svitoviy-dosvid-rozvitku-distanciynikh-form-osviti-u> (дата звернення: 10.05.2020)
  4. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. Москва: ТЦ Сфера, 2003. 288 с.
  5. Спостереження за навчальним процесом у ряді Монтессорі-садочків України, зокрема «Школи Монтессорі Нової Епохи» (Київ).

АВТОРИ ЗБІРНИКА МАТЕРІАЛІВ

Баніт Ольга Василівна – доктор педагогічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Баранова Лілія Миколаївна – старший викладач, Військового інституту телекомунікацій та інформатизації.

Берецька Єлізавета Ігорівна – магістрантка Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Білоус Оксана Іванівна – вчитель початкових класів спеціалізованої школи І – ІІІ ступенів № 41 ім. З. К. Слюсаренка з поглибленим вивченням англійської мови Шевченківського району м. Києва.

Білошицький Сергій Володимирович – доктор політичних наук Доцент Доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Ващенко Любов Іванівна – аспірант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Володченко Максим Анатолійович – здобувач кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Галонська Надія Олегівна – магістрант Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Горетько Тетяна В'ячеславівна – старший викладач кафедри іноземних мов Державного університету телекомунікацій, аспірант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Дорофей Світлана Василівна – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Дуткевич Тетяна Вікторівна – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Жиляк Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, викладач кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного, соціально-економічного коледжу.

Заєць Іван Віталійович – молодший науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Іванова Оксана Вікторівна – кандидат психологічних наук, науковий співробітник, відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Ігнатович Олена Михайлівна – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Калюжна Тетяна Григорівна – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу андрагогіки, Інституту педагогічної освіти і освіти імені Івана Зязюна НАПН України.

Кібзуй Оксана Петрівна – вихователь другої категорії Кам’янець-Подільської спеціалізованої ЗОШ №5 з поглибленим вивченням інформатики.

Коваленко Олена Григорівна – доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Кочерга Олександр Васильович – кандидат психологічних наук, доцент, заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Кравчук Лариса Володимирівна – старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Матвійчук Оксана Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського.

Мітягіна Світлана Сергіївна – методист науково-методичного центру організації наукової роботи та моніторингових досліджень Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Охріменко Заріна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторією виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України.

Павлик Наталія Василівна – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Павлюк Віктор Дмитрович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Панчук Наталія Петрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Пенделюк Наталія Петрівна – практичний психолог, Вище професійне училище № 25 м. Хмельницького.

Піддячий Микола Іванович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної Слов'янської Академії освіти імені Яна-Амоса Коменського, головний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Піддячий Володимир Миколайович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Полякова Олена Василівна – старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Попович Людмила Анатоліївна – вчитель другої категорії Кам'янець-Подільської спеціалізованої ЗОШ №5 з поглибленим вивченням інформатики.

Радзімовська Оксана Віталіївна – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Савицька Ольга Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Сиско Наталія Миколаївна – кандидат психологічних наук, завідувач лабораторії підвищення кваліфікації та дослідно-експериментальної роботи, Науково-методичний центр професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області.

Столяренко Ольга Борисівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Суховерхова Олена Петрівна – аспірантка Української Інженерно-педагогічної Академії.

Татаурова Світлана Анатоліївна – вчитель першої категорії Кам'янець-Подільської спеціалізованої ЗОШ №5 з поглибленим вивченням інформатики.

Федорчук Віктор Миколайович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу.

Федорчук Вікторія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Шевенко Алла Миколаївна – молодший науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Шкіренко Олена Віталіївна – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри методики мов та літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Штепура Алла Павлівна – викладач кафедри прикладної лінгвістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Щербина Вікторія Миколаївна – кандидат психологічних наук доцент кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти ІППО Київського університету імені Бориса Грінченка.

Ясинська Валентина Дмитрівна – вчитель-методист спеціалізованої школи №298 м. Києва з поглибленим вивченням англійської мови.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Збірник матеріалів
X ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань,
присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора
Федоришина Бориса Олексійовича

За науковою редакцією Н. В. Павлик

Підписано до друку 06.05.2020
Умовних друкованих аркушів 7,2
Інтернет-видання

<http://ipood.com.ua/e-library/bibliografichni-pokajchiki/estetichni-ta-etichni-chinniki-rozvitku-profesiynogo-dosvidu-vikladachiv-vischih-pedagogichnih-navchalnih-zakladiv-707/>